

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАЛИВАЙКО ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ

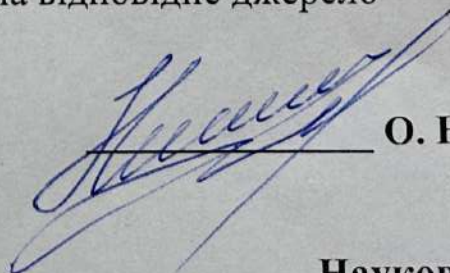
УДК 342.9:347.99(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО
КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ
СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів
мають посилання на відповідне джерело

О. Ю. Наливайко

Науковий керівник –
доктор юридичних наук, професор
Соболь Євген Юрійович

АНОТАЦІЯ

Наливайко О. Ю. Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2025.

У дисертації здійснено комплексне наукове дослідження адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні, що є ключовим механізмом забезпечення принципів прозорості, відкритості та підзвітності судової системи в умовах демократизації публічного управління та європейської інтеграції держави. Розкрито передумови становлення інституту громадського контролю, його концептуальну природу, функціональне призначення, нормативно-правове підґрунтя та сучасний стан реалізації в національному правовому середовищі. Наукове дослідження ґрунтується на міждисциплінарній методології, що поєднує доктрини адміністративного права, публічного управління, теорії демократії та міжнародного права.

Розкрито поняття, природу та еволюцію громадського контролю в системі судоустрою; простежено його генезу як специфічної форми правового та соціального регулювання, спрямованої на забезпечення зворотного зв'язку між публічною владою та суспільством. Доведено, що громадський контроль є не лише елементом правопорядку, а й індикатором інституційної зрілості громадянського суспільства та дієвим засобом впливу на якість реалізації функцій публічної влади. З'ясовано, що українська модель громадського контролю в судовій сфері перебуває на етапі становлення, оскільки на це впливають історичні й політичні чинники, насамперед пострадянська інерція замкненості судової системи.

Окреслено коло суб'єктів і об'єктів громадського контролю у сфері судової влади, а також сформульовано основні напрями реалізації. З-поміж

суб'єктів визначено індивідуальних учасників (громадян України, іноземців, осіб без громадянства) та колективні суб'єкти (інститути громадянського суспільства, громадські об'єднання, медіа, науково-освітні інституції). Об'єктами контролю визначено не лише суддів, а й організаційну діяльність судів: судову адміністрацію, розподіл справ, забезпечення інформаційну відкритість і дотримання етичних стандартів. Сформульовано основні напрями реалізації контролю, до яких належать інформаційний моніторинг, юридична оцінка рішень і процедур, публічна комунікація, антикорупційний аналіз, участь у формуванні державної політики у сфері правосуддя.

Проаналізовано сучасний стан державної політики у сфері громадянського контролю за діяльністю судової влади. Установлено, що в Україні відсутня цілісна стратегічна концепція її розвитку. Окремі програмні документи (антикорупційні стратегії, плани розвитку правосуддя, плани дій у сфері прав людини) передбачають заходи, спрямовані на підвищення відкритості судової влади, проте вони є фрагментарними й декларативними. Доведено, що відсутність системного підходу до формування відповідної політики знижує її ефективність і перешкоджає повноцінній реалізації потенціалу громадянського суспільства у процесах реформування правосуддя.

Представлено багаторівневу структуру адміністративно-правового регулювання громадянського контролю у сфері судової влади, що охоплює конституційні засади, норми законів, підзаконних актів і внутрішніх нормативних документів органів публічної влади. Однією з пріоритетних рис національної правової системи є імплементація міжнародних стандартів відкритості, прозорості й залучення громадян до процесів ухвалення рішень. Ці принципи нормативно закріплено в спеціалізованому законодавстві, що не лише гарантує право громадян брати участь у діяльності органів судової влади, а й зобов'язує ці органи створювати умови для такої участі. Зокрема, йдеться про забезпечення доступності публічної інформації, прозорість процедур, упровадження спрощених механізмів подання та розгляду звернень, а також гарантований доступ до відкритих даних та електронних ресурсів.

Систематизовано адміністративно-правові форми здійснення громадського контролю за діяльністю судової влади. До таких форм належать подання звернень, запитів, скарг; участь у громадських обговореннях реформ судової системи; реалізація просвітницьких ініціатив; проведення незалежного моніторингу відкритості судових засідань; організація та оприлюднення аналітичних звітів. Акцентовано на важливості розвитку новітніх форм контролю, що відповідають умовам цифрової доби, зокрема контролю через електронні платформи, застосування інтерактивних інструментів оцінювання суддівської діяльності, створення функціональних баз знань та публічних реєстрів відкритих даних.

У дослідженні засвідчено, що ефективність громадського контролю в сфері судової влади визначає не стільки наявність форм, скільки реальний зміст процедур, які забезпечують громадянам можливість впливати на добір, оцінку, дисциплінарну відповідальність суддів, на доступ до судових рішень, засідань. Такі процедури мають установлювати чіткі правила, строки, відповідальність, запобігаючи свавіллю чи вибірковості у реагуванні. Адміністративні процедури громадського контролю систематизовано за рівнем формалізації (закріплені, частково регламентовані, ініціативні); за суб'єктами (індивідуальні, колективні, інституційні); за функціональним спрямуванням (превентивні, моніторингові, аналітичні); за формами реалізації (публічні, цифрові, інтегровані).

Розглянуто міжнародно-правові акти, що сформували основу європейської правової культури у сфері судової влади. У них послідовно підкреслено важливість недопущення ізоляції суспільства від судової системи. У цьому контексті громадський контроль є активною формою суспільної участі, спрямованою на утвердження принципів справедливості, відкритості та підзвітності. Ключовим положенням міжнародних стандартів є розуміння судової незалежності як форми відповідальності, а не привілею, оскільки рівень її суспільного визнання безпосередньо залежить від рівня транспарентності. Суди повинні демонструвати, що їхні рішення ухвалено не

лише відповідно до норм права, а й у межах морально-етичних орієнтирів, що відповідають очікуванням громадянського суспільства.

Водночас міжнародні правові акти чітко окреслюють межі допустимого впливу: громадський контроль не може перетворюватися на інструмент політичного тиску, інформаційного переслідування чи корпоративного впливу. Його призначення полягає в підтриманні легітимності правосуддя шляхом зміцнення відкритості та відповідальності перед громадянами.

Послідовно доведено, що в процесі європейської інтеграції громадський контроль має перейти від формального декларування до повноцінного інституційного впровадження. Його реалізація має ґрунтуватися не лише на загальних принципах відкритості, а на чітко визначених правових механізмах, що забезпечують сталі форми участі громадськості у нагляді за діяльністю судових органів. З огляду на це внесення змін до профільних законів «Про судоустрій і статус суддів», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації» тощо є важливою умовою для закріплення реальних можливостей громадян брати участь у моніторингу й оцінюванні роботи судів.

Обґрунтовано, що такий підхід передбачає, передовсім унормування процесуальних прав громадськості на доступ до інформації, подання висновків щодо організації судової діяльності, участь у публічних обговореннях судової реформи. Нормативне визначення меж громадської участі покликане запобігти надмірному впливу на судовий розсуд, забезпечивши водночас реальну участь громадськості у правових процедурах. Системне впровадження громадського контролю зміцнює довіру до правосуддя, мінімізує ризики формалізму та формує основу партнерства між судовою владою й громадянським суспільством.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правові засади, відкритість, громадський контроль, інститути громадянського суспільства, звернення громадян, суб'єкти у сфері медіа, органи публічної влади, правосуддя, прозорість, судові органи, публічна інформація, система судоустрою України, суди, судді.

ANNOTATION

Nalyvaiko O. Yu. Administrative and Legal Principles of Public Oversight over the Activities of the Judiciary in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Doctor of Philosophy in the specialty 081 »Law». – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation presents a comprehensive scholarly analysis of the administrative and legal foundations of public oversight over the activities of judicial authorities in Ukraine, viewing it as a key mechanism for ensuring transparency, openness, and accountability of the judiciary in the context of democratic governance and the country's European integration. The study explores the foundational premises of the institution of public oversight, its conceptual nature, functional role, regulatory framework, and current state of implementation within the Ukrainian legal system. The research adopts an interdisciplinary methodology, combining general doctrines of administrative law, public administration, democratic theory, and international law.

The work defines the concept, nature, and evolution of public oversight within the judiciary, identifying it as a distinct form of legal and social regulation intended to secure feedback between the state and society. It is argued that public oversight is not merely a legal construct but a reflection of the maturity of civil society and its ability to influence the quality of public power execution. The Ukrainian model of public oversight in the judiciary remains underdeveloped, largely due to historical and political factors, including the post-Soviet legacy of institutional closedness.

The dissertation identifies the range of subjects and objects of public oversight in the judicial sphere and outlines key directions of its implementation. The subjects include individual participants citizens of Ukraine, foreign nationals, stateless persons as well as collective actors such as civil society institutions, public associations, the media, and academic institutions. Objects of oversight include not only judges but also the administrative operations of courts, judicial governance,

case allocation, access to information, and compliance with ethical standards. Key mechanisms of implementation include information monitoring, legal evaluation, public communication, anti-corruption analysis, and participation in judicial policy development.

The study assesses the state and trends of public policy regarding oversight of the judiciary. It concludes that Ukraine lacks a unified strategic concept in this area. While certain policy documents including anti-corruption strategies, judicial reform plans, and human rights action plans contain elements promoting transparency in the judiciary, these measures are fragmented and lack coherence. The absence of a systematic approach undermines the effectiveness of public involvement and inhibits the potential of civil society to contribute meaningfully to judicial reform.

The dissertation reveals the multi-level system of administrative and legal regulation of public oversight in the judicial domain, encompassing constitutional principles, legislation, secondary acts, and internal regulations of public authorities. A defining feature of Ukraine's legal system is the gradual incorporation of international standards of transparency, openness, and civic engagement in decision-making processes. These principles are reflected in sector-specific legislation, which not only guarantees the right of the public to participate but also obliges judicial authorities to facilitate such participation. This includes access to public information, procedural transparency, simplified mechanisms for submitting requests and complaints, and guaranteed access to open data and digital resources.

The administrative and legal forms of public oversight include the submission of requests, appeals, and complaints; participation in public discussions on judicial reform; legal education initiatives; independent monitoring of court openness; and the preparation and dissemination of analytical reports. The author emphasizes the need to expand innovative forms of oversight aligned with the digital age such as electronic platforms, interactive tools for evaluating judicial performance, and functional legal knowledge bases.

The research shows that the effectiveness of public oversight depends not on the formal existence of such forms but on the substantive procedures behind them.

These procedures define how citizens can influence judicial appointments, assessments, disciplinary accountability, and access to judicial decisions and proceedings. Clear procedural rules eliminate arbitrariness and enable citizens to obtain justified responses and pursue further protection of rights if necessary. Oversight procedures are categorized by their level of formalization (normatively established, partially regulated, informal), by subjects (individual, collective, institutional), by function (preventive, monitoring, analytical), and by format.

The dissertation also reviews key international legal instruments that shaped European legal tradition. These emphasize the necessity of maintaining continuous engagement between the judiciary and the public. Public oversight is presented as an active form of civic participation in safeguarding justice, transparency, and accountability. International standards view judicial independence not as an isolated privilege but as a responsibility grounded in public trust, which arises when courts operate transparently and within ethical and legal boundaries. These instruments draw clear lines between legitimate public scrutiny and undue influence, such as political pressure, media intimidation, or corporate interference.

Accordingly, the dissertation argues that in the context of European integration, public oversight must evolve from a formal declaration into a fully institutionalized mechanism. This requires not just the articulation of general principles but also the introduction of clear legal tools enabling consistent public involvement in evaluating the judiciary. Amending key legislative acts such as the Law of Ukraine «On the Judiciary and the Status of Judges,» the Law «On Citizens' Appeals,» and the Law «On Access to Public Information» is essential to guarantee meaningful opportunities for the public to engage in monitoring and evaluating court operations.

The study concludes that such participation must be based on clearly defined procedural rights including access to information, submission of legal analyses, and participation in public consultations. At the same time, safeguards should be in place to prevent excessive interference with judicial discretion while ensuring that the public voice is heard in a timely and constructive manner. This reconceptualization

of oversight will foster public trust in the judiciary, reduce the risks of formalism, and build a framework for genuine cooperation between courts and civil society.

Keywords: administrative and legal foundations, administrative and legal support, citizens' appeals, civil society institutions, courts, judges, judicial bodies, judiciary of Ukraine, justice, media, public authorities, public information, public oversight, openness, transparency.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове підґрунтя реалізації форм громадського контролю за діяльністю органів державної влади. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 94–98.

2. Наливайко О. Ю. Специфіка суб'єктів, об'єктів і напрямів громадського контролю за діяльністю органів судової влади України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 147–152.

3. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері громадського контролю в системі судоустрою України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 11–16.

4. Наливайко О.Ю. Адміністративно-правові форми та процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2025. № 2 (18). С. 90–100.

5. Наливайко О.Ю. Громадський контроль за судовою владою: міжнародно-правові стандарти та адміністративно-правові механізми в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 51–56.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Наливайко О. Ю. Сутність та зміст громадського контролю за діяльністю органів державної влади у розрізі адміністративного права. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 96–98.

2. Наливайко О. Ю. Сучасний стан та особливості розвитку інституту громадського контролю в системі судоустрою України. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 196–205.

3. Наливайко О. Ю. Функціонування суб'єктів спеціального громадського контролю у сфері діяльності судової влади як складова юридичного механізму захисту прав людини. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 66–73.

4. Наливайко О. Ю. Особливості втілення міжнародно-правових стандартів у державну політику України щодо громадського контролю у судовій системі. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 123–126.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	24
1.1. Поняття, природа й еволюція інституту громадського контролю в судовій системі	24
1.2. Суб'єкти, об'єкти й основні напрями громадського контролю у сфері судової влади	45
1.3. Стан і тенденції державної політики щодо громадського контролю за судовою владою	57
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	85
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	90
2.1. Нормативно-правова база функціонування громадського контролю в системі судоустрою	90
2.2. Адміністративно-правові форми здійснення громадського контролю у сфері судової влади	113
2.3. Адміністративні процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади	130
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	145
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	150
3.1. Міжнародно-правові стандарти громадського контролю за діяльністю судів і суддів.	150
3.2. Удосконалення адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю судової влади в умовах європейської інтеграції	164

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	177
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ.....	207

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дисертації зумовлено нагальною потребою українського суспільства у підвищенні ефективності правосуддя та відновленні довіри до судових інституцій. В умовах глибоких політико-правових трансформацій і тривалого воєнного стану питання відкритості, підзвітності та громадської участі в судовому процесі набувають не лише правового, а й стратегічного значення для зміцнення державності та забезпечення верховенства права.

Попри численні судові реформи, імплементацію антикорупційних механізмів і нормативне закріплення принципів прозорості, рівень довіри до судової системи залишається критично низьким. Серед причин – відсутність належних інструментів громадського впливу на функціонування судової влади, обмежений доступ до механізмів громадського контролю, а також переважно декларативні правові норми в цій сфері.

У складних умовах воєнного часу, коли особливо загострюється потреба в захисті прав і свобод людини, громадський контроль виконує не лише запобіжну, а й стабілізаційну функцію. Його ефективне правове забезпечення дає змогу виявляти зловживання, знижувати корупційні ризики, підвищувати рівень довіри до судових інституцій, зміцнюючи загальну легітимність державної влади.

Окреслена проблематика є вагомим елементом євроінтеграційної політики України. Стандарти Європейського Союзу (далі – ЄС) і Ради Європи (далі – РЄ), зокрема *Acquis* ЄС, рекомендації Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), Групи держав проти корупції (GRECO) та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) [1-4]), наголошують на важливості прозорості, відкритості та участі громадськості в ухваленні рішень, що зумовлює потребу в адаптації національного законодавства до європейських стандартів із урахуванням українських правових і соціальних реалій. Без дотримання національної

специфіки запозичення європейських моделей втрачає ефективність і не забезпечує реального оновлення правової системи.

Упровадження цифрових рішень в адміністративні процеси створює додаткові можливості для посилення громадського контролю. Електронні реєстри, онлайн-звернення, відкриті платформи гарантують нові форми участі громадян у нагляді за діяльністю судової влади. Водночас цифровізація породжує нові виклики правового регулювання, з-поміж яких питання захисту персональних даних, визначення юридичної сили електронних процедур, а також забезпечення доступності таких інструментів для всіх категорій громадян й недержавних інституцій.

З огляду на зазначене дослідження спрямовано на виявлення актуальних адміністративно-правових засад організації та здійснення громадського контролю, його нормативне вдосконалення, адаптацію до міжнародних, європейських стандартів. Окрему увагу зосереджено на підвищенні ролі громадян у формуванні відкритості судової системи та розбудові механізмів її публічної підзвітності.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблематика громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні перебуває в центрі уваги сучасної правничої науки та суміжних міждисциплінарних студій. Її актуальність зумовлено внутрішньою логікою розвитку юриспруденції, а також суспільним запитом на підвищення транспарентності правозастосовної діяльності. Питання громадського контролю розглянуто в працях дослідників адміністративного й конституційного права та публічного управління, а також у європейських студіях, де акцентовано на інтеграції європейських стандартів good governance у національну правову систему.

У наукових працях сучасних вітчизняних авторів, з-поміж яких Д. Арабаджиєв, В. Василенко, П. Діхтієвський, В. Галунько, С. Косінов, О. Кузьменко, С. Лізаковська, В. Налуцишин, К. Нестеренко, Ю. Ніронка, О. Новіков, М. Терещенко, О. Терещук, предмет аналізу переважно

зосереджено на теоретичних засадах взаємодії громадян з органами виконавчої влади та механізмах їхньої участі в ухваленні управлінських рішень. До кола науковців, які зверталися до вивчення питань громадського контролю у сфері правосуддя, належать М. Бліхар, Т. Гарасимів, О. Гоптарєв, Н. Гук, П. Каблак, В. Кравчук, І. Кравченко, О. Куліков, Н. Нестор, однак більшість досліджень зосереджено лише на окремих аспектах цієї багатовимірної проблематики, що зумовлює потребу в її комплексному адміністративно-правовому аналізі.

Комплексні монографічні дослідження, у яких проаналізовано адміністративно-правові засади громадського контролю щодо діяльності судової влади, у вітчизняній науці є поодинокими. Найчастіше ці питання розглядають у ширшому контексті – під час аналізу правового статусу судової влади, ролі громадських організацій або реформ судоустрою. У дисертаціях останніх років, зокрема в дослідженнях С. Віговського «Адміністративно-правові засади контролю за діяльністю місцевих судів» (2021), І. Ткаченко «Адміністративно-правове регулювання громадського контролю за діяльністю суддів» (2023), Д. Іл'юка «Судова влада і громадськість: концепт взаємодії» (2025), сформульовано окремі аспекти проблеми, проте залишають її аналіз відкритим для подальшого наукового опрацювання.

Отже, обрана для розвідки тема органічно узгоджується з поточними науковими пошуками у сфері адміністративного права, поєднує ключові напрацювання з новим концептуальним підходом до формалізації громадського контролю у сфері судочинства. У дослідженні систематизовано відповідні адміністративно-правові процедури, створено важливі передумови для поглиблення демократизації публічного управління у сфері правосуддя, відкрито перспективи для подальших фахових студій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021,

Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр., затвердженої Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. Також роботу узгоджено з Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 1106, та планом науково-дослідної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Концептуально-методологічні засади правового регулювання процесу європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 200116U006126).

Мета й завдання дослідження. *Метою* дослідження є комплексний теоретико-правовий аналіз адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні та розроблення обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо підвищення ефективності цього контролю в умовах європейської інтеграції та трансформації системи правосуддя.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні *завдання* дослідження:

- розкрити зміст, природу та еволюцію інституту громадського контролю в судовій системі України;
- визначити суб'єкти, об'єкти й основні напрями здійснення громадського контролю у сфері судової влади;
- схарактеризувати сучасний стан і тенденції державної політики у сфері забезпечення громадського контролю за діяльністю судової влади в Україні;
- проаналізувати нормативно-правову базу функціонування громадського контролю в системі судоустрою України;
- з'ясувати адміністративно-правові форми реалізації громадського контролю у сфері судової влади;

- визначити основні адміністративні процедури громадського контролю у діяльності органів судової влади;
- оцінити міжнародно-правові стандарти громадського контролю за діяльністю судів і суддів;
- обґрунтувати напрями вдосконалення адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю судової влади України в умовах європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі організації, здійснення та розвитку громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні, а також адміністративно-правові механізми, що забезпечують ефективну взаємодію громадянського суспільства з публічною владою у сфері правосуддя.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні.

Методи дослідження. У дисертації застосовано загальний міждисциплінарний методологічний підхід, що передбачає органічне поєднання класичних і сучасних дослідницьких інструментів, кожен з яких цілеспрямовано корелює з відповідними завданнями і підрозділами роботи. Діалектичний метод використано для комплексного аналізу еволюції інституту громадського контролю в судовій системі. Завдяки його застосуванню простежено зміну концептуальних підходів у теорії та практиці, розкрито історичну динаміку формування відповідних інститутів (підрозділ 1.1).

Системно-структурний метод забезпечив цілісне розуміння громадського контролю як багаторівневої системи, що охоплює різноманітні суб'єкти, об'єкти та напрями впливу. На його основі сформульовано класифікацію суб'єктів і об'єктів контролю, розкрито структурні взаємозв'язки між елементами цього інституту (підрозділ 1.2).

Для аналізу стану та тенденцій державної політики у сфері громадського контролю за діяльністю судової влади найбільш адекватним виявився метод

контент-аналізу та аналітичний метод. Їх застосування дало змогу системно дослідити нормативно-правові акти, програмні документи, стратегічні орієнтири, публічні заяви й офіційні повідомлення органів публічної влади (підрозділ 1.3).

Формально-юридичний метод спрямовано на вивчення нормативно-правового забезпечення функціонування інституту громадського контролю, аналіз формальних процедур і визначення правового статусу основних суб'єктів у цій сфері. Особливу увагу звернено на дослідження законодавчих і підзаконних актів, що регламентують порядок здійснення контролю, а також визначають особливості юридичних процедур (підрозділ 2.1).

Метод логіко-юридичного аналізу застосовано для деталізації та алгоритмізації процедур здійснення громадського контролю, зокрема для визначення послідовності дій і типових моделей правового реагування (підрозділи 2.2, 2.3).

Порівняльно-правовий метод використано для ґрунтовного аналізу положень національного і європейського законодавства, міжнародних стандартів у сфері громадського контролю. Його застосування дозволило виявити спільні та відмінні риси правових підходів, визначити перспективні напрями гармонізації адміністративно-правових інститутів із правом Європейського Союзу (підрозділ 3.1).

Метод моделювання використано на етапі розроблення авторських пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правових засад громадського контролю, що дало змогу побудувати концептуальні моделі організації та взаємодії основних суб'єктів, розробити класифікаційні схеми й окреслити сценарії розвитку відповідних правових приписів (розділ 3.2).

Нормативною базою дослідження є Конституція України та основоположні закони («Про судоустрій і статус суддів», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації»), підзаконні акти й внутрішні регламенти органів судової влади, антикорупційні стратегії та програми розвитку правосуддя. Дослідження зосереджено на аналізі

стратегічних документів, що визначають державну політику в сфері транспарентності та громадської участі в діяльності судових органів, зокрема Національної стратегії у сфері прав людини, Державної антикорупційної програми, планів розвитку системи правосуддя, деяких урядових ініціатив, спрямованих на посилення підзвітності публічної адміністрації. Значущими для формування нормативної бази є міжнародно-правові акти та європейські стандарти (рекомендації CEPEJ, GRECO, Венеціанської комісії, документи ООН, РЄ), що окреслюють сучасні орієнтири відкритості й залучення громадян до здійснення правосуддя.

Емпіричною основою є узагальнені матеріали практика функціонування органів судової влади, офіційні статистичні дані й аналітичні звіти публічних інституцій, результати моніторингу відкритості судів, наукові публікації, словниково-довідникова література. Окрім того, важливими для дослідження є підсумки громадських обговорень, результати експертних консультацій, власні узагальнення і спостереження автора, отримані у процесі дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є однією з перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексних праць, у якій системно розкрито сучасну концепцію адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю органів судової влади України з огляду на європейські стандарти й виклики цифрової трансформації. Унаслідок проведення сформульовано й обґрунтовано низку нових наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, зокрема:

уперше:

– сформульовано авторське визначення природи та сутності громадського контролю за діяльністю органів судової влади як цілеспрямованої і нормативно впорядкованої діяльності інститутів громадянського суспільства й окремих зацікавлених осіб, зорієнтованої на розв’язання суспільно значущих завдань, гарантування прав і свобод людини, підвищення прозорості й ефективності функціонування судової системи; запропоноване трактування комплексно поєднує нормативно-правовий,

соціальний і цифрово-інформаційний аспекти контролю, що дозволяє схарактеризувати це явище з позицій міждисциплінарного підходу; не дублює наявні в науці адміністративного права дефініції та забезпечує новий рівень теоретичного й практичного осмислення ролі громадськості у сфері судочинства;

– розроблено концепцію інтегрованого механізму громадського контролю в судовій сфері, що передбачає поєднання класичних адміністративно-правових інструментів із сучасними інституційними механізмами та інноваційними електронними сервісами, орієнтованими на підвищення прозорості, підзвітності й відкритості судової влади відповідно до міжнародних та європейських стандартів; обґрунтовано модель поступового переходу від формально-юридичних засобів моніторингу до партнерських і паритетних відносин між судами та інститутами громадянським суспільства;

– обґрунтовано авторську класифікацію адміністративно-правових форм і процедур громадського контролю за діяльністю органів судової влади, яка комплексно охоплює такі форми: класичні (звернення, скарги, участь у публічних слуханнях, обговореннях); спеціалізовані (антикорупційний моніторинг, незалежний аудит відкритості); а також інформаційно-технічні інструменти (електронні платформи оцінювання, інтерактивні механізми подання звернень і скарг, онлайн-аналіз судової практики); запропонована систематизація має як теоретико-методологічне, так і прикладне значення для вдосконалення нормативного регулювання і розвитку механізмів участі громадськості у сфері судочинства;

– проведено ґрунтовний аналіз меж і допустимого впливу громадського контролю на діяльність судової влади із чітким розмежуванням меж легітимної участі інститутів громадянського суспільства та ризиків політичного чи корпоративного тиску на незалежність суддів; у результаті системного вивчення міжнародних і європейських стандартів сформульовано авторські критерії збалансованої, правомірної та етичної участі громадськості

в процесах судового адміністрування, що гарантує прозорість і підзвітність судової системи без загрози для її незалежності;

удосконалено:

– систему класифікації суб'єктів і об'єктів громадського контролю у сфері судової влади: науково обґрунтовано розширення складу суб'єктів контролю: поряд із традиційними громадськими об'єднаннями до них віднесено засоби масової інформації, аналітичні центри, професійні й експертні спільноти, онлайн-асоціації та електронні платформи, що віддзеркалює сучасну динаміку суспільної участі в судовому адмініструванні;

– адміністративно-правові процедури здійснення громадського контролю: деталізовано структуру й зміст основних механізмів – від подання звернень, отримання інформації, участі в публічних слуханнях і незалежному моніторингу до використання цифрових сервісів для взаємодії із судами, що сприяє підвищенню прозорості, доступності та ефективності правосуддя;

– підходи до гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами транспарентності у сфері правосуддя: проаналізовано найкращі європейські практики й окреслено дієві напрями адаптації національного законодавства та адміністративних процедур до вимог good governance з урахуванням актуальних суспільних трансформацій;

– механізми формування і реалізації державної політики у сфері громадського контролю за судовою владою: доведено важливість розроблення комплексної, стратегічно орієнтованої політики, що поєднує інституційні, процедурні та інформаційно-комунікаційні інструменти, забезпечуючи не декларативну, а реальну участь громадськості в реформуванні судочинства;

набули подальшого розвитку:

– критерії забезпечення оптимального балансу між стійким збереженням незалежності судової системи та впровадженням ефективних механізмів демократичного контролю за її діяльністю: розширено наукове тлумачення меж легітимної участі громадян у питаннях правосуддя з урахуванням потреби

в запобіганні індивідуальному, політичному чи корпоративному впливу на суддівський корпус;

– методологічні підходи до характеристики громадського контролю у сфері судової влади: їх зміст поглиблено завдяки впровадженню аналітичних та інтеграційних методів, що дали змогу вперше цілісно поєднати адміністративно-правову доктрину з інструментами сучасного суспільствознавчого аналізу, зокрема із засобами аналізу даних, моніторингу електронних комунікацій і оцінювання громадської думки, і дали підстави ідентифікувати основні практики, тенденції та виклики реалізації громадського контролю в сучасній судовій системі;

– стратегії інституційного закріплення громадського контролю в умовах європейської інтеграції України через визначення практичних орієнтирів, етапів і розбудови партнерських відносин між судами та недержавним сектором; напрямів удосконалення профільного законодавства відповідно до міжнародних стандартів демократичного врядування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дисертації, її висновки, пропозиції та рекомендації можна використовувати:

– у науково-дослідній сфері результати дисертації можуть слугувати підґрунтям для подальших теоретичних розвідок щодо адміністративно-правового забезпечення громадського контролю, розвитку інститутів громадянського суспільства; у дослідженнях, спрямованих на модернізацію правових механізмів взаємодії держави й населення у сфері правосуддя (акт впровадження, довідка Науково-дослідного інституту публічного права);

– в освітньому процесі положення, висновки й рекомендації дисертації можуть слугувати для розроблення навчальних програм, курсів, спецкурсів, лекцій і семінарських занять з адміністративного, конституційного та європейського права, а також у системі професійної підготовки майбутніх юристів, держслужбовців і фахівців сфери публічного управління (довідка про

впровадження Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка);

– у *законотворчій діяльності* ідеї, висновки та обґрунтовані пропозиції, сформульовані в дослідженні, можна враховувати під час підготовки проєктів законів, підзаконних актів; у процесі оновлення чинного законодавства щодо організації громадського контролю, забезпечення відкритості та прозорості судової влади, імплементації європейських стандартів;

– у *правозастосовній діяльності* основні висновки, моделі й практичні рекомендації можуть слугувати основою для органів державної влади, судів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та інших суб'єктів у процесі розроблення внутрішніх регламентів, процедур доступу до інформації, реалізації механізмів залучення громадськості до оцінювання діяльності судових органів; а також під час розгляду індивідуальних звернень, скарг і пропозицій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати проведеного дослідження, його концептуальні наукові положення та висновки оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 11 листопада 2022 р.), «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (м. Харків, 27–28 квітня 2023 р.), «Права людини в період збройних конфліктів» (м. Одеса, 3 листопада 2023 р.), «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 21 листопада 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (201 найменування на 21 сторінці) і додатків (4 додатки). Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, природа й еволюція інституту громадського контролю в судовій системі

Сучасний етап розвитку цивілізованих держав світу переконливо демонструє, що обов'язковим чинником забезпечення сталої та всеохопної демократії є створення й ефективне функціонування механізмів реального народовладдя. Згідно з основоположними міжнародно-правовими актами, стандартами і практиками в Конституції України закріплено базовий принцип, відповідно до якого носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в державі є народ, що здійснює її безпосередньо, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами [5].

З огляду на вказане, права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість функціонування всієї системи суб'єктів владних повноважень, які відповідають перед народом за свою діяльність і прийняті державно-управлінські рішення. Саме громадський контроль за діяльністю органів державної влади є одним із першорядних інструментів реалізації засад народовладдя, оскільки виконує функцію невіддільного складника демократичного устрою.

У межах комплексного розгляду проблематики визначення поняття, сутності й актуального змісту громадського контролю за діяльністю вітчизняних владних інституцій, зокрема органів судової влади, як суспільно-політичного феномену та правової категорії доцільно лаконічно окреслити базові складники цього явища. Саме їхня сукупність та взаємозв'язок забезпечують можливість здійснення усебічного теоретико-правового аналізу

обраного предмета дослідження. Зокрема важливо сформулювати дефініції понять «громадський контроль», «громадянське суспільство», «інститути громадянського суспільства» (ІГС), а також розкрити етапи його розвитку з огляду на специфіку тривалої судової реформи в Україні протягом останніх трьох десятиліть.

Основний наголос у цьому дослідженні зроблено на з'ясуванні закономірностей формування громадського контролю як правового та суспільного феномену, невіддільного від процесу демократизації влади та розвитку громадянського суспільства. За таких об'єктивних передумов сконсолідовані інститути громадянського суспільства, окремі громадяни чи групи громадян у межах чинного законодавства та усталеної правозастосовної практики спроможні здійснювати системний реальний легітимний вплив на діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування.

Водночас суди й судді мають особливий правовий статус, тому громадський контроль за їхньою діяльністю характеризується низкою особливостей. Реалізація такого контролю значною мірою ускладнюється у разі, якщо більшість ланок системи правосуддя пронизано бюрократичними проявами, низьким рівнем професіоналізму і корупційними практиками. З огляду на викладене можна стверджувати, що ступінь розвитку механізмів забезпечення дієвості інституту громадського контролю за діяльністю судової влади безпосередньо залежить від ефективності проведення судової реформи.

Загалом контроль передбачає комплекс спостережних заходів, спрямованих на певний об'єкт контролю для отримання достовірних і повних даних про його стан; застосування запобіжних заходів; надання рекомендацій щодо відновлення належного функціонування об'єкта контролю; ідентифікації ризиків порушення законодавства; ініціювання заходів притягнення до відповідальності. Це соціальне, багатопланове явище, яке з філософських і юридичних позицій є сукупністю дій і процедур, спрямованих на спостереження, аналіз та оцінювання діяльності фізичних і юридичних осіб

або виявлення певних фактів і процесів у межах досліджуваних об'єктів матеріального світу [6, с. 125].

Контроль є універсальною функцією суспільного життя, властивою для різноманітних сфер незалежно від історичних проміжків розвитку цивілізації, оскільки змінюються лише форми, методи й суб'єкти. Без систематичного застосування контрольних механізмів здебільшого неможливо забезпечити належне й стабільне функціонування будь-яких соціальних інститутів.

На додаток до наведених позицій Д. Арабаджієв розглядає контроль як одну з основних функцій управління, що полягає у спрямуванні та координації дій суб'єктів управлінського впливу. Контроль можна представити як форму комунікативного зв'язку між керуючою і керованою системами, що забезпечує своєчасне отримання інформації про стан керованої системи, а також у разі відхилення цього стану від норми, передачу відповідного керуючого впливу, здатного повернути керовану систему в нормальний стан [7, с. 12].

Безсумнівно, контроль є видом діяльності, за якої суб'єкт контролю перевіряє та оцінює, наскільки контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує визначені функції. Основне призначення контролю полягає у виявленні відхилень у діяльності об'єкта від установлених правомірних критеріїв і застосуванні адекватних заходів реагування [8, с. 283].

Упродовж усього історичного розвитку людства спостерігається сталий пошук ефективних механізмів впливу на поведінку індивідів для запобігання соціально небажаним учинкам і стимулювання до дій, що відповідають інтересам суспільства, що тісно пов'язано з формуванням і функціонуванням інститутів соціального контролю, до складу яких входили громадські та правові засоби регулювання. Їхнє завдання полягало у забезпеченні стабільності суспільних відносин і підтриманні нормативного порядку.

У різні історичні епохи кожне суспільство формувало власну систему засобів впливу на індивідуальну та колективну поведінку, яка поєднувала елементи переконання, обмеження, санкціонування і морального заохочення. Такі інструменти сприяли закріпленню домінантних соціальних цінностей,

запобіганню девіантній поведінці та формуванню правослукхняної моделі поведінки. Базовою функцією соціального контролю в усі історичні періоди залишалося стримування порушень соціальних норм і забезпечення їхньої дієвості у функції регулятора суспільного життя [9, с. 327].

Зрештою, навіть сьогодні науково-теоретичне дослідження проблематики найрізноманітніших аспектів соціального контролю, що є одним з основоположних складників сучасного буття, не втрачає своєї актуальності. Значна кількість вітчизняних науковців продовжує розглядати зазначену сферу, ураховуючи нинішні перманентні суспільні реалії.

На думку М. Козирєва, соціальний контроль є способом регулювання суспільної життєдіяльності, який через прийняті в суспільстві норми та цінності забезпечує впорядковане функціонування всіх його компонентів. Основною функцією соціального контролю є постійне відтворення панівних у суспільстві соціальних (політичних, економічних, правових) відносин і структур. Залежно від суб'єкта здійснення соціального контролю розрізняють адміністративний, груповий соціальний контроль, контроль громадських організацій і самоконтроль [10, с. 619].

За твердженням С. Косінова, соціальний контроль є невіддільним складником більш загальної системи соціального регулювання поведінки людей і суспільного життя; до того ж реалізується через внутрішні та зовнішні механізми взаємодії; у ньому передбачено соціальну взаємодію особистості й суспільства; його характер, зміст і спрямованість визначають згідно з природою і типом соціальної системи. Окрім того, соціальний контроль підтримує порядок і стабільність у суспільстві, забезпечує його відтворення у напрямі, що відповідає загальній стратегії розвитку [11, с. 24].

Також Є. Перегуда наголошує, що однією з першорядних функцій соціальних інститутів є управління і контроль, які потрібно здійснювати через систему соціальних норм і розпоряджень, що регулюють відповідні типи поведінки: моральні та правові норми, звичаї, адміністративні рішення тощо. Соціальному контролю відведено роль практики соціальних груп щодо

визначення та заохочення поведінки, яка відповідає встановленим нормам, і застосування санкцій до поведінки, що їх порушує. Безперечно, соціальний контроль може бути ефективним лише за умови використання всіх дієвих механізмів з урахуванням особливостей суспільства та можливих відхилень. До них належать такі види контролю: зовнішній – здійснюваний шляхом покарань і санкцій; внутрішній – забезпечуваний соціальними нормами й цінностями; побічний – викликаний самоідентифікацією з референтною «законослухняною групою» [12, с. 24].

Слушною вважаємо думку В. Налуцишина про те, що порядок і стабільність у суспільстві залежать від багатьох чинників, з-поміж яких важливе місце посідає соціальний контроль як засіб саморегуляції суспільства, мета якого полягає в упорядкуванні суспільних відносин. Зазначена проблематика набуває особливої ваги у правовій галузі, де такий контроль застосовують разом з іншими соціальними й правовими засобами як вирішальну умову формування правового порядку.

У контексті цього фундаментальною для соціального контролю є система цінностей, що становлять підґрунтя соціальної організації, оскільки однією з важливих функцій управління суспільством є забезпечення встановленого соціального порядку. З огляду на це аналіз соціального контролю у його взаємозв'язку з правопорядком доцільно здійснювати з позиції домінантних у суспільстві базових цінностей, утілених у соціальних

Унаслідок проведення дослідження з питань наукового дискурсу соціального контролю в сучасному та ретроспективному ракурсах О. Зубарева загалом підтвердила сутність наведених положень. Ідеться про систему натиску й примусу, яка функціонує як сукупність зразків поведінки, завдяки яким соціальне середовище забезпечує підпорядкування членів нормативам. Такий механізм сприяє досягненню конформізму й слугує підтриманню стабільності соціального цілого. Логіка світосприйняття визначає цей феномен як одну з ключових категорій у розумінні соціуму, який слід уважати складником системи соціального регулювання, спрямованим на забезпечення

впорядкованого функціонування та елімінування соціальні відхилень, здатних дезорганізувати суспільне життя [13, с. 79–80].

Попри це складно погодитися з твердженням, що в соціальному контролі послуговуються виключно примусовим інструментарієм. Дехто з дослідників слушно наголошує, що соціальні інститути прагнуть гармонійності свого існування через застосування обов'язкових елементів, зокрема контролю, наближеного до реалізації дистанційних наглядових або моніторингових функцій. Розвинений соціум значною мірою зорієнтовано на превалювання законослухняних громадян у його структурі, які формуються під впливом сукупності встановлених норм, правових засад і традицій, однак це не означає, що всі без винятку категорії людей перебувають у стані конформізму, оскільки чимало з них є індивідуумами без виражених девіацій.

В аналізованому напрямі спостерігаються розбіжності в підходах до категорійно-понятійного апарату. Зокрема, в «Енциклопедичному словнику з державного управління» за редакцією Ю. Ковбасюка автори послуговуються поняттям «суспільний контроль» замість «соціальний контроль» і тлумачать його як важливий елемент будь-якої демократичної системи – механізм регуляції поведінки людей, спрямований на забезпечення неухильного виконання суспільними інститутами, соціальними групами й окремими громадянами правових і етичних норм, законів, а також на гарантування соціального захисту індивідів і їхніх прав з урахуванням принципу соціальної справедливості та дотримання нормативних та етичних обмежень.

Такий вид контролю є найбільш ефективним в умовах громадянського суспільства, де вільно розвиваються публічне життя та суспільні рухи. Окрім того, це важлива умова ефективного функціонування суспільства й усіх його сфер. Загалом суспільний контроль спрямовано на обмеження надмірної централізації влади, йому надано істотну роль у зміцненні стійкості суспільної системи, сприянні соціалізації особистості, засвоєнні нею суспільних норм і цінностей, формуванні у громадян почуття відповідальності та здатності до самоконтролю [14, с. 339].

Громадський контроль є різновидом соціального контролю, тому поєднує всі його визначальні ознаки, з урахуванням того, що реалізується у специфічній соціальній сфері, пов'язаній із формуванням і сталим розвитком інститутів громадянського суспільства, а також із взаємодією громадян із суб'єктами владних повноважень для реалізації та захисту їхніх суб'єктивних прав, участі в управлінні державними справами тощо.

Такі контрольні функції властиві всім демократичним системам. Вони передбачають забезпечення безперебійного практичного втілення механізмів управління базовими соціальними структурами на основі правових, моральних та етичних норм. До таких структур належать органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Дефініції понять «громадський контроль», «громадський контроль за діяльністю органів публічної влади», а також інші пріоритетні загальні аспекти цього політико-правового та соціального явища досі не закріплено в національному законодавстві. Водночас їх досить ґрунтовно викладено на науково-теоретичному рівні – у дисертаціях та монографіях [15–26] останніх років, які виконали українські вчені в галузях політології, державного управління та юриспруденції, зокрема представники адміністративного права.

Науковці розглянули й проаналізували низку ключових особливостей громадського контролю у ретроспективному вимірі та на сучасному етапі розвитку державності, окреслили специфіку його реалізації загалом та в окремих сферах публічного управління.

Представники наукової спільноти у питаннях політичних інститутів і процесів, зокрема Л. Рогатіна, розрізняють громадський контроль у вузькому й широкому розумінні. У вузькому йдеться про контроль за діяльністю органів влади, який здійснюють громадяни та інституційні структури громадянського суспільства для виявлення різних видів зловживань владою і запобігання їм. У широкому значенні громадський контроль розглядають як суспільне явище, за якого громадянське суспільство бере участь у визначенні основних напрямів

внутрішньої та зовнішньої політики держави, у розв'язанні суспільно значущих проблем і контролює процес їх реалізації.

Безсумнівно, громадський контроль є однією з основних функцій громадянського суспільства, суб'єкти якого – громадяни та їхні автономні від держави об'єднання, а основні об'єкти – органи державної влади й посадові особи. Такий контроль – це форма соціальної активності громадян, не зумовлена діями влади, що забезпечує безпосередню участь населення у публічній політиці – сфері комунікації влади з суспільством [27, с. 170].

Здебільшого поділяємо наведені погляди щодо виняткової ваги громадського контролю як функції громадянського суспільства, оскільки держава не може стало й послідовно розвиватися без належної та постійної співпраці з громадянами. Важливим чинником ефективності функціонування державних механізмів є також відсутність зловживань і мінімізація корупційних проявів у процесі проходження публічної служби.

Водночас дискусійними видаються положення про участь громадськості через контрольні заходи у визначенні «основних напрямів внутрішньої і зовнішньої політики держави», оскільки передусім таку діяльність спрямовано на сприяння і забезпечення її відкритості, підзвітності й ефективності, а не на безпосереднє формування політики.

Важливою особливістю громадського контролю є також чітке та повне визначення об'єктів суспільного впливу, до яких належать державні органи та органи місцевого самоврядування, особи, уповноважені на виконання функцій держави, інші представники публічної адміністрації.

У межах наукової традиції державного управління, зокрема у працях С. Лізаковської, Л. Наливайко, О. Новікова, О. Савченко, запропоновано не зовсім однакове трактування сутності громадського контролю. Згадані дослідники наголошують, що в умовах сучасної демократичної держави взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади є не можливою без упровадження інструментів громадського контролю, що

З огляду на позицію С. Лізаковської, такий контроль є віддзеркаленням громадянської активності, що забезпечує зворотний зв'язок між суспільством і владою та окреслює реальний рівень публічної відповідальності всіх учасників процесу управління.

Метою громадського контролю в цьому контексті визначається не стільки виявлення порушень постфактум, скільки запобігання незаконним чи неефективним діям органів публічного управління, а також своєчасне виявлення можливих відхилень від узгоджених стратегічних орієнтирів. Іншими словами, це явище вважають формою громадської активності організованих об'єднань та окремих громадян, що здійснюють моніторинг діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

Окремий акцент у цій концепції зроблено на неупередженості контролю як першорядній передумові його легітимності та ефективності. Недотримання принципу об'єктивності може суттєво знизити рівень довіри до інституту громадського нагляду й унеможливити досягнення реальних результатів у галузі демократичного врядування [20, с. 287]. Передовсім цей науковець вважає громадський контроль важливим інструментом підвищення довіри громадськості до органів публічного управління.

Поняття «громадський контроль» Л. Наливайко та О. Савченко формулюють як системну діяльність ІГС або окремих громадян, спрямовану на розв'язання суспільно значущих завдань, захист та забезпечення прав і свобод людини, задоволення потреб та інтересів суспільства загалом, а також на встановлення відповідності функціонування органів публічної влади вимогам законодавства у процесі їх соціальної взаємодії з громадськістю, тобто така діяльність передбачає забезпечення ефективності державно-громадських відносин.

Громадський контроль є невіддільною властивістю суспільства, є однією з його основних функцій і водночас це індикатор визначення ефективності суспільного впливу, який зорієнтовано на оптимізацію діяльності публічної влади. Очевидно, що він передбачає реальну участь громадськості у підготовці

й ухваленні владних рішень; є важливою формою реалізації демократії, способом залучення населення до управління суспільством і державою для підвищення ефективності діяльності органів публічної влади [26, с. 32].

Учені-адміністративісти надають важливого значення взаємодії органів публічної влади з фізичними та юридичними особами як основними суб'єктами адміністративно-правових відносин. Громадський контроль посідає чільне місце в наукових працях, оскільки цей напрям набув особливої актуальності в процесі євроінтеграційного поступу України, де громадянське суспільство характеризується високим рівнем розвитку, а органи публічної влади є підзвітними та підконтрольними громадянам. Недаремно О. Сквірський слушно зазначає, що громадський контроль може ефективно розвиватися й функціонувати лише за умови сформованого громадянського суспільства, яке є невіддільною передумовою його існування [17, с. 27].

Наша держава прагне до повноправного членства в Європейському Союзі, тому прозорість і відкритість публічного управління, а також ефективні та дієві механізми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина є обов'язковими умовами реалізації українського цивілізаційного вибору.

На думку Ю. Ніронки, громадський контроль за діяльністю органів публічної влади передбачає систему моніторингу, перевірки та оцінювання, що здійснюється інститутами громадянського суспільства, зацікавленими громадянами і юридичними особами для визначення відповідності управлінської діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їхніх службових і посадових осіб, окремих суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, положенням законодавства України. Такий контроль спрямовано на розв'язання суспільно значущих завдань, забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також на оптимізацію і підвищення ефективності та прозорості виконання державно-владних повноважень і створення належних умов для виявлення і запобігання протиправним діям у системі публічної влади [24, с. 133].

Дещо формалізоване визначення громадського контролю подає С. Вітвіцький, який розглядає його як системну діяльність «уповноважених ІГС», окремих громадян, спрямовану на встановлення відповідності функціонування публічної адміністрації нормативно-правовим стандартам і корегування виявлених відхилень шляхом звернень до уповноважених державних органів або апелювання до громадської думки. Окрім того, автор виокремлює його специфічні ознаки: громадський контроль не є владним та обов'язковим; його суб'єктами не можуть бути органи державної влади й органи місцевого самоврядування; здійснюється від імені громадськості й громадян [16, с. 25–27].

На нашу думку, дослідник дещо звузив і спростив сутність поняття громадського контролю, фактично ототожнив його з державним контролем. Очевидно, позицію автора можна пояснити тим, що за певних умов уповноважені суб'єкти здійснюють заплановані контрольні заходи для профілактики зловживань у відповідній сфері, установлення відповідності дій передбаченим законодавством нормативно-правовим стандартам, корегування виявлених відхилень, а також притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Особливістю науки адміністративного права є її полівекторність, зумовлена складністю та багатогранністю адміністративно-правових відносин, розгалуженістю національного законодавства. Зазначене безпосередньо впливає на теоретичне осмислення сутності громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, коли сучасні наукові розвідки набувають галузевого спрямування, виходячи за межі теоретичних узагальнень. Нині спостерігається активізація наукового інтересу до розкриття специфіки громадського контролю у сфері правоохоронної діяльності, зокрема щодо функціонування органів Національної поліції України.

У науковій літературі громадський контроль за правоохоронною діяльністю розглядають як діяльність індивідуальних (громадяни) та колективних (громадські об'єднання, організації) суб'єктів громадського

контролю, спрямовану на спостереження й аналіз відповідності функціонування правоохоронних органів вимогам нормативно-правового регулювання та виконанню покладених на них функцій, завдань і повноважень щодо забезпечення правопорядку в суспільстві. Як зазначає О. Терещук, цей вид контролю охоплює діяльність, спрямовану на припинення або усунення виявлених недоліків, порушень і зловживань у процесі реалізації правоохоронної функції відповідними органами.

Із-поміж ключових рис цього виду контролю учений виокремлює такі: здійснюється індивідуальними й колективними суб'єктами; суб'єкти контролю діють від імені громадськості, а не держави; рішення суб'єктів контролю рекомендаційні, переважно мають профілактичне спрямування; об'єктом контролю є всі напрями діяльності правоохоронних органів; суб'єкти контролю не мають права втручатися в оперативну діяльність контрольованих структур; громадський контроль виступає засобом запобігання порушенням у діяльності правоохоронних органів через механізми суспільного впливу; має специфічні завдання та цілі, пов'язані із забезпеченням законності, відкритості й підзвітності правоохоронної системи [25, с. 415–416].

Бачення ознак громадського контролю за діяльністю Національної поліції України В. Василенко формулює так: 1) громадський контроль є різновидом недержавного та формою соціального контролю, функцією громадянського суспільства; 2) узагальнено суб'єктами контролю є вся сукупність представників громадянського суспільства; 3) ґрунтується на активній соціальній позиції громадянського суспільства, що виявляється в реалізації певних дій (заходів), які віддзеркалюють нормативно закріплені права громадян; 4) має сприяти забезпеченню законності й дисципліни в діяльності працівників правоохоронної системи, її органів та установ, ефективного виконання покладених на поліцію завдань, що уособлює важливий суспільний інтерес – належне функціонування поліції як формації служіння суспільству; 5) громадські дії не передбачають втручання в діяльність поліції чи притягнення її працівників до юридичної відповідальності, проте

нормативно закріплені гарантії реагування на такі дії уповноважених суб'єктів сприяють досягненню мети громадського контролю [23, с. 23–24].

Зазначена позиція, на нашу думку, ґрунтовно розкриває специфіку громадського контролю не лише щодо діяльності органів Національної поліції України, а й може бути застосована до аналізу функціонування інших органів публічної влади.

Окремої уваги заслуговує той факт, що останнім часом громадський контроль у сфері публічного управління стає предметом наукових досліджень не лише на рівні монографій чи дисертацій. У низці наукових публікацій віддзеркалено результати вивчення цієї проблематики. Авторами цих розвідок є представники різних наукових напрямів – теоретики, правознавці, адвокати, юристи та інші практики, яких цікавлять особливості формування та розвитку ІГС та їх взаємодії з публічною владою, посадовими особами. Із-поміж таких авторів привертають увагу О. Буханевич, О. Віховський, О. Ігнатенко, А. Крупник, Ю. Коцан-Олинець, Н. Надвірнянська, О. Чальцева, Т. Чехович [28–35].

Загалом учені сходяться на думці, що специфіка громадського контролю полягає у тому, що він є недержавною формою і проявом соціального контролю, функцією громадянського суспільства, до якого мають нормативно закріплене право і можливість активно залучитися індивідуальні та колективні представники громадськості з метою реалізації найбільш суспільно значимих та особистих інтересів шляхом нагляду, аналізу та моніторингу діяльності та прийнятих управлінських рішень суб'єктів владних повноважень з подальшим корегуванням їхнього функціонування у межах передбачених публічно-владних повноважень та норм чинного законодавства України.

Поряд із викладеним вище доцільно зауважити, що окремі вчені в дисертаційних працях представили результати дослідження загальних аспектів здійснення громадського контролю в судовій системі (С. Віговський, М. Вільгушинський, П. Каблак, Н. Нестор, В. Олійник [36-40]). Також це

питання віддзеркалено в наукових публікаціях останніх років (М. Бліхар, Т. Гарасимів, О. Гоптарєв, Н. Гук, І. Кравченко, В. Кравчук, О. Куліков).

Складність і неоднорідність обраного предмета аналізу віддзеркалено на сторінках указаних праць, однак у жодному монографічному дослідженні не розглянуто виключно питання громадського контролю за діяльністю органів судової влади. Переважно його сутність представлено фрагментарно, а основну увагу зосереджено на визначенні ролі та механізмів взаємодії судів з ІГС, застосування заходів державного контролю тощо. Водночас доволі короткий аналіз цих публікацій дозволить визначити об'єктивний стан сучасної теоретико-правової розробки піднятої проблематики.

За визначенням С. Віговського, загальний контроль за діяльністю судів є регламентованою законодавством систематичною публічною діяльністю уповноважених суб'єктів, яку без порушення принципів незалежності суду та самостійності суддів спрямовано на отримання актуальної, повної та об'єктивної інформації про стан виконання місцевими судами організаційних завдань і функцій; своєчасне виявлення в їхній діяльності прогалин і порушень та чинників, що спричинили їх виникнення; належне усунення недоліків і запобігання відхиленням від установлених норм діяльності таких органів державної влади.

Соціально-правове та адміністративно-правове значення такого контролю полягає в тому, що він: є особливою гарантією належного функціонування цих судів; дозволяє своєчасно ідентифікувати проблеми в їхній діяльності й оперативно реагувати до моменту, коли вони стануть критичними; забезпечує накопичення об'єктивних даних про діяльність судової системи та формування обґрунтованих висновків про шляхи вдосконалення чинного законодавства у частині норм, що регулюють діяльність судів [36, с. 195].

На нашу думку, наведене значною мірою відбиває однорідність громадського контролю в усій системі публічного управління, де його особливі форми, види та методи застосування корелюють із правовим

статусом об'єкта контролю. Зокрема, йдеться про специфіку сфери здійснення правосуддя, коли незалежність судів і суддів є аксіомою.

З огляду на сказане слушним є спостереження П. Каблака, який підкреслює, що в умовах недовіри громадськості до діяльності судів контроль від суспільства стає потребою попри неприпустимість будь-якого втручання в їхні справи. Безперечно, деякі ризики щодо використання окремих форм громадського контролю існують, однак підвищити рівень довіри громадян до судової влади й запобігти погіршенню ситуації та виявити можливі зловживання чи некомпетентність, посилити персональну відповідальність суддів можна лише через налагодження взаємодії представників правосуддя з населенням, одним із напрямів якої є використання механізмів громадського контролю [38, с. 110].

Усі зазначені науковці одностайні в тому, що взаємодія судової влади та інститутів громадянського суспільства, які забезпечують участь громадян у суспільно-політичному житті й сприяють прозорості публічної влади є одним із важливих механізмів становлення правової держави та формування демократичних інститутів. Громадянське суспільство є процесом, що потребує постійних громадянських зусиль для його підтримання і відтворення у нових, актуальних формах, тобто транспарентність і відкритість судової влади є важливими механізмами цього цивілізаційного процесу [41, с. 54; 42], а дієвий громадський контроль за її функціонуванням стає важливим засобом відновлення довіри суспільства до судів та суддів [43-45].

Натомість відсутність ефективного громадського контролю має низку негативних наслідків, з-поміж яких – закритість судових структур, масові порушення прав і свобод громадян; зниження авторитету й рівня довіри населення; політизація діяльності судів; неефективне й нецільове використання бюджетних коштів; зловживання та корупційні прояви спричинені залученням судових органів до економічної діяльності; незадовільний морально-психологічний стан працівників судової системи; уповільнення темпів проведення судової реформи [46, с. 67].

Завдяки взаємодії держави та громадянського суспільства в процесі оцінювання судової влади стає можливим: 1) виявлення проблемних питань у функціонуванні судової влади та пов'язаних з ними негативних явищ у розвитку судоустрою України; 2) оцінювання ризиків, що можуть виникнути в разі нерозв'язання окремих проблем у цій сфері; 3) узгодження способів реагування на проблемні аспекти, максимально ефективних у кожній конкретній ситуації; 4) сприяння вдосконаленню правотворчої діяльності; 5) здійснення постійного моніторингу рівня та ефективності реалізації державної політики у сфері судочинства загалом і її окремих аспектів; 6) провадження просвітницької діяльності з-поміж населення для інформування про функціонування судової влади та нововведення у цій сфері життєдіяльності громадянського суспільства й держави [47, с. 286; 48].

Наведене засвідчує вагомий внесок громадського контролю в реформування сучасної системи судоустрою України, у процеси демократичної трансформації громадянського суспільства та держави загалом. Цей вид контролю виконує низку функцій, сприяючи належній організації та здійсненню судочинства передовсім на засадах верховенства права, законності, самостійності судів і суддів.

Окрім того, важливо звернутися до ретроспективного аналізу становлення і розвитку громадського контролю за діяльністю органів судової влади для виокремлення основних історичних етапів трансформації цього суспільно-правового явища від моменту проголошення державної незалежності України. такий підхід дає змогу накопичити потрібний обсяг знань, що сприятиме глибшому розумінню тенденцій і динаміки налагодження паритетної взаємодії ІГС та інших зацікавлених громадян з органами державної влади насамперед у сфері правосуддя.

Зауважимо, що окреслене завдання є складним і багаторівневим, що зумовлено специфікою одночасного розвитку кількох безпосередньо чи опосередковано пов'язаних між собою історичних, суспільних, правових та інших аспектів. Першорядне значення мають часові проміжки, у межах яких

відбувався активний розвиток і вдосконалення механізмів забезпечення прав людини, здійснювалися адміністративно-правова та судова реформи, формувалися інститути громадянського суспільства, нагромаджувалася законодавча база з питань організації та реалізації громадського контролю в сфері здійснення державно-владних повноважень.

Перший етап (1992–2001 рр.) позначився інтенсивним розвитком законодавства України, поступовим переходом до демократичних засад суспільного та політичного життя порівняно з попереднім радянським періодом. Безперечно, на цьому етапі не існувало дієвих механізмів громадського контролю за діяльністю публічної влади, однак було закладено фундаментальні передумови для їх подальшого формування. Зокрема, ухвалено низку нормативно-правових актів, з-поміж яких – Закон України «Про статус суддів» (1992), Концепція судово-правової реформи в Україні (1992), Конституція України (1996), Концепція адміністративної реформи в Україні (1998) [49].

У цих документах закладено конституційне та юридичне підґрунтя розвитку держави на багато десятиліть уперед, насамперед з питань наближення публічної влади до населення на засадах людиноцентризму, розвитку правозахисних інституцій, адміністративного судочинства, утвердження і захисту особистих прав громадян, їхньої участі в управлінні державними справами. Окрему увагу привертає прагнення законодавця до невідкладного проведення судово-правової реформи, спрямованої на належне забезпечення судового захисту прав громадян і розбудову незалежної, професійної та відкритої для суспільства судової системи.

Другий етап (2002–2013 рр.) увібрав і розвинув найкращі напрацювання попереднього періоду в частині вдосконалення законодавчого забезпечення належної взаємодії ІГС, суб'єктів у сфері медіа (далі – ССМ), окремих громадян з публічною владою на засадах інформаційної відкритості, забезпечення участі громадськості у формуванні й реалізації державної політики через різні форми громадського контролю.

Зазначені тенденції віддзеркалено в низці нормативно-правових актів, зокрема [49] у таких: Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007), Закон України «Про доступ до публічної інформації» (2011); укази Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» від 01.08.2002 № 683, «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 31.07.2004 № 854/2004; Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства (2007); постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» від 05.11.2008 № 976, «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 № 996.

У цей період активізовано євроінтеграційні процеси, що глибоких змін у законодавстві та суспільно-політичному устрої держави для забезпечення реального втілення принципів народовладдя, утвердження основоположних громадянських і політичних прав. Зміни засвідчено такими нормативно-правовими актами: Планом дій «Україна – Європейський Союз», Європейською політикою сусідства (2005), Планом дій Україна – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки (2007), Порядком денним асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію (2009) [50].

Під впливом потужних демократичних процесів того часу органи судової влади також зазнали суттєвих трансформацій. Зокрема, це засвідчено в заяві З'їзду суддів України «Про концептуальні засади подальшого здійснення судової реформи в Україні» (2007), заявою Ради суддів України «Про концептуальні підходи Ради суддів України до подальшого здійснення судово-правової реформи в Україні» (2006), у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (2006), яка, до речі, чинна й сьогодні. У цих нормативно-правових актах визначено стратегічний курс на утвердження в

Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і гарантує кожній особі право на справедливий суд [51].

У цей час законодавець почав активно застосовувати в нормативно-правових актах терміни «громадський контроль» і «контроль громадськості» щодо діяльності судової влади, судів. Першорядними стали питання підвищення рівня довіри населення до суддів, забезпечення стабільності функціонування механізмів інформаційної відкритості, прозорості розподілу судових справ і доступності текстів судових рішень.

У другій половині цього періоду засвідчено безальтернативність системного підходу до реалізації судово-правової реформи на засадах людиноцентризму, відкритої взаємодії судової влади з громадськістю та гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2010), який разом з іншими нормативно-правовими актами чітко закріпив засади гласності й відкритості судового процесу та визначив ключові аспекти прозорості взаємодії між судами, суддями й громадськістю.

Третій етап (2014 – дотепер) позначився історичними подіями у житті держави й суспільства. Революція Гідності, неспровокована агресія РФ лише значно зміцнили прагнення українського народу до європейської та євроатлантичної інтеграції. Визначальними подіями стали підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014) (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС), ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) від 07 лютого 2019 р. та надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС

(2022). Усі ці події завершили тривалий процес формування та реалізації державної політики в межах єдиного цивілізаційного вибору – європейського.

У межах окресленого періоду розпочато масштабне оновлення чинного законодавства, удосконалення організаційно-правових і функціональних засад діяльності новостворених і реформованих публічних інституцій. Зокрема, створено Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, оптимізовано правовий статус органів поліції та прокуратури, затверджено Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) (2015). Важливими також стали Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020, 2021–2026 роки (2016, 2021 та Національна стратегія у сфері прав людини (2021) [49], які разом із зазначеними документами формують демократичний правовий базис громадського контролю у сфері публічного управління, який нині реалізується в багатьох галузях діяльності суб'єктів владних повноважень. ІГС, ССМ перетворилися на реальну рушійну силу, роль якої визнають органи публічної влади. Їхня активна участь сприяє утвердженню прозорості, доброчесної та професійної публічної служби, у межах якої зловживання владними повноваженнями й корупційні прояви зведено до мінімуму.

Зазначені тенденції істотно вплинули й на судову систему як складник державної влади. Судово-правова реформа, що триває, поступово наближає судові інституції України до найкращих демократичних стандартів і практик правосуддя. Водночас інститут громадського контролю в цій сфері перебуває на етапі подальшого становлення й потребує системного розвитку. Важливими кроками стали прийняття Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (2014), Закону «Про забезпечення права на справедливий суд» (2015), Закону «Про судоустрій і статус суддів» (2016), Закону «Про Вищу раду правосуддя» (2017), Закону «Про Вищий антикорупційний суд» (2018), а також затвердження Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (2021) [49]. Представлені

нормативно-правові акти сприяють посиленню незалежності й прозорості судової влади, її функціонування на засадах соціальної та юридичної відповідальності, підконтрольності, підзвітності перед суспільством, формують добросовісний та високопрофесійний суддівський корпус, орієнтований на додержання норм Конституції України, законів та етичних стандартів суддівської діяльності.

Проведене дослідження, спрямоване на з'ясування сутності та значення інституту громадського контролю в системі судоустрою України, а також на розкриття особливостей історико-правового розвитку його законодавчого закріплення протягом останніх трьох десятиліть, дає підстави для формулювання низки важливих узагальнень.

По-перше, громадський контроль за діяльністю органів судової влади слід розуміти як соціально значущу діяльність інститутів громадянського суспільства, суб'єктів у сфері медіа, журналістів, окремих зацікавлених осіб чи груп громадян, спрямовану на спостереження, аналіз й усебічну оцінку відповідності функціонування судоустрою України передбаченим вимогам законодавства, реалізації судами та суддями покладених на них повноважень і досягнення мети та завдань правосуддя, а також на виявлення недоліків і правопорушень, запобігання помилкам під час здійснення судочинства.

По-друге, визначальними особливостями громадського контролю за діяльністю органів судової влади є такі: спрямованість не лише на суддівський корпус всіх представників системи судоустрою України, але й на апарати судів, які забезпечують організаційну діяльність суддів; реалізація громадського контролю суб'єктами у межах їхнього правового статусу з дотриманням однієї з основоположних засад судочинства – незалежності судів; паритетна взаємодія суб'єктів громадського контролю із судовими органами без обмеження доступу до публічної інформації про діяльність судів і гарантування гласності й відкритості судового процесу для громадян.

1.2. Суб'єкти, об'єкти й основні напрями громадського контролю у сфері судової влади

Після ґрунтовного окреслення дефініції поняття, особливостей і значення громадського контролю в системі судоустрою України наступним логічним етапом нашого дослідження є визначення кола суб'єктів та об'єктів цього виду соціального контролю і здійснення короткої характеристики їхнього правового статусу. Також окремої уваги потребує визначення базових напрямів реалізації контрольних заходів, що забезпечують задоволення більшості законних інтересів громадян та інститутів громадянського суспільства в аналізованій сфері.

Первинною структурною одиницею будь-якого суспільства та головним суб'єктом правовідносин є людина, основоположні права, свободи, обов'язки та юридичну відповідальність якої закріплено в численних міжнародно-правових актах, положеннях Конституції України та нормах національного законодавства.

Науковці галузі теорії держави та права, цивільного, конституційного та міжнародного права постійно звертаються до проблематики розвитку загального правового статусу особи, з'ясування механізмів його дотримання, реалізації і захисту [52–54]. Водночас спеціальні й індивідуальні правові статуси є предметом досліджень фахівців низки інших галузей юридичної науки, зокрема адміністративного, кримінального, трудового права.

У межах цього підрозділу не ставимо за мету докладно аналізувати зазначену проблематику, а зосередимо увагу лише на визначенні її найсуттєвіших аспектів. За переконанням О. Бандурки, Л. Каленіченко, Д. Слинька, одним із найважливіших елементів структури соціуму, у якому функціонують соціальні норми правові, є власне людина як індивід, особистість, суб'єкт правових відносин. Її можна розглядати як біологічну форму життя та як особистість, що існує в системі суспільних зв'язків. Такий підхід віддзеркалює особливість буття людини в суспільстві, де право втілене в юридичних нормах, зорієнтовано на впорядкування різних аспектів відносин

суб'єктів у тих випадках і межах, коли це потрібно для захисту інтересів індивіда і суспільства.

Як зазначають дослідники, правові норми регулюють процеси взаємодії суб'єктів соціуму з урахуванням рівня їхнього фізіологічного розвитку, психологічної спрямованості, соціальної значущості [55, с. 261–262]. Саме в цьому контексті йдеться про правовий статус особи, який залежно від комплексу індивідуальних прав, свобод і законних інтересів, визначає її місце в суспільстві та окреслює межі належної поведінки за допомогою норм права.

У межах зазначеного підходу поділяємо позицію О. Бакумова, Т. Гудзь та Ю. Коломійця, що правовий статус особи – це юридично закріплене становище особи як соціального суб'єкта в суспільстві, у її відносинах з іншими учасниками правового спілкування (державою, інститутами громадянського суспільства, іншими людьми), тобто це сукупність прав та обов'язків особи, визначених і гарантованих Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Цей статус охоплює соціально допустимі й важливі можливості особи як громадянина, а не індивіда, і передбачає правосуб'єктність, принципи конституційно-правового статусу, суб'єктивні права і свободи, гарантії їх реалізації, обов'язки людини, а також обов'язково – громадянство відповідної держави [56, с. 101–103]. Закономірно, що Конституція України розмежовує правовий статус людини і громадянина, оскільки громадянство України надає особі додаткові права, свободи й обов'язки, які гарантує та реалізує держава через систему органів публічної влади.

Відповідно до Закону України «Про громадянство України» визначено, що громадянство України передбачає правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що виявляється у взаємних правах та обов'язках сторін. Документами, що підтверджують належність до громадянства України, є паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; тимчасове посвідчення громадянина України; дипломатичний

паспорт; службовий паспорт; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну [57].

Поряд із цим у Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, користуються тими самими правами й свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, установленими законами чи міжнародними договорами [58].

У цьому законодавчому акті акцентовано, що зазначені особи, які перебувають під юрисдикцією України, незалежно від законності їх перебування, мають право на визнання правосуб'єктності та основних прав і свобод людини. Водночас вони зобов'язані неухильно дотримуватися всіх юридичних приписів, буди законослухняними, не посягати на права й свободи, честь і гідність інших осіб, на інтереси суспільства та держави [58]. Легальність перебування на території України підтверджує отримання посвідки на постійне проживання чи посвідки на тимчасове проживання. З огляду на це закономірно, що найперше загальними суб'єктами громадського контролю є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які в межах наданого їм правового статусу можуть реалізовувати й захищати передбачені Конституцією України права й законні інтереси, зокрема в сфері публічного управління.

Окремої уваги заслуговують особливості чинного законодавства, відповідно до яких людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою (ст. 24 Цивільного кодексу України, далі – ЦК України) [59]. Такі правовідносини виражають правову форму суспільних відносин, що віддзеркалює юридичний зв'язок між суб'єктами.

На думку М. Гудими-Підвербецької та О. Кіріак, характерними ознаками цивільно-правових правовідносин є виникнення, зміна й припинення на підставі правових норм; реалізація цілей, що впливають із цих правових норм; наявність прав та обов'язків сторін; участь щонайменше двох суб'єктів,

між якими виникає двосторонній зв'язок; їх основа волевиявлення, оскільки вони виражають волю держави та суб'єктів нормотворчості; забезпеченість державним примусом; конкретизація учасників правовідносин, їхніх прав та обов'язків [60, с. 22].

Згідно із чинним законодавством у правовідносини з органами державної влади та органами місцевого самоврядування вступають саме фізичні особи незалежно від того, чи мають вони документи громадянина України, іноземця, або є особами без громадянства. Їхній правовий статус не можна обмежувати лише на підставі Конституції України та закону.

До загальних суб'єктів громадського контролю за діяльністю органів судової влади належать також громадські організації з правосуб'єктністю юридичної особи або без неї. Вони є елементом ІГС і спроможні забезпечувати системний і більш сталий вплив на функціонування публічної влади, ніж розрізнена та ситуативна індивідуальна діяльністю окремих громадян чи групи громадян.

Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» зазначеними суспільними структурами є добровільні об'єднання фізичних або юридичних осіб приватного права, що утворюються в організаційно-правовій формі як громадські організації або громадські спілки. Громадські об'єднання діють на основі затвердженого статуту для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільно значущих, насамперед економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших законних інтересів. Громадська організація є об'єднанням, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи, тоді як засновниками громадської спілки є юридичні особи приватного права, а членами можуть бути юридичні та фізичні особи. Утворення громадського об'єднання здійснюється на установчих зборах його засновників та оформлюється протоколом. Юридична особа приватного права бере участь в утворенні громадської спілки через керівника або іншого уповноваженого представника, який діє на підставі довіреності на вчинення дій щодо утворення громадської спілки [61].

У ЦК України визначено, що юридична особа – це організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку, яка може діяти у формі товариств, установ та інших організаційних форм [59].

Громадські об'єднання зі статусом юридичної особи належать до непідприємницьких товариств, основною метою діяльності яких не є одержання прибутку. Їх державна реєстрація здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [62]. Після проведення реєстраційних процедур усі громадські об'єднання вносять до Єдиного реєстру громадських формувань (URL: <https://minjust.gov.ua/unitarylist>), що надає їм цивільної правоздатності та дієвості, передбачених нормативно-правовими актами.

З-поміж суб'єктів спеціального громадського контролю в аналізованій сфері варто виокремити осіб, які мають професійний інформаційно-комунікативний інтерес з питань висвітлення діяльності судів, суддів, інших органів судової влади. Їх наділено спеціальним правовим статусом, у них сформовано професійні знання, уміння та навички, застосування яких важливе для досягнення визначених завдань та цілей. Умовно таких фахівців можна класифікувати як суб'єктів у сфері медіа, зокрема журналістів і фізичних осіб, які не належать до цієї категорії.

Слід зазначити, що у 2023 р. суттєво оновлено законодавче регулювання діяльності у сфері засобів масової комунікації, навіть термін засоби масової інформації (ЗМІ) вилучено з більшості нормативно-правових актів. Нині базовим нормативним актом у цих питаннях є Закон України «Про медіа», у якому осучаснено підходи до здійснення медіадіяльності відповідно до європейських стандартів та правових практик.

У преамбулі цього законодавчого акта визначено ключовий орієнтир державної політики – розбудову демократичного суспільства на засадах прозорості, відкритості та сталого забезпечення прав і свобод людини в усіх

сферах реалізації суспільних правовідносин за активного сприяння органів публічної влади.

Загалом Закон спрямовано на гарантування реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання достовірної та оперативної інформації, вільне поширення відомостей, на захист національних інтересів і прав користувачів медіасервісів. У ньому визначено засади регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості, неупередженості, рівноправності й незалежності медіа [63].

На нашу думку, саме таких законодавчих оновлень бракувало Україні впродовж останніх років, оскільки вони істотно підвищують ефективність правозастосовної практики, що ґрунтується на положеннях Законів України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації».

Водночас, на відміну від інших органів державної влади України, які часто враховують результати проведення окремих видів і форм громадського контролю, суди є найбільш незалежними інституціями, тому належне забезпечення інформаційної відкритості їхньої діяльності сприятиме формуванню дієвих механізмів інформування суспільства через медіа та створенню умов для реалізації громадського контролю у відповідній галузі.

Відповідно до Закону України «Про медіа» розрізняють такі медіасуб'єкти: аудіовізуальні медіа; друковані медіа; онлайн-медіа; провайдери аудіовізуальних сервісів; провайдери платформ спільного доступу до відео; постачальники електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра.

Особливим інструментом громадського контролю у сфері публічного управління визнано суспільні медіасервіси. Відповідно до Закону України «Про суспільні медіа України» їх створено для задоволення інформаційних потреб суспільства, залучення громадян до обговорення і розв'язання найважливіших соціально-політичних питань, забезпечення національного діалогу, сприяння формуванню громадянського суспільства [64].

Загалом у в сучасних реаліях публічна влада та громадськість орієнтуються на паритетну взаємодію у медіасфері, що сприяє становленню спільного регулювання – поєднання функцій державного регулювання та галузевого саморегулювання для забезпечення участі суб'єктів у сфері медіадіяльності в розробленні й визначенні вимог до змісту інформації, та недопущення цензури й запобігання зловживанням свободою слова [63].

У забезпеченні публічного інформування суспільства про соціально значущі проблеми надзвичайно важливу функцію виконують журналісти. З огляду на специфіку професійної діяльності вони глибоко розуміють вразливі аспекти функціонування судів і суддів, наявність корупційних ризиків та проявів непрофесійності. Саме тому журналісти організовують професійне спостереження за діяльністю судової влади, інформують про резонансні випадки та суттєві недоліки в роботі окремих ланок системи судоустрою.

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» журналістами слід уважати творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які професійно збирають, одержують, створюють, редагують, поширюють і забезпечують підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджує документ, виданий суб'єктом у сфері медіа або професійною чи творчою спілкою журналістів. Цей документ має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі, строк дії та підпис уповноваженої особи [65].

Держава гарантує журналістам правовий і соціальний захист, який враховує специфіку їхньої діяльності, а також установлює юридичну відповідальність за посягання на життя, здоров'я, честь, гідність чи професійну діяльність журналіста.

Суб'єктами спеціалізованого громадського контролю в сфері судової влади є Громадська рада доброчесності, Громадська рада при Раді суддів України, Громадська рада міжнародних експертів та Етична рада. Усі вони

фактично належать до ІГС та мають безпосередній зв'язок із діяльністю органів судової влади України відповідно до свого інституційного й функціонального призначення.

Склад зазначених рад формують із професійних, висококваліфікованих й авторитетних фахівців, що мають бездоганну репутацію та відповідний досвід у сфері права, громадського управління чи антикорупційної діяльності. Основні завдання рад полягають у сприянні формуванню неупередженого та доброчесного підбору суддівського корпусу, забезпеченні дотримання суддями принципів професійної етики, підтриманні ефективного функціонування органів суддівського самоврядування, забезпечення об'єктивності та стабільності діяльності антикорупційних інституцій судоустрою України.

Об'єкти громадського контролю в аналізованій сфері становлять систему органів судової влади України [66], правовий статус яких визначено чинним законодавством. Умовно їх можна класифікувати за змістом контрольних повноважень. До першої групи належать об'єкти контролю в сфері функціонування суддівського корпусу (судді місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду).

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судову владу в Україні здійснюють незалежні й безсторонні суди, у яких суддя розглядає справи одноособово, а у випадках, визначених процесуальним законом, – колегія за участю присяжних. Суди утворюють єдину систему судоустрою, що забезпечує доступність і ефективність правосуддя [67]:

1) місцеві суди. до яких належать місцеві загальні суди (окружні суди), які утворюються в одному або декількох районах, районах у містах, у місті або в районі (районах) і місті (містах); окружні господарські суди; окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом;

2) апеляційні суди діють здебільшого як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а

також справ про адміністративні правопорушення; апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення – це апеляційні суди, які утворюють в апеляційних округах; апеляційні суди з розгляду господарських справ, апеляційні суди з розгляду адміністративних справ – це апеляційні господарські суди й апеляційні адміністративні суди, які утворюють у відповідних апеляційних округах;

3) вищі спеціалізовані суди здійснюють правосуддя як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ (Вищий суд з питань інтелектуальної власності; Вищий антикорупційний суд), у складі яких можна утворювати судові палати для розгляду справ у першій інстанції, а також апеляційну палату – для розгляду справ в апеляційній інстанції;

4) Верховний Суд (Велика Палата Верховного Суду; Касаційний адміністративний суд; Касаційний господарський суд; Касаційний кримінальний суд; Касаційний цивільний суд) – найвищий суд у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики, здійснює правосуддя як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції.

Друга група об'єктів контролю є організаційно-адміністративною. До неї належать апарати судів всієї системи судоустрою, Державна судова адміністрація України (ДСА України), Вища кваліфікаційна комісія суддів України (ВККС України), Вища рада правосуддя (ВРП). Відповідно до Типового положення про апарат суду, затвердженого наказом ДСА України від 08.02.2019 № 131, апарати судів здійснюють організаційне забезпечення роботи суду через реалізацію низки важливих завдань, що є предметом громадського контролю за відповідною діяльністю судів. Лише комплексний моніторинг та незалежна оцінка процесів і результатів здійснення правосуддя та його організаційного забезпечення дозволить зацікавленим громадянам, ІГС та іншим особам з'ясувати реальний стан функціонування судової системи, виявити наявні прогалини, порушення і недоліки.

Структура та штатна чисельність апарату (штатний розпис) місцевих судів затверджують відповідні територіальні управління ДСА України, а апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів – ДСА України за погодженням з головами відповідних судів у межах обсягу затверджених бюджетних видатків. Керівника апарату місцевого суду і його заступників призначає на посаду й звільняє начальник відповідного територіального управління ДСА України за погодженням з головою суду. В апаратах судів можуть утворюватися структурні підрозділи – управління, відділи, сектори, діяльність яких урегульовано положеннями, затвердженими керівником апарату суду з урахуванням положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу» [68].

Під сферу громадського контролю також підпадають ключові органи судової влади – ДСА України та ВККС України. Відповідно до Положення про Державну судову адміністрацію України, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19, ДСА України є державним органом у системі правосуддя, який забезпечує організаційне, фінансове, матеріально-технічне, кадрове та інформаційне функціонування судів. До її компетенції зокрема ведення судової статистики, діловодства та архіву суду, а також здійснення заходів щодо ресурсного забезпечення судової діяльності.

ДСА України підзвітна Вищій раді правосуддя, має статус юридичної особи, відокремлені територіальні управління, печатку із зображенням Державного Герба України та власним найменуванням, самостійний баланс і рахунки в органах Державної казначейської служби України [69].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ВККС України є державним колегіальним органом суддівського врядування, що на постійній основі діє в системі правосуддя. Комісія складається із шістнадцяти членів, вісім з яких призначають із-поміж суддів або суддів у відставці. До основних повноважень цього органу належать такі: ведення обліку даних про кількість посад суддів у судах; добір кандидатів для призначення на посаду судді; організація проведення спеціальної перевірки кандидатів на посаду

судді; приймання кваліфікаційного іспиту; внесення до Вищої ради правосуддя рекомендації про призначення кандидата на посаду судді; подання рекомендації про переведення судді, виконання інших функцій, передбачених законом [67]. Водночас ВРП є колегіальним, незалежним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності та підзвітності перед громадянами, формування доброчесного й професійного суддівського корпусу, додержання норм Конституції і законів України, а також принципів професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [70].

Третю визначену нами групу об'єктів контролю утворюють органи суддівського самоврядування (збори суддів різних рівнів, Рада суддів України, з'їзд суддів України). Відповідно до законодавства суддівське самоврядування є однією з ключових гарантій забезпечення незалежності суддів. Його діяльність спрямовано на створення належних організаційних, кадрових та матеріально-технічних умов для ефективного функціонування судів і суддів, їх захист від будь-якого втручання в професійну діяльність, підвищення рівня роботи з кадрами у судовій системі.

До внутрішньої діяльності судів належать аспекти організаційного забезпечення суддівського корпусу та інші напрями роботи, не пов'язані безпосередньо зі здійсненням правосуддя. Загалом до завдань суддівського самоврядування належать [67] такі:

- 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади; зміцнення незалежності судів, суддів, захист професійних інтересів суддів, захист від втручання в їхню діяльність;

- 2) участь у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого належного забезпечення судів, здійснення контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення; обрання суддів на адміністративні посади в судах;

3) призначення суддів Конституційного Суду України; обрання суддів до складу Вищої ради правосуддя.

Проведене вище теоретико-правове дослідження щодо визначення і характеристики сучасних основних суб'єктів, об'єктів і напрямів здійснення громадського контролю за діяльністю органів судової влади України дає підстави для формулювання низки узагальнень і висновків. Зокрема, з-поміж зазначених суб'єктів громадського контролю доцільно виокремити такі групи:

1) суб'єкти загального громадського контролю: фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства); громадські об'єднання (громадські організації, що діють без статусу юридичної особи); юридичні особи приватного права (громадські організації та громадські спілки як юридичні особи);

2) суб'єкти спеціального громадського контролю: суб'єкти у сфері медіа; журналісти;

3) суб'єкти спеціалізованого громадського контролю: Громадська рада доброчесності; Громадська рада при Раді суддів України; Громадська рада міжнародних експертів; Етична рада.

Об'єктами громадського контролю за діяльністю органів судової влади є такі групи:

1) об'єкти контролю у сфері функціонування суддівського корпусу (сукупність суддів місцевих, апеляційних, вищими спеціалізованих судів, Верховного Суду);

2) об'єкти контролю в організаційно-адміністративній сфері (апарати судів всієї системи судоустрою, ДСА України, ВККС України, ВРП);

3) об'єкти контролю у сфері діяльності органів суддівського самоврядування (збори суддів різних рівнів, Рада суддів України, з'їзд суддів України).

Ключові напрями громадського контролю в сучасних реаліях розвитку української державності й у контексті євроінтеграційних процесів охоплюють

основні сфери забезпечення ефективності та результативності діяльності органів судової влади, зокрема:

1) дотримання суддями та іншими представниками системи судоустрою засад судочинства у професійній діяльності; належне виконання ними завдань правосуддя, а також реалізацію матеріальних і процесуальних норм права;

2) гарантування незалежності судової влади, її функціонування на засадах соціально-правової відповідальності, підзвітності перед громадянами та суспільством, забезпечення доброчесності та професійності суддівського корпусу в межах професійної етики;

3) неухильне дотримання та виконання антикорупційного законодавства представниками судової влади, зокрема належне заповнення і подання декларацій доброчесності, родинних зв'язків, декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

4) забезпечення прозорості процедур добору кандидатів на посаду судді, проведення спеціальних перевірок і кваліфікаційних іспитів; кваліфікаційне оцінювання суддів; створення належних умов для функціонування модулів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

1.3. Стан і тенденції державної політики щодо громадського контролю за судовою владою

Громадянське суспільство фактично не може повноцінно розвиватися і послуговуватися демократичним інструментарієм, сформованим у країнах із розвиненими правовими системами, без паритетної взаємодії з суб'єктами публічної адміністрації, що ґрунтується на збалансованих механізмах громадського контролю. Саме тому впродовж останніх десятиліть в Україні вироблено низку нормативно-правових актів, спрямованих на розбудову прозорості, підзвітності та відкритої для громадян владної вертикалі, що охоплює всі гілки державної влади та органи місцевого самоврядування.

Указана проблема набуває особливої уваги у сфері судових інституцій, оскільки неправомірне втручання або гіпертрофований, надмірний контроль

громадськості є недопустимими. Водночас відкритість судів та суддів у своїй професійній діяльності й доступність інформації про ухвалення рішень іменем України залишаються важливою передумовою довіри суспільства до правосуддя та активної участі ІГС у забезпеченні належного функціонування судової влади.

Поряд з наведеним варто констатувати, що громадський контроль за діяльністю органів публічної влади на законодавчому рівні й у практичному вимірі здебільшого формалізований та малоефективний. Утім, навіть детальний правовий аналіз чинних законодавчих приписів у цій сфері не дає повною мірою оцінити реальний стан функціонування інституту громадського контролю за діяльністю органів судової влади. Для всебічного розуміння ситуації потрібно з'ясувати та розкрити основні аспекти сучасного етапу формування і реалізації державної політики України в цій сфері. Такий підхід дозволить глибше усвідомити стратегічне бачення нашої держави щодо розвитку системи громадського контролю та визначити напрями подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання.

Для виконання поставленого завдання насамперед потрібно опрацювати вітчизняні базові стратегічні документи з питань судочинства та громадського контролю за діяльністю органів влади, систематизувати їх; з'ясувати ключові питання рівнів їх взаємопов'язаності. Застосування комплексного підходу від аналізу загальних положень про громадянські й політичні права до врахування специфіки функціонування судової влади забезпечить повний і різнобічний розгляд предмета дослідження.

Громадський контроль має багаторівневу природу, його основа роль полягає в сприянні реалізації та захисту прав і свобод людини й громадянина, що закріплено в міжнародно-правових актах, передовсім це Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) [71] і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) [72], а також положення Конституції України, Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» та низка інших законодавчих і підзаконних актів.

Перший блок стратегічних документів у цій сфері має загальнонормативне значення, оскільки ці правові акти формують первинну систему державних дій, заходів і пріоритетів, спрямованих на демократизацію публічного управління, розвиток громадянського суспільства та створення механізмів громадського контролю у сферах суспільного життя.

Передовсім слід зазначити Стратегію сталого розвитку «Україна–2020», схвалену указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», Національну стратегію у сфері прав людини, затверджену указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затверджену указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021.

Згадані документи мають високу суспільну цінність і загальнодержавне значення, оскільки окреслюють коротко- й середньострокові стратегічні пріоритети державної політики у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян під час розбудови демократичної правової держави. Інститут громадського контролю за діяльністю органів публічної влади посідає чільне місце, оскільки його розглядають як важливий правовий інструмент реалізації принципу відкритості влади, що забезпечує дієву участь громадськості в процесах публічного управління.

У Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленій указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, визначено пріоритетним впровадження в Україні європейських стандартів життя. За твердженням Є. Буряка, О. Орленко, К. Редька, А. Чорновола, сталий соціально-економічний розвиток є однією з найважливіших проблем демократичних держав світу. Його сутність полягає в максимізації економічних і соціальних вигод від розвитку системи національного господарства, що передбачає не лише зростання національної економіки та підвищення доходів населення, а й удосконалення системи соціального забезпечення. Такий розвиток має

супроводжуватися структурними змінами в економічній, соціальній і правовій сферах, які забезпечують стабільність публічного управління та збалансованість суспільного розвитку [73, с. 137].

На доповнення зауважимо, що соціальний, економічний і правовий напрями є взаємопов'язаними складниками реалізації Стратегії. Зокрема правовий компонент покликаний закріпити дієві механізми реалізації правотворчої та правозастосовної діяльності суб'єктів владних повноважень, заснованої на відкритій взаємодії з громадянами, ІГС та бізнесом.

Стратегію важливо реалізувати через низку програм реформ, спрямованих на гарантування високого рівня прозорості та відкритості державної влади. По-перше, її пріоритетним напрямом є антикорупційна реформа, мета якої полягає в зменшенні рівня корупції та мінімізації втрат державного бюджету, спричинених корупційними порушеннями. Її реалізацію забезпечує Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, що передбачає впровадження нових антикорупційних механізмів, з-поміж яких декларування майнового стану публічних службовців, запобігання конфліктам інтересів та їх урегулювання, перевірка доброчесності службовців і моніторинг їхнього способу життя. Важливу функцію в підвищенні відкритості публічного сектору виконують сучасні цифрові технології, зокрема публікація інформації у форматі «відкритих даних» [74], що дозволяє у добу цифровізації суттєво розширити можливості громадського контролю за важливими аспектами діяльності органів державної влади, забезпечуючи оперативний доступ до достовірної інформації за мінімальних витрат ресурсів і зусиль.

Загалом корупцію розглядають як ключову перешкоду стабільному розвитку держави й розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів. З огляду на це метою Антикорупційної стратегії є досягнення відчутного прогресу в протидії цьому негативному суспільному явищу, а також забезпечення узгодженості й системності антикорупційної діяльності всіх органів публічної влади [75]. Закономірним є те, що реальну прозорість, доступність і підконтрольність діяльності органів публічної влади різним

групам населення та ІГС визначено основним підґрунтям для запобігання корупційним проявів.

У положеннях Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки окреслено ключові напрями реалізації антикорупційної політики, зокрема [75]:

1) прискорення цифрової трансформації публічного управління підвищення прозорості діяльності органів влади та розкриття даних як інструментів мінімізації корупційних ризиків; підтримка запровадження відкритого й поіменного голосування членів ВККС України та ВРП під час добору кандидатів на посаду судді;

2) посилення дисциплінарної практики щодо суддів, забезпечення її послідовності, передбачуваності, стабільності та відкритості; своєчасне оприлюднення рішень дисциплінарних органів; проведення відкритих дисциплінарних засідань, що розгляд транслуються в режимі реального часу;

3) забезпечення прозорості реалізації проєктів публічної інфраструктури, зокрема обов'язкової публікації всіх відомостей, передбачених Законом України «Про відкритість використання публічних коштів», розкриття даних згідно зі стандартом CoST IDS (Infrastructure Data Standard) та оприлюднення даних (зокрема проєктної документації та методики розрахунку очікуваної вартості закупівлі) у машиночитному форматі згідно зі стандартами OC4IDS та OCDS.

У межах зазначеного напрямку під публічними коштами розумію кошти державного та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, активи Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів та суб'єктів господарювання державного сектора. Інформацію, яку оприлюднюють згідно із Законом України «Про відкритість використання публічних коштів», готують розпорядники й одержувачі бюджетних коштів та подають для оприлюднення на Єдиному вебпорталі використання публічних коштів (URL: <https://spending.gov.ua/new/>). Цей портал є державним інформаційним ресурсом, який забезпечує вільний і безоплатний доступ громадськості до відомостей про витрачання бюджетних коштів. За достовірність і повноту

інформації відповідають керівники розпорядників та одержувачів коштів. Надані відомості повинні бути повними, правдивими, точними та реально відображати фактичний стан використання публічних фінансів станом на визначену дату або за відповідний звітний період [76].

По-друге, Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» вказує на важливість децентралізації та реформи державного управління як обов'язкового складника державної політики України, спрямованої на забезпечення транспарентності публічної влади.

Запроваджені реформи передбачають створення прозорої системи державного управління, організацію професійного інституту державної служби, забезпечення ефективності її функціонування. Результатом має стати ефективна, прозора, відкрита й гнучка структура публічної адміністрації, що діє із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій (е-урядування) [77] і здатна розробляти й реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на сталий суспільний розвиток та адекватне реагування на внутрішні й зовнішні виклики.

Водночас пріоритетом управління публічними фінансами є підвищення прозорості та ефективності їх розподілу й використання. Процедури публічних закупівель мають бути прозорими з дотриманням загальних принципів господарської діяльності [74], що сприятиме запобіганню корупційним проявам, створенню добросовісного конкурентного середовища й підвищенню довіри суспільства до системи публічних фінансів [78].

З огляду на вказане, Стратегію реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р, спрямовано на реалізацію однієї з основних функцій держави щодо закупівлі товарів, робіт і послуг для задоволення найважливіших суспільних потреб. Її мета полягає в раціональному використанні державних коштів, розвитку конкурентної економіки та забезпеченні ефективного управління фінансовими ресурсами. Реформа охоплює політичні, правові, соціальні, фінансові, інституційні, етичні та

технологічні аспекти, розв'язання яких сприятиме сталому соціально-економічному розвитку держави, конкурентоспроможності національної економіки та динамічній інтеграції України до міжнародних ринків, зокрема до єдиного ринку ЄС [79].

По-третє, у Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» наголошено на важливості судової реформи, спрямованої на оновлення системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів з метою реалізації принципу верховенства права і гарантування кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним та неупередженим судом. Вона має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також узгоджується з європейськими цінностями та стандартами захисту прав людини. Реалізація реформи передбачає два етапи її впровадження: перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади; другий етап – системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та на основі відповідних конституційних змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів [74].

Поряд зі Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» положення Указу Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» є лаконічними й цільовими. У документі визначено конкретні орієнтири для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, нормативно-правових актів для забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України. Зокрема, в Указі окреслено такі стратегічні напрями [80]:

– досягнення продовольчої безпеки, сприяння розвитку сільського господарства; раціональне управління водними ресурсами, гарантування доступу до надійних, стійких і сучасних джерел енергії; стимулювання сталого економічного зростання, повної зайнятості та гідної праці для всіх; перехід до раціональних моделей виробництва і споживання;

- розвиток якісної освіти й можливостей навчання впродовж життя; забезпечення здорового способу життя; створення стійкої інфраструктури, сприяння індустріалізації та інноваціям; активізація глобального партнерства; забезпечення безпеки, життєвої та екологічної стійкості населених пунктів;

- ужиття заходів для боротьби зі зміною клімату; збереження морських і наземних екосистем; раціональне використання природних ресурсів; захист і відновлення екосистем суші, раціональне лісокористування, припинення процесу деградації земель; сприяння формуванню відкритого суспільства, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних відкритих інституцій на всіх рівнях управління.

Окремо зауважимо, що актуальний стратегічний курс України зі сталого розвитку, розрахований до 2030 року, не запроваджує принципово нових напрямів державної політики порівняно із цілями, визначеними на період до 2020 року. В обох документах окреслено співзвучні за змістом суспільно значущі завдання, реалізація яких у попередньому періоді залишилася неповною або частково досягнутою, тому оновлено цілі та орієнтири державної політики в цій сфері з урахуванням актуальних суттєвих викликів, що постали перед публічною владою, громадянським суспільством та ІГС.

За твердженням А. Коваленка, сучасний стан реалізації цілей сталого розвитку в Україні характеризується частковим їхнім упровадженням й адаптацією до державних стратегій, програм, планів. Водночас відсутні загальні методичні підходи до розроблення таких документів і координації між ними, не відпрацьовано механізм імплементації на державному рівні, аналіз проєктів і чинних документів щодо врахування їхніх положень.

Досі не розв'язано питання визначення єдиної установи-координатора, оцінювання ефективності виконання цілей, запровадження моніторингу реалізації таких стратегічних цілей та забезпечення належного рівня фінансування. Також проблемним залишається вдосконалення системи національної статистики, зокрема методології та методики розрахунку

показників, потрібних для контролю за досягненням національних цілей сталого розвитку [81, с. 14].

На окрему увагу заслуговує Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021, яку спрямовано на забезпечення пріоритетності прав і свобод людини та громадянина як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень публічної влади. Реалізація Стратегії передбачає запровадження системного підходу до забезпечення дотримання прав і свобод людини, узгодження дій органів державної влади, місцевого самоврядування, ІГС, створення механізму гарантування суб'єктивних прав особи, усунення системних недоліків. Документ ґрунтується на базових засадах: верховенство права, законність і справедливість; рівність і недискримінація в забезпеченні прав і свобод людини; об'єктивність і наукова обґрунтованість у визначенні проблем у цій сфері, оцінка їх масштабу та пошук оптимальних варіантів розв'язання; конкретність і досяжність цілей; відкритість процесу реалізації; інклюзивність і широке залучення всіх заінтересованих сторін до моніторингу та оцінки прогресу; своєчасне реагування на нові виклики у сфері прав людини [82].

Вищенаведені положення вчергове підкреслюють виключну важливість основних положень Конституції України, відповідно до яких права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [5], яка відповідає перед громадянами за реалізацію своїх повноважень у більшості сфер діяльності. Повноцінне забезпечення, захист і відновлення прав і законних інтересів людини й громадянина є беззаперечним основним обов'язком України, дотримання якого є обов'язковою умовою для набуття повноправного членства в європейській спільноті.

Аналізована стратегія досить розлого характеризує стратегічний курс держави з питань сталого забезпечення основоположних прав і свобод громадян, закріплених у міжнародно-правових актах. Її реалізацію спрямовано на напрацювання дієвих і довготривалих суспільних, юридичних,

соціально-економічних та всіх інших потрібних механізмів, що ґрунтуються на ціннісних орієнтирах і пріоритетах відповідних процедурних аспектів формування національної державної політики. Для практичного втілення стратегічних завдань Кабінет Міністрів України затвердив План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження від 23.06.2021 № 756-р) [83]. Документ містить перелік конкретних напрямів і заходів, які потрібно реалізувати у визначені терміни.

Після моніторингу результатів та оцінювання ефективності виконаних завдань уповноважені органи державної політики ухвалюють максимально зважені рішення щодо продовження запланованих раніше чи нових пріоритетних напрямів реалізації Національної стратегії у сфері прав людини.

У межах предмета цього наукового дослідження на особливу увагу заслуговують конкретні положення Стратегії, які прямо чи опосередковано впливають на процеси формування та реалізації державної політики України у сфері громадського контролю за діяльністю органів судової влади. В умовах кризових ситуацій, зокрема воєнного стану, соціальних, економічних, фінансових проблем національного та місцевого рівнів зростають ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини. Це потребує посилення суспільного контролю за діяльністю органів публічної влади, передусім судових інституцій. На нашу думку, найбільш дотичними до предмета дослідження є такі пункти Національної стратегії у сфері прав людини: §4. Забезпечення права на справедливий суд; §5. Забезпечення свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації; §27. Підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини.

Розпочнемо з останнього пункту, стратегічна ціль якого полягає в забезпеченні високого рівня обізнаності населення щодо прав людини, механізмів їх реалізації та захисту; а також у формуванні в суспільстві культуру поваги до прав і свобод людини. Зазначена є наріжним каменем розвитку ІГС, спроможних брати активну участь в управлінні державними справами, ефективно контролювати діяльність органів публічної влади через

належне усвідомлення і розуміння громадянами змісту сучасного правового поля, місця та ролі особи й громадських об'єднань в адміністративно-правових та цивільно-правових відносинах. Очікуваними результатами цього визначено підвищення рівня правової обізнаності населення та осіб, уповноважених на виконання функцій держави, щодо прав людини, механізмів їх реалізації і захисту; забезпечення можливостей отримувати якісну освіту в сфері прав людини; посилення активності громадян у відстоюванні власних прав [82].

З урахуванням того, що питання громадського контролю за діяльністю суб'єктів владних повноважень значною мірою пов'язані з інформаційною сферою, коли ступінь та обсяг доступної публічної інформації набуває рис ключового інструмента забезпечення прозорості та відкритості діяльності державних органів, розвиток інформаційної політики має стратегічне значення. Зокрема, у питаннях доступу до інформації Національна стратегія у сфері прав людини передбачає низку завдань, спрямованих на досягнення цілі забезпечення свободи думки й слова, вираження поглядів і переконань, а також доступу до інформації [82]:

1) гарантувати свободу діяльності ЗМІ, зокрема незалежність редакційної політики, прозорість інформації стосовно джерел фінансування; забезпечити доступність інформації для осіб з інвалідністю;

2) зміцнити правові гарантії захисту професійної діяльності журналістів і правозахисників;

3) удосконалити механізми юридичної відповідальності за порушення права на інформацію та підвищити ефективність реалізації права на доступ до публічної інформації.

Окреслені положення узгоджено з Національною стратегією створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. Її мета полягає у створенні належного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права,

отримувати послуги на рівних умовах з іншими шляхом інтеграції фізичної, інформаційної, соціальної та освітньої безбар'єрності.

Окрім того, у документі визначено стратегічні цілі, з-поміж яких – забезпечення доступності інформації, що надається органами державної влади та місцевого самоврядування; гарантування доступу до інформації в межах судових процесів; підвищення доступності інформаційного контенту, який транслюють телерадіоорганізації; спрощення комунікацій і доступу до інформації під час отримання публічних послуг [84].

Як узагальнення, зазначимо, що сучасна державна інформаційна політика України невіддільно пов'язана з розбудовою стійких і дієвих механізмів доступу всіх громадян, ІГС, журналістів, ЗМІ, правозахисників та інших зацікавлених осіб до публічної інформації, яку створюють органи державної влади та місцевого самоврядування. За допомогою комплексу адміністративно-правового інструментарію ці умови дозволяють формувати належне соціально-правове середовище, що забезпечує реальну можливість здійснення ефективного громадського контролю за виконанням посадових обов'язків і прийняттям управлінських рішень чиновниками, представниками судової влади тощо. Реалізація стратегічного курсу вимагає від державних інституцій створення достатніх умов для безбар'єрного середовища, у межах якого особи з особливостями фізичного, сенсорного чи психологічного розвитку можуть повною мірою реалізувати політичні та інші права і свободи.

Підвищену наукову й практичну зацікавленість становить пункт «Забезпечення права на справедливий суд» Національної стратегії у сфері прав людини, що безпосередньо стосується судових інстанцій. Його стратегічну ціль спрямовано на гарантування кожній особі доступу до справедливого та ефективного судового розгляду незалежним і безстороннім судом, а також у забезпеченні ефективних механізмів виконання судових рішень.

З-поміж основних проблем, на розв'язання яких зорієнтовано такий напрям, визначено: надмірну тривалість судових проваджень в адміністративних і цивільних справах; обмежену інклюзивність та недостатню

доступність судового процесу; випадки порушення права на захист, права зберігати мовчання та не свідчити проти себе; затримки або тривале невиконання судових рішень [82].

На перший погляд, цей лаконічний припис законодавця окреслює передовсім потребу в дотриманні принципів верховенства права й соціальної справедливості, відповідно до яких органи судової влади зобов'язані забезпечити належний рівень процедурного здійснення правосуддя для всіх категорій громадян.

Уважаємо, що парадигма громадського контролю в сфері публічного адміністрування судової влади формує цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що ґрунтується на принципі «судові органи – права та законні інтереси громадян – інститути громадянського суспільства».

З одного боку, держава прагне реалізувати стратегічний курс, що превалює в демократичних країнах світу, спрямований на створення сталого механізму дотримання засад верховенства права, підвищення рівня транспарентності здійснення правосуддя, а також належного забезпечення процесуальних прав учасників судового процесу та інших зацікавлених осіб, зокрема представників правничих професій. З іншого боку, громадський контроль сприяє покращенню ефективності функціонування судів і діяльності окремих суддів шляхом здійснення внутрішнього моніторингу якості їхньої роботи з урахуванням оцінок та рекомендацій, запропонованих ІГС.

У Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженій указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021, визначено комплекс стратегічних завдань діяльності держави у сфері підтримки подальшого прогресування громадянського суспільства, оскільки. становлення демократичної, правової та соціальної держави невіддільно пов'язано з його розвитком як сфери суспільної діяльності громадян, які об'єднуються для вироблення спільних рішень і взаємодії з органами публічної влади.

Стійкість демократичного ладу забезпечується через ефективне функціонування інститутів громадянського суспільства, що уможлиблюють самоорганізацію громадян, реалізацію та захист їхніх прав і законних інтересів. Таке партнерство держави й суспільства є ключовим чинником утвердження демократичних цінностей – свободи слова й думки, свободи вираження поглядів, свободи об'єднань, участі громадян в управлінні державними справами тощо [85]. Зазначена стратегія має виняткове значення для цивілізаційного розвитку українського суспільства й для зміцнення державності, оскільки сприяє трансформації публічної влади в більш відкриту, підзвітну та партнерську. Її реалізація створює фундамент для розвитку інших ключових державних політик України у середньо- та довгостроковій перспективі.

У процесі аналізу нормативно-правових актів, що формують державну політику сприяння розвитку громадянського суспільства, О. Дем'яненко виокремлює три основні групи таких документів.

До першої належить сукупність документів, що встановлюють загальні орієнтири у взаємодії держави та ІГС.

Друга група охоплює закони, що визначають правовий статус ІГС, розкривають їх соціальне призначення як об'єднань, за допомогою яких громадяни мають можливість реалізовувати свої права та законні інтереси.

Третя група об'єднує нормативно-правові акти, що регламентують практичні механізми взаємодії між державою та ІГС, забезпечуючи правову визначеність і процедурну впорядкованість цього процесу.

Складники вказаних груп визначають сутність та основні напрями державної політики, ураховують здобутки й недоліки попереднього етапу розвитку взаємодії держави й суспільства й визначають перспективу подальшого вдосконалення таких відносин [86, с. 29].

Як слушно зауважує Т. Андрійчук, державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства – важливий складник системи відносин «держава – громадянське суспільство», яка пройшла початковий етап

становлення. Це засвідчено формуванням законодавчих засад з різних питань взаємодії органів влади з населенням, а також певна усталеність практики визначення стратегічних завдань держави в цьому напрямі. Нині реалізовано три стратегічні документи та затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Такий поступ має помітне позитивне значення для держави, яка досі перебуває на шляху суспільно-політичних трансформацій і пошуку оптимальної парадигми функціонування держави та її взаємодії із суспільством. Попри це, загальна ефективність публічної підтримки розвитку ІГС залишається недостатньою, що підтверджено результатами вітчизняних наукових досліджень та міжнародними рейтингами [87, с. 90].

Певною мірою поділяємо позицію згаданого автора, проте не менш цікавою є думка Ю. Шайгородського, який підкреслює, що громадянське суспільство розвивається й набуває нових якісних і змістовних ознак. Його становлення, формування політичної культури громадян і нової ціннісної системи, вироблення смислів і мотивів практичної діяльності неможливе без активної участі держави. Лише вона володіє реальними важелями впливу на цей процес, зокрема забезпечення ефективності діяльності інформаційної сфери, створення дієвої системи заохочення та примусу.

Для реалізації цих завдань потрібне належне нормативно-правове забезпечення, координація зусиль державних інституцій щодо проведення реформ, а також зміцнення прозорості, відкритості та комунікації влади з громадськістю [88, с. 365–366]. У цьому контексті Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки передбачає розв’язання низки актуальних проблем, що віддзеркалено в її структурі. Зокрема, у документі наведено стратегічні напрями, обґрунтування, завдання та очікувані результати, з-поміж яких [85]:

- 1) забезпечення ефективних процедур громадської участі у формуванні та реалізації державної політики, налагодження використання механізмів взаємодії громадськості з органами влади; сприяння застосуванню різних

форм громадської участі в державній політиці на національному та регіональному рівнях; підвищення прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень і доступу до публічної інформації;

2) створення сприятливих умов для інституційного розвитку ІГС – активація об'єднань громадян для спільної діяльності, використання спрощеної процедури реєстрації ІГС, розвиток волонтерського руху; розширення повноважень органів самоорганізації населення, які наділені делегованими повноваженнями органів місцевого самоврядування; підтримка благодійної діяльності ІГС;

3) стимулювання участі ІГС у соціально-економічному розвитку держави – створення умов для надання суспільно значущих послуг за бюджетні кошти, здійснення громадського моніторингу та оцінки їхньої якості, участі у державно-приватному партнерстві, забезпечення відкритості інформації про реалізацію таких послуг, формування статистичних показників діяльності ІГС;

4) розвиток міжсекторальної співпраці – створення сприятливих умов для популяризації та впровадження у діяльність ІГС засад підзвітності, прозорості, публічності й належного врядування; забезпечення вчасного, повного поінформування публічного та приватного сектору про роль і суспільно корисну діяльність ІГС, зростання рівня довіри до них; сприяння реалізації механізмів співпраці з питань упровадження суспільно корисних проєктів ІГС з органами публічної влади.

До окремої групи інституційно-правових документів стратегічного спрямування з питань формування і реалізації державної політики України щодо громадського контролю за діяльністю органів судової влади належать такі: Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р, План дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2018–2020 рр., затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1088-р, План дій із впровадження

Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2021–2022 роках, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 149-р.

Аналіз основного змісту наведених документів дає підстави стверджувати, що питання налагодження реалізації прозорості судової влади для громадян у них розглянуто переважно опосередковано, оскільки ключовою тезою законодавця є забезпечення відкритості органів виконавчої влади. Доцільно зауважити, що насправді їхнє практичне значення значно ширше, адже вони закладають підвалини для формування єдиного інституту громадського контролю, який охоплює всі гілки влади.

Уповноважені суб'єкти відповідної державної політики в цій сфері визначають конкретні засади й напрями реального легітимного впливу зацікавлених верств населення на діяльність публічної адміністрації та процес прийняття управлінських рішень. У цьому контексті органи судової влади мають діяти відповідно до цих керівних приписів, дотримуючись «духу закону» й принципу верховенства права під час здійснення правосуддя. Особливо це стосується адміністративного судочинства, за якого суб'єктами судового процесу виступають посадові особи органів публічної влади, а громадський контроль фактично реалізується у формі судового нагляду за законністю їхніх дій.

Державна політика в цій сфері є комплексною і цілісною, а відтак усі державні інституції повинні діяти на засадах максимальної та реальної транспарентності свого функціонування, однак цілком закономірно, що основний акцент зміщено на діяльність органів виконавчої влади, які за своїми повноваженнями та функціональним призначенням найближчі до громадян. Судова влада керується схожими демократичними орієнтирами, однак проголошена незалежність судів вимагає додаткових правових гарантій їх функціонування, віддзеркалених у низці інших нормативно-правових актів, розгляд яких буде здійснено нижче в межах цього підрозділу.

Загалом Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від

21.07.2021 № 831-р, має на меті побудову сервісної та цифрової держави, що забезпечує високий рівень захисту прав і свобод громадян на основі міжнародних стандартів і передового управлінського досвіду. Належне врядування є одним з основних чинників конкурентоспроможності держави, передумовою європейської інтеграції. Для підтримки ефективної діяльності щодо формування державної політики потрібно створити професійну та підзвітну систему органів виконавчої влади, здатну забезпечити покращення якості адміністративних послуг, дотримання законності позиції держави у міжнародних рейтингах та зміцнення довіри громадян до держави.

Водночас для підвищення ефективності системи публічного управління та подолання проблем, пов'язаних із нечітким розподілом функцій між формуванням і реалізацією державної політики, недосконалістю координаційних механізмів і відсутністю належного стратегічного планування, у Стратегії передбачено низку ключових завдань [89]:

1) удосконалити процес реалізації довгострокових рішень щодо розвитку держави, забезпечивши узгодженість стратегічного планування з міжнародними зобов'язаннями та впровадженням прогресивних світових стандартів у різних сферах;

2) переглянути адміністративні процедури і процеси в публічних органах, насамперед щодо проведення публічних консультацій з формування та реалізації державної політики та механізми моніторингу виконання управлінських рішень; проведення аудиту процесів має сприяти виявленню системних недоліків та оптимізації взаємодії з громадянами шляхом використання сучасних цифрових технологій;

3) удосконалити процес нормотворчості, забезпечивши уніфікацію правил підготовки проєктів нормативно-правових актів, запровадження експертизи проєктів, а також якісне проведення консультацій із громадськістю у питаннях державної політики;

4) оптимізувати організацію роботи органів виконавчої влади, зокрема механізми координації, структуру управління, розподіл функцій і повноважень, запровадивши принцип підзвітності за результати діяльності;

5) упровадити єдину систему опрацювання звернень громадян, що дозволить скоротити строки розгляду, запобігти формальним або неповним відповідям, забезпечити можливість відстеження ходу розгляду й оцінку задоволеності громадян результатом.

На думку А. Мовчанюка, зниження адміністративного навантаження, подолання корупції, забезпечення реалізації принципів верховенства права та передбачуваності адміністративних дій є основним комплексом завдань, які потрібно реалізувати в процесі реформування системи публічного управління. Від ефективності реформи безпосередньо залежать рівень життя громадян, оскільки чинна модель управління часто демонструє неефективність, внутрішню незбалансованість, віддаленість від громадян, що засвідчує нагальну потребу здійснення процесів модернізації. Для інститутів публічного управління сформульовано завдання законодавчого та інституційного оновлення, потрібного для трансформації системи суб'єктів влади та підвищення результативності їхньої діяльності [90, с. 20–21].

За твердженням С. Хаджирадєвої, реформа публічного управління має велике значення для імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Сильними сторонами європейських програм підтримки такого реформування є посилення проактивності українського уряду; запровадження дієвих правових і стратегічних рамок; цифровізація процесів управління; координація міжінституційних взаємозв'язків.

Водночас слабкі сторони полягають у неузгодженості назв програм; відсутності ключових дефініцій у профільному законодавстві; частковому невиконанні запланованих індикаторів програм; у відсутності інформації у реєстрі програм щодо виконання акта Кабінету Міністрів України про виконання індикаторів і досягнення очікуваних результатів [91, с. 809–810]. Закономірно, що реформування публічного управління, як засвідчує

європейська практика, є довготривалим і динамічним, адаптуючись до суспільних викликів. В українських реаліях реформування має ґрунтуватися на гарантуванні відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади, що становить ключову функціональну засаду сучасного врядування.

Чинні Плани дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2018–2020 та 2021–2022 роках, затверджені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1088-р, 24.02.2021 № 149-р, продовжили послідовний розвиток багаторічного стратегічного курсу, визначеного в попередніх подібних документах. Вони суттєво посприяли вдосконаленню механізмів громадської участі, забезпеченню доступу до інформації, підвищенню прозорості та підзвітності в діяльності органів державної влади.

У межах цієї ініціативи вдалося сформувати нові стандарти взаємодії між Кабінетом Міністрів України та різними ІГС, що передбачають партнерство на всіх етапах – від планування до моніторингу та оцінювання результативності заходів з удосконалення відкритого урядування [92].

Варто зазначити, що, незважаючи на завершення формальних строків виконання, обидва Плани дій залишаються актуальними, оскільки їхні цілі та завдання мають стратегічний, а не лише короткостроковий характер. Фактичне завершення імплементації цих документів можливе лише після повного виконання всіх передбачених заходів, що й засвідчить реалізацію їхніх цілей у сфері публічної відкритості.

Певна кількість українських науковців, зокрема Т. Андрійчук, Ю. Герман, А. Колодій, Т. Сивак, указують на те, що Ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд» зробила досить значний внесок у поширення деліберативних інструментів у процесі розроблення національних планів дій, звітування про результати їх реалізації та налагодження співпраці з ІГС. Концепція деліберативної (дорадчої) демократії утверджує ідею аргументованого обговорення рішень, спрямованого на пошук оптимальних шляхів розв’язання суспільно значущих проблем за участю всіх зацікавлених

суб'єктів. Завдяки реалізації цієї ініціативи в Україні впроваджено нові для урядової практики інструменти публічних обговорень і консультацій, що сприяють запровадженню системності та прозорості процесу формування та реалізації державної політики [93, с. 27].

На підтримку наведених тез О. Волошенюк слушно зауважує, що, попри певні недоліки цієї моделі, світова практика засвідчує широке використання процедур дорадчої участі громадян у різних сферах суспільної життєдіяльності: від розв'язання проблем освіти, екології, охорони здоров'я, місцевого бюджету до прийняття нових конституційних актів.

Концепція деліберативної демократії враховує як негативні реалії (відчуження владної вертикалі влади від суспільства, низький рівень довіри населення до публічних органів), так і позитивні здобутки сьогодення (розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, ідеологічний і правовий плюралізм). З огляду на це модель дорадчої демократії доцільно визнати перспективним напрямом модернізації народовладдя в умовах сучасних соціально-політичних трансформацій [94, с. 40-41].

Безпосередньо з питань забезпечення громадського контролю за діяльністю органів державної влади в Плані дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2018–2020 роках указано, що з огляду на запит громадянського суспільства щодо відкритості та підзвітності державних інституцій потрібно докладати зусиль для системних змін публічного управління. ІГС визнано важливими партнерами в процесі формування урядової політики.

Відповідно до демократичних стандартів уряд України створює умови для реалізації ними функції незалежного громадського контролю за діяльністю органів влади через вільний доступ до публічної інформації, зокрема в таких суспільно важливих сферах, як публічні закупівлі, реалізація інфраструктурних проєктів, моніторинг стану довкілля [95]. На виконання цього визначено сфери сприяння підвищенню прозорості суб'єктів владних повноважень і поглибленню взаємодії з ІГС [96].

У Плані дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2021–2022 роках визначено додаткові напрями поглиблення прозорості та відкритості публічної влади, зокрема через забезпечення прозорості обліку державної власності; запровадження державної політики відкритої науки; створення онлайн-платформи з питань патентування та розвитку інновацій; упровадження інструментів електронної демократії у взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та ІГС; утворення Національного центру компетенцій в сфері відкритих даних; забезпечення цифрової доступності для осіб з інвалідністю; створення додаткових механізмів для моніторингу інфраструктурних проєктів.

Третій блок стратегічних документів, що визначають напрями державної політики України у сфері реалізації громадського контролю за діяльністю органів судової влади, умовно можна назвати євроінтеграційним, оскільки прагнення повноправного членства в ЄС нині є пріоритетним стратегічним орієнтиром держави, закріпленим у Конституції України. Більшість чинних нормативно-правових актів України містить положення, що відображають європейські цінності, стандарти правосуддя та принципи відкритого врядування, тому доцільно зупинитися лише на тих аспектах, які безпосередньо стосуються предмета цього дослідження.

Зазначимо, що європейська спільнота повсякчасно послідовно наголошує на необхідності ефективного реформування судової влади України, яка, попри суттєвий прогрес, досі стикається з проблемами корупції, надмірної тривалості судових процедур та недостатньої прозорості. Саме тому забезпечення транспарентності діяльності судів і посилення довіри громадян до правосуддя визнаються пріоритетними завданнями держави. Їх реалізація можлива лише за умови комплексного підходу, що передбачає узгоджені дії всіх суб'єктів публічної влади, включно з органами судової, виконавчої та законодавчої гілок влади.

Насамперед слід звернути увагу на Стратегію зовнішньополітичної діяльності України, схвалену рішенням Ради національної безпеки і оборони

України від 30.07.2021 та введену в дію указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. Метою цього документа є утвердження України у світі як держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для сталого розвитку й реалізації свого потенціалу. Виконання цього завдання здійснюється через систему органів державної влади за допомогою інструмента публічної дипломатії, спрямованої на формування позитивного міжнародного іміджу України. З-поміж її основних завдань є комунікація з громадськістю іноземних держав відповідно до національних інтересів, поширення об'єктивної, повної і збалансованої інформації про події в Україні, її внутрішню і зовнішню політику, позицію держави у глобальних і регіональних процесах, її зусилля у проведенні реформ, а також про економічний, інвестиційний та освітній потенціал, що сприятиме створенню позитивного інформаційного супроводу для реалізації цілей зовнішньополітичної діяльності держави [97].

Указане засвідчує, що євроінтеграційна політика України ґрунтується на активній, якісно новій, демократичній професійній та неупередженій діяльності всього управлінського механізму країни, який спрямовано на представлення інтересів українського народу в межах спільного європейського цивілізаційного простору. З огляду на це суб'єкти публічної влади мають відповідати високим стандартам демократичного врядування на внутрішньодержавному рівні, щоб згодом мати можливість повною мірою реалізувати міжнародно-правові зобов'язання, окреслені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС (2014).

У цьому документі передбачено поступове зближення України з політикою ЄС на основі спільних цінностей й окреслено такі завдання: поглиблення політичного діалогу й розширення участі України у програмах і агенціях ЄС; створення умов для посилення економічних і торговельних відносин, що мають привести до поступової інтеграції України у внутрішній ринок ЄС; розвиток співпраці у сфері юстиції, свободи та безпеки задля

утвердження верховенства права, поваги до прав людини й основоположних свобод; розширення взаємодії в інших сферах суспільного розвитку [98].

Водночас Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 № 779-р, визначає пріоритетні шляхи розвитку й забезпечення сталого функціонування механізму оперативного інформування суспільства про стан виконання міжнародно-правових зобов'язань України, а також про діяльність публічної влади у сфері європейської інтеграції [99].

Четвертий блок стратегічних документів у сфері формування та реалізації державної політики України зі здійснення громадського контролю за діяльністю органів судової влади є чітко функціональним. Він узагальнює та розвиває стратегічні положення попередніх нормативно-правових актів, акцентуючи увагу на практичних механізмах реалізації державної політики безпосередньо в межах судової системи України.

Передовсім йдеться про два ключові документи: Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схвалену указом Президента України від 10.05.2006 № 361/2006, та новітню Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджену указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021.

Зміст положень зазначеної Концепції засвідчує досить тривалий еволюційний шлях формування національної судової влади на засадах верховенства права та її поступове наближення до європейських стандартів правосуддя. Метою цього документа визначено утвердження в Україні судівництва як єдиної системи судового устрою та судочинства, що діє на засадах незалежності, законності й доступності правосуддя, забезпечуючи реалізацію конституційного права особи на справедливий суд.

Важливим є положення Концепції щодо створення ефективних форм громадського контролю за діяльністю судів. Зокрема, відкритий публічний доступ до судових рішень має стати однією з найефективніших форм

контролю громадськості за діяльністю судової влади. Такий підхід сприятиме уніфікації правозастосовної практики й передбачуваності судових рішень і зміцненню довіри суспільства до суду. Окрім того, передбачено, що обмеження доступу до судових рішень може встановлюватися лише законам, що відповідає європейському принципу пропорційності та гарантіям прав людини [100].

Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки продовжила стратегічний курс, окреслений у попередній Концепції вдосконалення судівництва, однак суттєво розширила перелік завдань, обов’язкових для виконання органами судової влади. Основна увага зосереджена на підвищенні професійного рівня суддівського корпусу, забезпеченні верховенства права під час здійснення правосуддя та налагодженні паритетної взаємодії судової влади з громадянами й інститутами громадянського суспільства.

У документі визначено такі основні напрями реалізації державної політики у сфері правосуддя:

1) покращення доступу до правосуддя, що передбачає реорганізацію місцевих судів (нова судова карта), оптимізацію діяльності Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів, удосконалення процедур судочинства, розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів;

2) зміцнення незалежності судової влади та підзвітності суспільству, зокрема щодо ефективності органів суддівського врядування, удосконалення організаційного забезпечення діяльності судів, налагодження системної взаємодії між судами й громадськістю;

3) суддівська кар’єра і відповідальність суддів, що передбачає удосконалення процедур добору кандидатів на посаду судді, підвищення прозорості кар’єрного зростання та кваліфікаційного оцінювання суддів, забезпечення механізмів притягнення до дисциплінарної відповідальності, удосконалення системи органів прокуратури та адвокатури.

Як бачимо, Стратегію 2021–2023 років спрямовано на інституційне оновлення судової влади, зміцнення довіри суспільства до суду та посилення ролі громадського контролю як важливого складника демократичного управління в судовій сфері.

На наш погляд, другий із запропонованих напрямів привертає особливу увагу, оскільки в ньому закладено основоположні засади налагодження сталої взаємодії органів судової влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства у середньостроковій перспективі. Основні положення цього напрямку зведено до кількох ключових позицій.

По-перше, наголошено на важливості розширення змісту щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, яку готує та оприлюднює ВРП [101]. Також передбачено запровадження практики публічного обговорення цієї доповіді шляхом проведення громадських консультацій, експертних дискусій і відкритих форумів.

Окрім того, важливим є розвиток комплексної системи комунікації між судами, юридичною спільнотою, громадськістю та засобами масової інформації. Йдеться про створення постійних комунікативних платформ, медіацентрів і професійних комунікаційних стратегій, які забезпечать об'єктивне інформування громадян про діяльність судової влади. Також окреслено потребу в упровадженні системного підходу до протидії поширенню недостовірної інформації, що дискредитує суддів, зокрема в інформаційному просторі та соціальних мережах. Зазначені заходи спрямовано на підвищення комунікативної відкритості судів, зміцнення репутаційної незалежності й створення умов для конструктивного громадського діалогу в сфері правосуддя [102].

По-друге, вимагається реалізація органами судової влади певних спеціальних завдань в інформаційно-комунікаційній сфері, серед яких: запровадження спеціальних заходів інформаційно-психологічної підтримки учасників судового процесу; організація спеціальних психологічних тренінгів для суддів та працівників апаратів судів; забезпечення надання зручної для

користувачів інформації про судові процеси, права та обов'язки свідків; створення волонтерської служби для надання інформаційної підтримки потерпілим і свідкам [102].

На нашу думку, зазначені положення засвідчують, що стратегічний курс державної політики України у сфері громадського контролю за діяльністю судової влади та організації її взаємодії з громадянами, інститутами громадянського суспільства й засобами масової інформації упродовж останніх років змістився в напрямі людиноцентричного підходу. Питання забезпечення законних інтересів населення, гарантування права на доступну, достовірну та повну інформацію про здійснення правосуддя набувають пріоритетного значення у діяльності судів. У перспективі це сприятиме формуванню дійсно відкритої та прозорої судової системи, зорієнтованої на цінності верховенства права, прав людини та найкращі європейські стандарти судового адміністрування.

Особливостями державної політики України у сфері громадського контролю за діяльністю органів судової влади є такі положення:

1) комплексність і багатофункціональність полягає в тому, що політику інтегровано до системи ключових політик національного рівня, зокрема державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини, євроінтеграційної, антикорупційної та інформаційної політик;

2) багатосуб'єктність політики передбачає охоплення широкого кола учасників, з-поміж яких провідним публічним складником є Кабінет Міністрів України, окремі центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень, Державна судова адміністрація України, органи судової влади, а також приватним складником є зацікавлені громадяни, об'єднання громадян, ЗМІ, журналісти, ІГС, правозахисники тощо;

3) проактивна взаємопов'язаність суб'єктів і об'єктів політики, що виражається, по-перше, у спрямуванні діяльності суб'єктів на забезпечення сталого функціонування механізмів інформаційної, комунікаційної та іншої взаємодії органів судової влади з громадянами. Від рівня досягнутої

транспарентності їхньої діяльності безпосередньо залежить ефективність подальшого стратегічного планування для досягнення позитивного результату в цій сфері. По-друге, органи судової влади при цьому одночасно виступають і суб'єктами, і об'єктами політики, де у першому випадку вони реалізують політичні цілі у практичному аспекті щодо підтримання рівня свого професіоналізму, гарантування відкритості та прозорості судочинства, а в другому – стають предметом громадського моніторингу й контролю з боку інститутів громадянського суспільства.

Для державної політики у сфері громадського контролю за діяльністю органів судової влади характерна наявність кількох базових рівнів, що віддзеркалюють ієрархію стратегічних нормативних актів:

1. Загальноорганізаційний рівень визначає загальнодержавні стратегічні курси розвитку державності формування належних соціально-політичних і правових умов для забезпечення реалізації суб'єктивних прав населення, становлення громадянського суспільства та функціонування дієвих механізмів громадського контролю за діяльністю влади.

2. Інституційно-правовий рівень формує конкретні напрями легітимного впливу зацікавлених громадян та ІГС на діяльність органів публічної влади, ухвалені ними управлінські рішення, забезпечуючи стійку прозорість, підзвітність і відкритість їхнього функціонування.

3. Євроінтеграційний рівень розвиває засадничі принципи державної євроінтеграційної політики у частині виконання конституційного курсу на вступ України до ЄС шляхом формування транспарентної системи публічного управління, вільної від корупційних проявів, та утвердження справедливого й неупередженого судочинства у паритетній взаємодії з громадськістю.

4. Функціональний рівень віддзеркалює стратегічний курс держави на подальше реформування системи судових органів на засадах професійності, відкритості та прозорості із забезпеченням високого рівня контролю ІГС на всіх етапах судочинства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі дисертаційної праці зосереджено увагу на теоретико-правових засадах взаємодії суспільства з органами судової влади: розкрито зміст та значення інституту громадського контролю, визначено коло його суб'єктів та об'єктів, а також проаналізовано ключові особливості державної політики у цій сфері. Виклад ґрунтується на авторських публікаціях [103–106], у яких віддзеркалено практичне осмислення і подальший розвиток досліджуваних питань у контексті сучасних умов.

1. Громадський контроль у сфері судоустрою є складним, динамічним і суспільно значущим явищем, що поступово інтегрується в сучасну правову систему держави. Його зміст полягає не лише у формальному спостереженні, а передусім у глибокому всебічному аналізі реальної ефективності виконання судами та суддями покладених на них повноважень, виявленні системних проблем і створенні дієвих механізмів для своєчасного реагування на ці виклики. Вагома роль у цьому процесі належить ІГС, медіа, а також окремим громадянам та їхнім об'єднанням, які формують суспільний запит на якісне, справедливе та прозоре судочинство.

Нині функції громадського контролю виходять за межі традиційного розуміння контроль як суто наглядової чи інспекційної діяльності. У сучасних умовах він стає дієвим інструментом зворотного зв'язку між суспільством і судовою владою, спрямованим на забезпечення відкритості судових процесів, доступ громадян до публічної інформації, а також на моніторинг дотримання етичних і професійних стандартів. Відкритість судової влади, прозорість ухвалення судових рішень, залучення до процесу оцінювання її діяльності широкого кола зацікавлених осіб формують важливі передумови для підвищення рівня довіри суспільства до судочинства.

2. Важливо підкреслити, що громадський контроль у судовій сфері дозволяє не тільки виявляти окремі випадки порушень чи зловживань, але й системно аналізувати причини їх виникнення, визначати прогалини в законодавстві, недоліки в організації судової діяльності, а також сприяти

утвердженню практик доброчесності та відповідальності серед представників судової влади. Активна позиція громадськості стимулює державу до вдосконалення процедур, упровадження інструментів публічної звітності та підвищення відкритості в процесах ухвалення і реалізації управлінських рішень у сфері правосуддя. З огляду на викладене громадський контроль поступово стає невіддільним складником публічного адміністрування та загальної правової культури, формує сучасні стандарти взаємодії між громадянським суспільством і державною владою, орієнтовані на забезпечення ефективності, прозорості та справедливості судових процесів.

3. Інститут громадського контролю за діяльністю судів і суддів сформувався в Україні внаслідок складного історико-правового розвитку, що охоплює три ключові етапи.

На першому етапі (1992–2001 рр.) сформовано нормативні засади контролю громадськості ухваленням базових законів, що вперше закріпили принципи людиноцентризму, гласності та відкритості судової влади. Саме в цей період започатковано поступове наближення публічної влади до громадян.

Другий етап (2002–2013 рр.) відзначено розширенням юридичних механізмів громадського контролю, поглибленням взаємодії суспільства з органами публічної влади. Ухвалено низку законів і підзаконних актів, спрямованих на забезпечення інформаційної відкритості, прозорості діяльності судів, запровадження нових форм участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики. У цей період відбувся поступ до європейських стандартів, зросла увага до підвищення довіри до судової влади.

Третій етап (з 2014 р. і донині) характеризується масштабними реформами для європейської інтеграції, ухваленням законів, спрямованих на зміцнення незалежності й прозорості системи судів. Активізовано діяльність антикорупційних структур і громадських організацій, створено нові інституції громадського нагляду, продовжено подальшу гармонізацію з європейськими стандартами участі громадськості у функціонуванні сфери правосуддя.

4. Проведене дослідження засвідчує, що суб'єктний склад громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади багатокomпонентний і динамічний. Основними суб'єктами є не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства, які мають право реалізовувати механізми контролю відповідно до свого правового статусу. Важлива роль належить також громадським об'єднанням, що завдяки організованості, структурованості та наявності правосуб'єктності здатні здійснювати більш системний і цілеспрямований вплив на судову систему. Окрему категорію становлять суб'єкти спеціалізованого контролю – журналісти, представники медіа, а також створені при судових органах громадські ради, які володіють професійною компетентністю, експертними знаннями та реальним потенціалом вплив на підвищення рівня прозорості й підзвітності судів.

5. Структура об'єктів громадського контролю є багаторівневою і охоплює три основні групи. По-перше, це суддівський корпус усіх рівнів, діяльність якого є центральним об'єктом моніторингу, що здійснюється громадянами, засобами масової інформації та спеціалізованими громадськими радами. По-друге, під контроль потрапляють організаційно-адміністративні структури – апарати судів, ДСА України, ВКС України, ВРП, які забезпечують функціонування системи судоустрою і відповідають за дотримання нормативних та морально-етичних стандартів. По-третє, важливим об'єктом громадського контролю є органи суддівського самоврядування, що забезпечують незалежність суддів та створюють умови для професійного розвитку й гарантують захист від будь-яких форм зовнішнього чи внутрішнього впливу.

6. В умовах євроінтеграційних процесів і системного реформування правосуддя особливої актуальності набувають ключові напрями громадського контролю. До них належать такі: забезпечення дотримання суддями принципів незалежності, підзвітності та професійної етики; підвищення прозорості й ефективності процедур добору та кваліфікаційного оцінювання суддів; моніторинг виконання антикорупційних стандартів і заповнення декларацій;

забезпечення відкритості діяльності органів судової влади для суспільства. Реалізація цих напрямів безпосередньо впливає на рівень довіри громадськості до правосуддя, легітимність судових рішень і загальний стан демократичної правової держави. Безсумнівно, громадський контроль у сфері судової влади в Україні є багатофакторним системним механізмом, що охоплює широкий спектр суб'єктів та об'єктів, спрямований на підвищення прозорості, підзвітності та ефективності судової системи відповідно до сучасних європейських стандартів та очікувань громадянського суспільства.

7. Сучасна державна політика України в сфері громадського контролю за діяльністю органів судової влади формується під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників. Вона поєднує стратегії, концепції та програми, які ґрунтуються на міжнародних стандартах, а також на положеннях національного законодавства та стратегічних державних документах. Зміст цієї політики охоплює правові й організаційні засади, визначає ціннісні орієнтири, пріоритети та довгострокові цілі розвитку публічної адміністрації загалом. Водночас на практиці громадський контроль є неоднорідним фрагментарним: рівень залученості громадськості до моніторингу сфери правосуддя залишається недостатнім, а наявні нормативно-правові інструменти часто не забезпечують очікуваної ефективності. Це зумовлено інерційністю адміністративної системи й браком узгодженості між владними та громадськими інституціями, а також обмеженими можливостями ІГС реально впливати на процеси ухвалення рішень у сфері правосуддя.

8. Нині людиноцентричність і відкритість стають провідними орієнтирами державної політики в сфері громадського контролю за діяльністю судової влади, проте її практична реалізація натрапляє на низку системних бар'єрів. У стратегічних документах, зокрема Національній стратегії у сфері прав людини, Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства й Планах дій з упровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд», задекларовано підвищення рівня доступності інформації, зміцнення механізмів участі громадськості, упровадження цифрових інструментів

прозорості та підзвітності. Особливий акцент зроблено на розвитку партнерських відносин між державою, органами судової влади та громадськими інституціями, формуванні дорадчих процедур, підвищенні рівня правової культури та поінформованості населення. Попри це, на практиці ці механізми недостатньо ефективні через дефіцит належної інституційної комунікації, фрагментарність наявних платформ та відсутність дієвих каналів зворотного зв'язку між владою і суспільством.

9. Розвиток державної політики у сфері громадського контролю за діяльністю органів судової влади значною мірою зумовлено рівнем європейської інтеграції, прагненням до імплементації міжнародних стандартів та виконанням міжнародних зобов'язань України. Демократичні орієнтири закладено у стратегічних документах і законах, зокрема в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, положення якої передбачають підвищення стандартів прозорості, відкритості та підзвітності судів і суддів. Упровадження європейських підходів стала рушієм реформ у сфері судочинства, антикорупційної діяльності, забезпечення реальної доступності правосуддя та підвищення дієвості інституту громадського контролю, однак ці процеси супроводжуються низкою проблем: нерівномірністю впровадження реформ, повільним темпом інституційних змін, формалізмом у виконанні зобов'язань і недостатнім рівнем співпраці з інститутами громадянського суспільства.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правова база функціонування громадського контролю в системі судоустрою

Сучасна правова система України активно трансформується, адаптуючись до викликів, що постають перед державою та суспільством у складних зовнішніх і внутрішніх умовах під впливом політичних, воєнних, правових, економічних та інших чинників. З огляду на це основні напрями адміністративного законодавства у сфері здійснення громадського контролю за діяльністю суддів і судів доцільно об'єднати в три групи нормативно-правових актів.

У першій найбільш загальній законодавчій групі представлено низку базових документів, які утверджують та розвивають демократичну природу цього суспільно-політичного феномену. Судову гілку влади органічно інтегровано в систему поділу державної влади з її вагомими структурно-функціональними особливостями. Вона функціонує відповідно до ключових принципів, вимог і тенденцій державної політики України в сфері гарантування сталого розвитку прозорого й відкритого громадянського суспільства, у якому превалює публічне управління на засадах підзвітності та підконтрольності громадянам, що прямо закріплено в Конституції України.

Основний Закон України визначає непорушний фундамент державного та суспільного ладу, який вибудовано з урахуванням положень міжнародно-правових актів із забезпечення прав людини. Зокрема, зміст, спрямованість діяльності та персональну відповідальність суб'єктів владних повноважень визначено правами й свободами людини та їхніми гарантіями (ст. 3 Конституції України). Громадяни мають право на свободу об'єднання у

політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ст. 36 Конституції України). Окрім того, громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) [5].

З огляду на зазначене, на законодавчому рівні фактично закріплено первинні правові можливості для всіх громадян України брати активну й ініціативну участь у суспільно-політичному житті. Громадяни повною мірою можуть реалізовувати та захищати свої права й свободи, легально впливати на державне управління, ухвалення рішень і діяльність суб'єктів публічної влади. За таких умов поступово формується і формалізується інститут громадського контролю як відповідь суспільства на запит участі у визначенні параметрів свого життєвого простору в умовах сучасної цивілізаційної динаміки.

Конституційно-правові приписи окреслюють засади організації транспарентності діяльності органів публічної влади, та встановлюють систему юридичних гарантій у цій сфері. Зокрема Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності країни, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. Кабінет Міністрів України забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність, здійснює внутрішню і зовнішню політику держави, забезпечує виконання Конституції, законів України та актів Президента України; уживає заходів для реалізації прав людини [5].

Діяльність Уряду ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості. Саме принцип відкритості дозволяє налагодити взаємодію з громадськими об'єднаннями

безпосередньо або через органи виконавчої влади, що забезпечує реалізацію їхніх прав, передбачених законом. Окрім того, розглядає пропозиції цих ІГС з питань, що належать до компетенції урядових структур [107].

Функціонування виконавчої влади в Україні ґрунтується на ключових принципах сучасного демократичного врядування. До них належать дотримання верховенства права, забезпечення прав і свобод людини, законність, безперервність управлінського процесу, відкритість, прозорість, відповідальність та єдність державної політики. Вони формують ієрархічно впорядковану систему, що має бути ефективною і підзвітною суспільству.

Особливе місце в системі виконавчої влади посідає інститут патронатної служби, яка діє при міністрі. Вона виконує консультативно-аналітичні функції, сприяє підготовці рішень, важливих для реалізації стратегічних та поточних завдань міністерства. До її повноважень також належить забезпечення ефективної комунікації з представниками інших органів влади, організація робочих зустрічей, взаємодія з громадськістю, засобами масової інформації та експертним середовищем.

Для підвищення якості управлінських рішень при міністерствах за потреби можуть створюватися спеціалізовані дорадчі органи – колегії, діяльність яких зорієнтовано на підготовку рекомендацій щодо пріоритетних напрямів державної політики у відповідних сферах. До складу таких колегій, зазвичай залучають представників інститутів громадянського суспільства, експертів і фахівців, що забезпечує плюралізм думок і підвищує обґрунтованість управлінських рішень [108].

Наведене засвідчує, що конституційні засади прозорості й публічності влади віддзеркалено в законодавчих актах, що створюють підґрунтя для реалізації громадського контролю. Водночас на практиці спостерігається формалізм і поверхнєве ставлення державного апарату до впровадження механізмів участі громадськості, що знижує ефективність цього інституту.

Багатовимірність і міжгалузева функціональність громадського контролю нині спричинили розосередженість його правового регулювання в

різних галузях національного законодавства. Термін «громадський контроль» (подекуди – «цивільний контроль»), широко вживають у нормативно-правових актах, проте чіткої фіксації визначення цього поняття законодавчо не закріплено. У науковому й правозастосовному аспектах його зміст трактують по-різному. Одним із перших документів, що більш-менш послідовно розкрив сутність громадського контролю, варто вважати Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики».

Орієнтири державної політики в Україні формуються на основі ключових принципів, що віддзеркалюють фундаментальні цінності правової, демократичної та соціальної держави. Першорядне значення в цьому процесі має забезпечення реальності прав і свобод людини, дотримання принципу верховенства права, соціально-економічного поступу, державного суверенітету й національної безпеки. У практичному вимірі це виявляється через системне утвердження засад конституціоналізму, інтеграцію загальновизнаних норм міжнародного права та розвиток демократичних інститутів у механізмах публічної влади.

У сучасній державній політиці особливу увагу зосереджено на розвитку робить на розвитку ІГС як основної умови стабільного державотворення. У цьому контексті пріоритетними є напрями, зорієнтовані на розширення можливостей для громадської участі в процесах ухвалення стратегічно важливих рішень, формування дієвих механізмів громадського контролю за діяльністю органів публічної влади, зміцнення незалежності громадських об'єднань і підвищення їх спроможності впливати на публічну політику.

Створення відкритого комунікаційного простору між державою і суспільством, упровадження інструментів участі, зокрема громадських слухань, консультацій, публічних обговорень, а також забезпечення широкого представництва інтересів громадян у системі державного управління – усе це засвідчує перехід інклюзивної та відповідальної моделі державного управління, орієнтованої на громадянина як активного суб'єкта публічного життя [109].

Наведені положення, які ми цілком поділяємо, на законодавчому рівні підтверджують багаторічні теоретико-правові напрацювання багатьох українських учених щодо особливої ролі громадського контролю у сучасній державі. Зокрема, ідеться не про один із численних відокремлених політико-правових чи соціальних інструментів у сфері публічного управління, а про системний невіддільний компонент функціонування розвинутого громадянського суспільства, здатного діяти лише за умов демократичного устрою та реального верховенства права.

Визначення та реалізацію засад державної політики в цій сфері здійснюють на основі координації дій Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади. При цьому вимоги та ініціативи ІГС потрібно обов'язково враховувати під час підготовки проєктів законів і підзаконних нормативно-правових актів. У цих процесах безпосередньо чи опосередковано беруть участь політичні партії, громадські об'єднання, аналітичні центри та інші зацікавлені суб'єкти, що сприяє підвищенню якості управлінських рішень і рівня публічної підзвітності [109]. Як бачимо, можна констатувати, що відбувається поступове й системне формування дієвих механізмів моніторингу діяльності державної влади, ухвалення управлінських рішень та прийняття нормативно-правових актів. Найбільш активні інститути громадянського суспільства вже набули правових можливостей доступу до управління публічними справами та легітимного впливу на формування і реалізації державної політики.

У попередньому розділі дисертації вже обґрунтовано одну з ключових умов ефективності сучасного громадського контролю – наявність стабільного й транспарентного інформаційного середовища у сфері публічного управління. Інформаційна відкритість є запорукою налагодження конструктивної взаємодії між державними службовцями та громадянами, оскільки формує довіру й підвищує рівень легітимності влади.

Національну правову систему у сфері інформаційних відносин сформовано на міцному концептуальному підґрунті, що забезпечує належну реалізацію права кожного на доступ до інформації. Ці положення сформували теоретико-правові основи інформаційного права в Україні та визначили пріоритетні напрями державної інформаційної політики. Передовсім ідеться про забезпечення рівних можливостей для створення, отримання, використання й поширення інформації, а також про гарантування її збереження і захисту та належного правового регулювання в умовах цифрової трансформації суспільства.

Важливим напрямом сучасної інформаційної політики є формування відкритого та прозорого середовища функціонування органів публічної влади з активним впровадженням цифрових технологій, розвитком електронного урядування та удосконаленням інформаційної інфраструктури. Завдяки цьому підвищується зручність доступу до суспільно важливої інформації та з'являються передумови для зміцнення довіри між владою й громадянами.

Право на інформацію визнано невіддільним складником особистої автономії, соціальної активності та громадського контролю, однак у демократичному суспільстві воно не є абсолютним: реалізація цього права потребує балансу між свободою інформації та захистом прав інших осіб з правами та законними інтересами інших осіб, недопущення порушення приватності, комерційної чи державної таємниці. Такий підхід є важливим для забезпечення суспільної стабільності та належного рівня інформаційної безпеки держави, тому розвиток інформаційного простору має поєднувати відкритість із відповідальністю та правовим порядком [110].

Практика останніх років переконливо довела, що ступінь прозорості діяльності державних органів прямо корелює з рівнем бюрократизації, корупції та непрофесійності. З іншого ж боку, інформаційна сфера потребує надійного правового захисту від неправомірного втручання та зловживань, особливо в умовах спеціальних адміністративно-правових режимів. Громадський контроль у цій сфері не є безмежним і має здійснюватися в межах

розумного правового врегулювання, яке гарантує баланс між свободою інформації та публічною безпекою.

Аналіз чинного нормативного регулювання [110] засвідчує наявність цілісної системи юридичних інструментів, спрямованих на забезпечення ефективної реалізації права на доступ до інформації. Система має багаторівневу структуру, кожен компонент якої виконує важливу роль у формуванні відкритого й прозорого інформаційного простору.

Насамперед потрібно створити дієвий механізм реалізації права на інформацію, який гарантує вільний доступ до публічних даних органів влади статистичних матеріалів, архівних фондів, бібліотечних і музейних фондів, баз даних та інших джерел, що становлять суспільний інтерес.

Важливим складником цієї системи є обов'язок публічних інституцій забезпечувати регулярне інформування громадян і медіа про свою діяльність, ухвалені рішення, політичні ініціативи й управлінські дії. Для цього нормативно передбачено створення спеціальних підрозділів або визначення відповідальних посадових осіб, які координують доступ до запитуваної інформації та підтримують належний рівень комунікації з громадськістю.

У системі юридичних гарантій у сфері інформаційних відносин передбачено механізми контролю за дотриманням вимог щодо відкритості та прозорості з боку державних структур і від громадськості. Порушення норм законодавства в цій сфері тягне за собою юридичну відповідальність, що дисциплінує суб'єктів владних повноважень та сприяє формуванню належних стандартів адміністративної культури.

У частині взаємодії між представниками органів виконавчої влади з громадськістю нормативна база закріплює обов'язок забезпечувати відкритість, прозорість і партнерство в комунікаціях, що стосується органів публічної адміністрації та громадських інституцій, яких залучено до обговорення суспільно важливих питань та ініціювання реформ. Такий підхід сприяє формуванню взаємної довіри, підвищенню підзвітності влади та утвердженню моделі демократії участі в Україні.

Під публічною інформацією запропоновано розуміти віддзеркалену та задокументовану будь-якими засобами на будь-яких носіях інформацію, яку отримано чи створено в процесі виконання суб'єктами владних повноважень обов'язків, передбачених чинним законодавством, або ту, якою вони володіють від інших розпорядників публічної інформації. Пропонуємо перелік гарантій забезпечення права на доступ до такого виду інформації [111–117]:

1. Розпорядник інформації (органи державної влади, органи місцевого самоврядування; юридичні особи публічного права; юридичні особи, фінансовані з державного або місцевих бюджетів; фізичні чи юридичні особи, що виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень; суб'єкти господарювання, які займають домінантне становище на ринку або є природними монополіями) мають обов'язок надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом (таємна, конфіденційна, службова інформація); процедура подання запиту та отримання інформації має бути максимально спрощеною, з дотриманням приписів постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 583 «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації».

2. Розпорядник інформації зобов'язаний визначити спеціальний структурний підрозділ або відповідальну посадову особу для організації доступу до публічної інформації, якою він володіє, з урахуванням вимог указу Президента України від 05.05.2011 № 547/2011 «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації», постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1277 «Питання системи обліку публічної інформації» та постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних».

3. Сприяння доступу до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, окрім випадків, передбачених законодавством.

4. Здійснення багаторівневої системи контролю за дотриманням права громадян на доступ до публічної інформації, що охоплює парламентський

контроль – через діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, тимчасових слідчих комісій, а також народних депутатів України; громадський контроль – шляхом участі депутатів місцевих рад, громадських організацій, громадських рад, громадян в індивідуальному порядку (зокрема, через проведення громадських слухань, громадської експертизи тощо); державний контроль – через компетентні органи виконавчої влади, наділені повноваженнями щодо нагляду у сфері інформаційних відносин.

5) Установлення юридичної відповідальності за порушення законодавства про доступ до публічної інформації та адміністративна практика судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності розпорядників інформації відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення і Кодексу адміністративного судочинства України.

Доступ до публічної інформації ґрунтується на принципах прозорості та відкритості діяльності органів публічної влади; вільного отримання, поширення та використання наданої або оприлюдненої інформації, окрім обмежень, установлених законом; рівноправності всіх осіб незалежно від будь-яких індивідуальних ознак. Публічну інформацію подають у формі відкритих даних, тобто у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї. Розпорядники інформації зобов'язані надавати відкриті дані на запит, оприлюднювати й регулярно оновлювати їх на Єдиному державному вебпорталі відкритих даних (URL: <https://data.gov.ua>) [118] та на своїх вебсайтах. Публічна інформація є дозволеною для її вільного використання та поширення, тому громадяни можуть її копіювати, публікувати, поширювати, використовувати, зокрема в комерційних цілях, поєднувати з іншою інформацією або включати до складу власного продукту з обов'язковим посиланням на джерело отримання [111].

Наочним законодавчим проявом реалізації принципу транспарентності діяльності суб'єктів владних повноважень є норми, закріплені в Бюджетному кодексі України, Законах України «Про відкритість використання публічних коштів» та «Про публічні закупівлі». Зважаючи на те, що державний і місцеві

бюджети формуються переважно за рахунок оподаткування та використання національних ресурсів, громадський контроль у бюджетній сфері є природним механізмом запобігання корупційним проявам, неефективному чи непрофесійному використанню публічних фінансів і посилює відповідальність розпорядників коштів перед суспільством.

У Бюджетному кодексі України принцип публічності та прозорості визначено одним з основних, оскільки він передбачає обов'язок органів державної влади інформувати громадськість з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження й виконання державного та місцевих бюджетів, а також здійснення контролю за їх виконанням. Міністерство фінансів України відповідно до законодавства забезпечує оприлюднення закону про Державний бюджет України з додатками, інформаційно-аналітичних матеріалів щодо основних показників і завдань державного бюджету в доступній для громадськості формі протягом місяця з дня опублікування закону, розмістивши його на своєму офіційному сайті [119]. Громадський контроль є важливим у реалізації державної бюджетної політики та в здійсненні моніторингу використання бюджетних коштів усіма органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

У загальному розумінні публічні кошти – це фінансові ресурси державного та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні чи місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності.

Інформацію про використання таких коштів готують розпорядники й одержувачі коштів, інші уповноважені суб'єкти та оприлюднюють на Єдиному вебпорталі використання публічних коштів (URL : <https://spending.gov.ua/new/>) [120]. Відповідальність за достовірність і повноту оприлюдненої інформації несуть керівники розпорядників та одержувачів

коштів. Відомості мають бути повними, правдивими, точними та точно відображати фактичні дані станом на відповідну дату або за звітний період.

Інформацію публікують щоквартально, не пізніше ніж через 35 днів після закінчення звітного кварталу, і зберігають в режимі вільного доступу протягом трьох років з дня оприлюднення за такими напрямками [121]: використання бюджетних коштів різних рівнів; використання коштів державних і комунальних підприємств; витрати у системі державного пенсійного забезпечення; використання коштів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Унормування використання публічних коштів шляхом упровадження конкурентних процедур закупівлі (тендерів) стало одним з найважливіших кроків у реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зокрема, йдеться про здійснення конкурентного відбору учасників за процедурами відкритих торгів, торгів з обмеженою участю та конкурентного діалогу із використанням інформаційно-телекомунікаційної системи Prozorro (URL : <https://prozorro.gov.ua/uk>) [122]. Європейські партнери високо оцінили прогрес України в практичних і юридичних питаннях поступового покращення раціонального менеджменту, відкритої та зрозумілої для суспільства процедури перерозподілу й використання публічних коштів.

Мета Закону України «Про публічні закупівлі» – забезпечення ефективного й прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції, розвиток добросовісної конкуренції. Системний моніторинг процедури закупівель з боку медіа, ІГС та інших громадян дозволив вивести значний обсяг державних фінансових операцій у правове поле, що сприяло зниженню корупційних ризиків і підвищенню підзвітності розпорядників коштів.

В окремому розділі цього нормативно-правового акта – Розділ II «Державне регулювання та контроль у сфері закупівель» – розглянуто питання державного й громадського нагляду. Громадський контроль передбачає наявність вільного доступу до всієї інформації щодо публічних закупівель, яка

підлягає оприлюдненню, можливість аналізу й моніторингу даних, розміщених у електронній системі закупівель, а також через подання до уповноважених органів повідомлень про виявлені порушення законодавства у цій сфері [123]. Водночас законодавець наголошує на недопустимості будь-якого втручання громадян чи громадських організацій у процедуру закупівель, що є гарантією неупередженості та стабільності конкурентного процесу.

Отримання публічної інформації можливе у різних пасивних та активних формах взаємодії громадськості із суб'єктами владних повноважень, з-поміж яких особливе значення належить зверненням громадян. Цей інструмент комунікації є багатофункційним конституційно-правовим механізмом, який глибоко інтегровано в систему захисту прав людини, тому слугує формою участі громадян у публічному управлінні та здійсненні громадського контролю за діяльністю владних інституцій. Рівень задоволення обґрунтованих звернень у публічній сфері завжди засвідчує вищий щабель демократичності державного устрою та розвитку громадянського суспільства.

Профільний Закон України «Про звернення громадян» регулює загальноорганізаційні аспекти реалізації громадянами гарантованого Конституцією України (ст. 40) права звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також до об'єднань громадян відповідно до їхніх статутів з пропозиціями щодо вдосконалення діяльності, з повідомленнями про недоліки в роботі, заявами чи скаргами на дії чи бездіяльність посадових осіб, державних і громадських органів. Такий механізм забезпечує можливість громадян брати участь в управлінні державними й громадськими справами, впливати на якість роботи органів публічної влади, відстоювати свої права й законні інтереси та домагатися їх відновлення у разі порушення. Громадяни мають право звернутися до органів публічної влади, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, медіа, посадових осіб щодо їхньої статутної діяльності, з реалізації соціально-

економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про порушення [124].

У демократичному суспільстві звернення громадян є важливою формою реалізації конституційного права на участь у державному й громадському житті. Зміст таких звернень може набувати різних форм залежно від порушеного питання або від наміру особи, яка їх ініціює. Одна з таких форм звернення – це висловлення пропозицій чи зауваження, у яких громадяни діляться ідеями, міркуваннями або надають рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів влади, поліпшення правового регулювання, соціально-економічних умов життя чи розвитку соціально-культурної сфери. Такі звернення є рекомендаційними й спрямовані на конструктивний діалог між суспільством та владою.

Іншою формою є заяви або клопотання, що прикладний зміст і спрямовані на реалізацію або захист конкретних прав чи законних інтересів. Звернення цього виду може містити прохання допомогти в розв'язанні конкретної ситуації, повідомлення про порушення або проблеми в діяльності установ, пропозиції щодо вдосконалення їхньої роботи. Клопотанням вважають письмове звернення щодо надання певного статусу, пільг чи прав.

Окрему групу становлять скарги, які подають у разі, коли особа вважає, що її права чи законні інтереси порушено діями або бездіяльністю органів влади, посадових чи службових осіб. Такі звернення є вимоговими і спрямовані на відновлення порушених прав, відшкодування завданої шкоди та притягнення винних до відповідальності. Як бачимо, інститут звернень громадян виконує подвійну функцію: з одного боку, є дієвим механізмом захисту особистих прав, а з іншого – ефективним інструментом громадського контролю та формою впливу суспільства на державну політику.

Специфічність і суспільна значущість інституту звернень громадян зумовили формування розгалуженого механізму його адміністративно-правового регулювання. У чинній нормативній базі варто виокремити насамперед Інструкцію з діловодства за зверненнями громадян в органах

державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, у засобах масової інформації, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 348.

Важливе значення мають також Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, а також Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018. № 55. Документи є обов'язковими для виконання суб'єктами владних повноважень та є рекомендаційними для громадських об'єднань, фізичних і юридичних осіб приватної форми власності.

Навіть за наявності належного правового закріплення такого суттєвого демократичного інституту, як громадський контроль у публічній сфері, його ефективність значною мірою залежить від існування дієвого процедурного механізму реалізації та налагодженої системи перевірки у цій сфері.

Зокрема, в указі Президента України від 07.02.2008 № 109/2008 «Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» визначено низку конкретних напрямів упорядкування роботи зі зверненнями громадян, з-поміж яких [125]:

- усунення формалізму у практиці розгляду звернень: заборона надання неповних або несвоєчасних відповідей, безпідставного перенаправлення заяв до інших органів; обов'язкове інформування заявників про порядок подальшого оскарження рішень; забезпечення прозорості процедур розгляду через надання доступу до матеріалів перевірок;

- пріоритетна увага соціально вразливим групам населення, які потребують підвищеної державної підтримки; упровадження моніторингу ефективності роботи посадових осіб зі зверненнями, аналіз причин повторних

заяв, виявлення випадків безпідставної відмови у задоволенні законних вимог, а також подолання формального підходу до реагування;

– забезпечення реального відновлення порушених прав і свобод громадян, зокрема через притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у службовій недбалості чи бездіяльності; розвиток ефективних каналів комунікації (гарячі лінії, телефони довіри), проведення інформаційно-просвітницької роботи для підвищення рівня правової культури та обізнаності громадян щодо механізмів реалізації права на звернення.

З огляду на викладене зауважимо, що зазначені інструкції спрямовано на регламентацію адміністративних процедур, пов'язаних із роботою зі зверненнями громадян. Вони визначають порядок здійснення діловодства й контролю на всіх етапах опрацювання звернень – від їх прийняття та реєстрації до аналізу результатів розгляду. Зокрема, врегульовано питання централізованої та автоматизованої реєстрації, ведення обліку, формування справ, картотек, банку даних.

Окремо врегульовано питання надання відповідей заявникам і порядок подальшого зберігання документів, а також визначено загальні правила організації моніторингу виконання управлінських рішень, ухвалених за результатами розгляду звернень. Усі ці норми зорієнтовано на забезпечення ефективності, прозорості та підзвітності у діяльності органів публічної влади.

У додатках до згаданих інструкцій наочно представлено основні форми та методичні рекомендації, з-поміж яких [126; 127]: Загальні правила оформлення документів, Примірний перелік документів, що дозволяється затверджувати проставлянням грифа затвердження посадової особи за умови їх підготовки у паперовій формі, Примірний перелік документів, що не підлягають реєстрації службою діловодства, Примірний склад запису про реєстрацію вхідних документів, Строки виконання основних документів; реєстраційно-контрольна картка, журнал реєстрації звернень громадян Картка (Журнал) обліку особистого прийому громадян, Примірна форма електронної

таблиці зведеної номенклатури справ установи, Примірна форма для внесення даних опису справ в електронну таблицю системи документообігу.

Класифікатор звернень громадян, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 858 [128], започаткував процес уніфікації та стандартизації сфери звернень громадян. Його впровадження забезпечило єдиний підхід до обліку, аналізу та узагальнення звернень у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування й інших суб'єктів.

У класифікаторі представлено такі категорії: I. Характеристика звернення (за формою надходження, за ознакою надходження, за видами, за статтю авторів звернень, за суб'єктом, за типом, за категоріями авторів звернень, за соціальним станом авторів звернень); II. Основні питання, що порушуються у зверненнях громадян. Водночас на підставі Положення про Єдину систему опрацювання звернень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 976 [129], запроваджено оновлену практику діяльності суб'єктів, які за допомогою засобів телекомунікації за принципом «єдиного вікна» забезпечують належне реагування органів виконавчої влади, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Офісу Президента України, державних колегіальних органів на звернення громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування.

Варто згадати також про ключові суб'єкти громадського контролю, з-поміж яких – громадські об'єднання та представники медіа. Перші є основою системи ІГС, тоді як другі – громадяни, які в силу своїх професійних обов'язків постійно працюють з великими масивами суспільно важливої публічної інформації. Загалом вони прямо чи опосередковано виконують першорядну роль у моніторингу публічної влади, виявленні порушень і зловживань посадових осіб, сприянні реалізації та захисту прав і свобод людини, законних інтересів громадян. Окреслене відбито в Законах України «Про громадські об'єднання» [61] та «Про медіа» [63], а також у низці суміжних нормативно-правових актів, що детально проаналізовано в попередньому розділі нашої дисертації.

Друга група нормативно-правових актів (спеціальна законодавча група) охоплює комплекс аспектів, пов'язаних з особливостями процедур, напрямів, сфер правотворчої та правозастосовної діяльності, а також із визначенням повноважень конкретних суб'єктів публічної влади. Названий юридичний масив безпосередньо або опосередковано стосується функціонування системи судоустрою та здійснення судочинства. У його межах виокремлюють дві підгрупи. У першій йдеться про суди та суддів як представників державної влади, що підпорядковуються загальноприйнятим і чітко врегульованим правилам відкритості та прозорості своєї діяльності. Відповідна державна політика України розвиває конкретні демократичні механізми правосуддя. При цьому судова влада дедалі частіше стає контрольною (наглядовою) інстанцією в питаннях повсякденної роботи суб'єктів публічної адміністрації, зокрема в межах адміністративного судочинства.

Основною метою адміністративного судочинства є забезпечення об'єктивного, своєчасного й неупередженого розгляду публічно-правових спорів, що виникають між громадянами чи організаціями та представниками публічної влади. Цей підхід спрямовано на дієвий захист прав, свобод та інтересів осіб у випадках, коли їх порушують дії, рішення або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування чи інших суб'єктів.

Кожна особа має змогу ініціювати судовий розгляд у разі, коли вважає, що її законні інтереси порушено або знехтувано ними. З-поміж способів судового захисту виокремлюють вимогу визнати незаконним і припинити дію нормативно-правового акта повністю або частково, скасувати конкретне рішення, ухвалене посадовими особами чи органами влади, або зобов'язати їх утриматися від подальших дій.

Окрім того, суд може встановити факт неправомірної бездіяльності органу влади й зобов'язати його вжити відповідних заходів. У межах адміністративного судочинства можна з'ясувати, чи належним чином уповноважена особа діяла в певній ситуації, тобто оцінити наявність або

відсутність повноважень. Усе це забезпечує ефективний механізм контролю за діяльністю влади та сприяє зміцненню принципу правової держави [117].

За нашим переконанням, реалізація конституційного права громадян на доступ до публічної інформації, управління державними справами та низка інших питань забезпечення сталого існування та розвитку громадянського суспільства, моніторингу його представниками за діяльністю органів державної влади має досить широке вираження в національному законодавстві та практичному правовому полі. За цих умов, коли органи судової влади навіть не є об'єктами громадського контролю, вони все одно беруть у ньому опосередковану участь – реалізують судовий нагляд. Водночас за здійснення судочинства, де предметом розгляду можуть бути й порушення у сфері громадського контролю, суди у межах своєї компетенції гарантують ефективність та дієвість судового контролю за належним виконанням судових рішень в адміністративних справах.

Важливою є роль постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», у якій закріплено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типове положення про громадську раду при міністерстві чи іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації. Ці документи є одними з перших у новітній українській юриспруденції. Нормативно-правові акти розвивають положення доктрини адміністративного права держави, та є позитивними результатами етапів здійснення адміністративної реформи.

Консультації з громадськістю, що можуть відбуватися у формі публічних обговорень, електронних опитувань або збору думок населення є важливими у формуванні відкритої моделі державного управління. Їх проведення спрямовано на активне залучення громадян до процесів прийняття

управлінських рішень, забезпечення доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади та формування атмосфери прозорості й підзвітності.

Ці інструменти комунікації призначено для налагодження ефективного діалогу між владою та суспільством і сприяння підвищенню рівня обґрунтованості державних рішень, оскільки дозволяють враховувати позицію широкого кола зацікавлених осіб. Особливу цінність мають такі консультації у питаннях, що стосуються стратегічного розвитку країни, удосконалення механізмів реалізації прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних та культурних потреб населення.

Участь громадян у підготовці важливих ініціатив і проєктів рішень формує підґрунтя для підвищення легітимності управлінських дій. Відтак, результати проведених консультацій не ігнорують – їх розглядають виконавчі структури під час ухвалення остаточних рішень або враховують у подальшій діяльності, що забезпечує сталість та послідовність державної політики [130].

Очевидно, що консультативна форма громадського контролю не зобов'язує суб'єктів владних повноважень до активних дій та ухвалення конкретних рішень. Натомість такий вид комунікації значно розширює межі взаємопорозуміння державного апарату з громадянами, окреслює напрями наступної взаємодії, за якої зважають на поточний стан реалізації державної політики у відповідній галузі з одночасним функціональним відгуком щодо цього у формі громадської думки.

Організаційно-процедурні питання проведення консультування з громадськістю передбачають кілька етапів. Перший стосується щорічного планування. Органи виконавчої влади у співпраці з громадськими радами, утвореними при центральних органах влади й місцевих державних адміністраціях, формують орієнтовний план проведення консультацій з громадськістю з урахуванням основних завдань, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 12.06.2020 № 471, Державною програмою економічного і соціального розвитку України, затвердженої Законом України від 20.05.2010

№ 2278-VI, іншими нормативно-правовими актами в аналізованій сфері, а також узагальнених результатів проведення попередніх консультацій.

ІГС можуть ініціювати проведення консультацій з питань, не передбачених в орієнтовному плані, шляхом подання відповідних пропозицій громадській раді або безпосередньо суб'єкту владних повноважень. У разі коли пропозиція щодо проведення консультацій надійшла не менше ніж від трьох таких інстанцій – проводяться обов'язково. Окрім того, громадські ради мають право самостійно ініціювати проведення консультацій, навіть якщо відповідні питання не включені до орієнтовного плану, за умови належного обґрунтування їхньої суспільної значущості.

На другому етапі державні органи протягом трьох робочих днів від початку проведення консультацій подають громадській раді проекти відповідних нормативно-правових актів та інформаційно-аналітичні матеріали до них, а також залучають органи місцевого самоврядування, взаємодіють із медіа. Такий порядок дій засвідчує багаторівневість та взаємопов'язаність різних структурних елементів механізму громадського контролю. За ініціативи зацікавлених груп громадян чи окремих ІГС у найкоротші строки та за визначеною процедурою формується дієвий канал комунікації між органами публічної влади і суспільством щодо розв'язання актуальних державно-соціальних питань.

Третій етап консультування передбачає організацію і проведення публічних заходів, з-поміж яких під час громадського обговорення можуть бути передбачені конференції, форуми, громадські слухання, засідання «круглих столів», збори, зустрічі; Інтернет- і відеоконференції.

Додатково можуть проводитися засідання громадських рад, інших дорадчо-консультативних органів, утворених при органах виконавчої влади. Електронні консультації проводяться у підрубриці «Електронні консультації з громадськістю» рубрики «Консультації з громадськістю» на офіційному вебсайті органу виконавчої влади. Вивчення громадської думки здійснюють шляхом проведення соціологічних досліджень і спостережень (опитування,

анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, тощо); створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих медіа та онлайн-медіа для визначення позиції різних соціальних груп населення та зацікавлених сторін. Окрім цього, опрацьовують й узагальнюють пропозиції та зауваження з питань, що потребують вивчення громадської думки [130].

Четвертий етап консультування передбачає здійснення інформаційно-аналітичної роботи, яка полягає у системному аналізі результатів, формуванні експертних висновків, визначенні шляхів врахування отриманих пропозицій у діяльності органу виконавчої влади та оприлюдненні підсумкових матеріалів на його офіційному вебсайті.

На окрему увагу заслуговує інститут громадської експертизи діяльності органів влади, що є важливим складником механізму демократичного управління державою і передбачає проведення представниками громадянського суспільства, громадськими радами незалежного оцінювання діяльності суб'єктів владних повноважень, ефективності ухвалення і виконання управлінських рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування державними органами у своїй роботі. Відповідний адміністративно-правовий інструментарій закріплено в Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, закріпленого постановою Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976 [130].

Експертні пропозиції, підготовлені за результатами громадської експертизи, подають державному органу в письмовій та електронній формі із зазначенням інформації про ініціатора її проведення; предмета й мети громадської експертизи; відомостей про експертів, які проводили експертизу; обґрунтованої оцінки діяльності органу виконавчої влади та ефективності ухвалення і виконання рішень, програм, реалізації владних повноважень; пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем і підвищення ефективності діяльності органу виконавчої влади. Після надходження

експертних пропозицій їх розміщують протягом семи робочих днів на власному вебсайті та розглядають упродовж чотирнадцяти днів за участю представників ініціатора громадської експертизи. Після завершення таких процедур за результатами розгляду експертних пропозицій розробляють і затверджують заходи, спрямовані на їх реалізацію [131].

У другій підгрупі нормативно-правових актів спеціальної законодавчої групи представлено окремі, найбільш важливі сфери публічного й суспільного життя, у яких громадський контроль має першорядне значення в забезпеченні функціонування певного напрямку. Нині національне правове поле чітко й конкретно окреслює такі особливості у відповідних нормативно-правових актах, насамперед у секторі безпеки й оборони України. В умовах воєнного стану та інших відповідних адміністративно-правових режимів питання дотримання прав людини, реалізації їх законних інтересів набувають першорядного значення для органів державної влади. У цьому контексті на судову систему покладається місія збереження публічно-соціального балансу, а також розв'язання найбільш складних і юридично спірних аспектів.

Відповідно до Законів України «Про національну безпеку України», «Про Національну поліцію» сектор безпеки й оборони в межах повноважень, наданих Конституцією України, підлягає демократичному цивільному контролю, що складається зокрема із судового контролю та громадського нагляду. Предметом такого цивільного контролю є: 1) дотримання вимог законодавства України, недопущення їх використання для узурпації влади або порушення прав і свобод людини та громадянина; 2) зміст і стан реалізації стратегій, концепцій, державних програм та планів у сферах національної безпеки й оборони; 3) стан правопорядку в органах сектору безпеки й оборони, їх укомплектованість, оснащеність сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою, забезпеченість запасами матеріальних засобів і готовність до виконання завдань; 4) ефективність використання ресурсів, зокрема бюджетних коштів, органами сектору безпеки й оборони [132; 133].

Положення про Бюро економічної безпеки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1068 передбачає, що з метою забезпечення прозорості та суспільного контролю за діяльністю Бюро економічної безпеки України утворюють Раду громадського контролю у складі п'ятнадцяти осіб, яку формують на засадах відкритого та прозорого конкурсу рейтинговим інтернет-голосуванням громадян України [134].

Третя група адміністративно-правових актів, що регулюють функціонування інституту громадського контролю в системі судоустрою України вирізняється широкою охоплення та багаторівневістю правового змісту. Вона віддзеркалює практично всі аспекти діяльності судів і суддів, інших приватних і публічних суб'єктів. До її складу належать організаційні, процедурні та процесуальні питання здійснення судочинства, закріплені в профільному Законі України «Про судоустрій і статус суддів», інших відповідних законодавчих, підзаконних і відомчих документах.

Тісна, юридично унормована взаємодія судової влади з населенням, ІГС та медіа ґрунтується на засадах верховенства права, прозорості та відкритості функціонування представників публічної влади й охоплює всю сукупність запропонованих нами суб'єктів загального, спеціального й спеціалізованого громадського контролю. Адміністративно-правовому регулюванню у цій сфері підлягає діяльність суддів місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду; апарати судів всієї системи судоустрою, ДСА України, ВККС України, ВРП; збори суддів різних рівнів, Рада суддів України, з'їзд суддів України.

З огляду на викладене у подальших підрозділах детально проаналізовано низку нормативно-правових актів, що безпосередньо регламентують адміністративно-правові форми і процедури громадського контролю у сфері діяльності судової влади, а також засади співпраці судів і суддів із громадськістю та органами державної влади з метою забезпечення прозорості, підзвітності й довіри до правосуддя.

2.2. Адміністративно-правові форми здійснення громадського контролю у сфері судової влади

В умовах глибоких соціально-політичних трансформацій громадський контроль вийшов за межі формальної декларативності й набув ознак реального механізму впливу на процеси, що відбуваються у судовій сфері, тобто йдеться не лише про посилення вимог до відкритості судочинства, а й про активну участь громадськості у зміцненні легітимності судових рішень, формуванні прозорого правового середовища та підзвітності органів правосуддя.

Громадський контроль віддзеркалює суспільний запит на оновлення судової системи, комплексно стимулює її розвиток на законодавчому, організаційно-процедурному й морально-етичному рівнях. Такі цільові орієнтири повністю відповідають динаміці сучасних державотворчих процесів і сприяють утвердженню демократичних засад функціонування судової влади [135, с. 31–32].

Соціальні та політичні трансформації останніх років є каталізатором еволюції громадського контролю, розширивши спектр його форм і методів, надавши йому багатогранності, динамічності та функціональної гнучкості. Нині громадський контроль трансформується у платформу суспільного запиту на справедливість, яка охоплює як офіційні канали взаємодії з органами правосуддя, так і новітні цифрові інструменти, зокрема системний аналітичний моніторинг, електронні платформи участі, механізми відкритих даних та інституціоналізований публічний зворотний зв'язок [136, с. 5–6].

Саме така архітектура громадського контролю забезпечує можливість оперативного виявлення проблемних ділянок у роботі судової системи й ініціювання ефективних механізмів їхнього усунення на довготривалу перспективу.

На нашу думку, унікальність української моделі громадського моніторингу полягає у її здатності своєчасно реагувати на зовнішні й внутрішні виклики, зумовлені як військово-політичними обставинами, так і процесами глибокої трансформації судової юрисдикції. У національній

практиці сформовано органічне поєднання класичних інституційних механізмів (громадські ради, консультативні органи) із сучасними цифровими рішеннями – відкритими реєстрами, онлайн-платформами для участі та електронними засобами незалежного моніторингу [137, с. 39].

Водночас в Україні громадськість отримала реальний вплив на ухвалення ключових кадрових, дисциплінарних та процесуальних рішень завдяки впровадженню відкритих і багатоетапних процедур добору суддів, а також публічному розгляду дисциплінарних скарг [138, с. 50–51].

Громадський контроль у сучасних умовах вирізняється варіативністю та багаторівневістю, що зумовлено досвідом подолання кризових періодів у державному управлінні. Такий підхід сприяє адаптації міжнародних і європейських стандартів до національного контексту та формуванню власних раціональних моделей співпраці між суспільством і судовими інституціями.

Практика переконливо доводить, що реальний ефект від реалізації контрольної функції громадянського суспільства можливий лише за умови, коли її процедури чітко врегульовані, послідовно застосовуються й унеможливають вибіркове тлумачення. Уніфіковані підходи, закріплені у вітчизняних нормативно-правових актах, мінімізують ризики суб'єктивізму, забезпечують стандарти прозорості, правової визначеності та соціальної відповідальності [139, с. 65–67].

Системне впровадження інформаційно відкритих процедур є чинником відновлення суспільної довіри до судової системи, що набуває особливої актуальності для України, яка неодноразово переживала глибокі політичні кризи та етапи інституційних трансформацій. Ігнорування будь-якого елемента цієї моделі державно-громадянської взаємодії створює ризик підриву взаєморозуміння між суспільством і правосуддям, оскільки недовіра до одного суду здатна перерости у сумнів щодо легітимності всієї судової влади.

Здобутий позитивний досвід реалізації різних форм громадського впливу в адміністративно-правовому полі доводить, що вони стають ключовими чинниками підвищення ефективності, прозорості та підзвітності

судової системи, тобто йдеться про зростання стандартів діяльності та сталий розвиток правової культури, що формує нову етику взаємодії між правосуддям і громадянським суспільством. Досвід України та вивчені порівняльні практики засвідчують, що представники судової влади поступово визнають переваги конструктивного партнерства з громадськістю, адже така співпраця ґрунтується на взаємній довірі, професіоналізмі й підтримці соціуму.

У контексті викладеного зауважимо, що адміністративно-правові форми й процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади потребують суттєвого правового унормування, аналізу, систематизації та класифікації. За умови науково обґрунтованої структуризації цих механізмів можна забезпечити реальну й ефективну реалізацію контрольної функції громадянського суспільства у сфері правосуддя, що забезпечить сталий розвиток демократичної державності та підвищення довіри до судової влади.

Окремо зазначимо, що важливі аспекти організаційних, практичних і законодавчих засад порушеного питання вже комплексно представлено в попередніх розділах цієї розвідки. Зокрема, детально проаналізовано сутність, зміст, перелік і правовий статус суб'єктів, об'єктів і напрямів здійснення ініціативного контролю соціуму в системі судоустрою, схарактеризовано адміністративно-правове регулювання відповідної сфери.

На цьому етапі дослідження доцільно поглибити теоретико-правові узагальнення, усебічно опрацювати актуальну нормативну базу, а також сформулювати чіткі інформативні критерії класифікації і практичної реалізації відповідних правових форм. Уважаємо за потрібне врахувати положення чинного адміністративного законодавства, що визначає межі та інструменти правозастосування в цій сфері.

Для логічної організації подальшого викладу матеріалу доцільно окреслити його структуру відповідно до усталених підходів юридичної науки, з урахуванням особливостей розвитку національного правового простору.

У сучасній науковій доктрині та практиці громадського контролю переважає класифікація його форм на інституційні та неінституційні. Такий

поділ дозволяє чітко ідентифікувати канали реалізації контрольних ініціатив – від індивідуальних дій громадян до системної діяльності інститутів громадянського суспільства, орієнтованих на зміцнення прозорості та підзвітності судової влади. Громадські ради та інші схожі за функціональним спрямуванням структури, створені при судах і судових установах, є тимчасовими консультативно-дорадчими органами, утвореними для залучення громадськості до формування та реалізації державної і регіональної політики. Вони є основною ланкою інституційної форми громадського контролю у сфері правосуддя.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996, до їхніх основних завдань належать такі: забезпечення реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні публічними справами; гарантування врахування органами влади громадської думки під час формування та реалізації державної політики; залучення представників громадськості до консультацій і моніторингу правозастосовної та правотворчої діяльності; проведення громадського моніторингу за роботою органів влади; підготовка експертних пропозицій, висновків та аналітичних матеріалів щодо формування й реалізації державних стратегій і програм [130].

У Законі України «Про громадські об'єднання» визначено право інститутів громадянського суспільства на створення громадських організацій та спілок, а також формування дорадчих структур при органах державної влади для проведення консультацій і підготовки рекомендацій з питань, що належать до сфери їхньої діяльності [61]. Важливою умовою є наявність у таких ІГС статусу юридичної особи, що забезпечує їх правосуб'єктність і спроможність до офіційної взаємодії з органами публічної влади. У разі залучення до спільної роботи з суб'єктами владних повноважень громадські об'єднання мають право отримувати фінансування з державного чи місцевих бюджетів, а також виконувати державні замовлення на конкурсних засадах.

Водночас органам публічної влади заборонено безпідставно втручатися у процеси реалізації громадських ініціатив, чинити адміністративний чи

контрольний тиск, проводити позапланові перевірки без належних підстав. Сфера спільної діяльності держави та громадських інституцій охоплює ключові майнові й немайнові питання, зокрема участь у формуванні та реалізації державної регуляторної політики відповідно до положень Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Особливого значення набуває постійна аналітична та нормотворча діяльність громадських структур у процесі розроблення та оновлення проєктів нормативно-правових актів, які мають суттєве суспільне значення й потребують наукового супроводу й експертного оновлення.

Діяльність консультативно-дорадчих органів і спеціалізованих громадських комісій у судовій системі передбачено Законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про очищення влади», «Про запобігання корупції» [140; 141] і конкретизовано підзаконними та локальними нормативними актами [66], що є продовженням реалізації конституційних принципів відкритості й підзвітності у здійсненні правосуддя.

Нині створено Громадську раду доброчесності, що складається з двадцяти членів та успішно функціонує, щоб сприяти Вищій кваліфікаційній комісії суддів України в установленні відповідності суддів або кандидатів на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання. До складу Ради можуть входити представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які мають високу професійну репутацію, є визнаними фахівцями та відповідають вимогам політичної нейтральності та доброчесності [67].

Громадська рада доброчесності, діючи при одному з основних органів судової влади, здійснює громадський нагляд за реалізацією кадрових і кваліфікаційних процедур. Її діяльність сприяє забезпеченню прозорості процесу добору, переведення та атестації суддів, а також підвищенню довіри суспільства до судової системи через громадський моніторинг і публічну оцінку доброчесності представників суддівського корпусу.

Громадська рада при Раді суддів України – це постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, створений при вищому органі суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів України. Її створено відповідно до Положення про громадську раду при Раді суддів України, затвердженого рішенням Ради суддів України № 3 від 5.02.2015 для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами. До напрямів її діяльності належать такі: створення належних організаційних умов для функціонування судів і суддів; утвердження незалежності судової влади та забезпечення заборони будь-якого втручання у діяльність суддів під час здійснення правосуддя; підвищення рівня довіри суспільства до судової системи; налагодження ефективної взаємодії між судовою владою та громадськістю; урахування громадської думки під час формування і реалізації державної судової політики [142].

Наведений широкий перелік завдань громадської ради засвідчує її вагомий та відчутний внесок у сферу організації і здійснення громадського контролю за діяльністю органів судової влади. Особливість цього консультативно-дорадчого органу полягає в тому, що в його діяльності фактично одночасно дотримуються складні у поєднанні основоположні засади незалежності суддів, прозорості та підконтрольності українській громадськості у сфері функціонування судових інституцій.

Правові засади діяльності Громадської ради міжнародних експертів визначено в Законі України «Про Вищий антикорупційний суд». Відповідно до цього акта, Раду в складі шести членів строком на шість років утворює ВККС України для виконання допоміжної функції в процесі підготовки рішень з питань призначення суддів Вищого антикорупційного суду. До складу Громадської ради міжнародних експертів можуть входити громадяни України або іноземці, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, а також не менше ніж п'ять років досвіду роботи в інших країнах у сфері здійснення процесуального

керівництва, підтримання державного обвинувачення в суді або судочинства у справах, пов'язаних із корупцією [143].

Отже, Громадська рада міжнародних експертів є важливим інституційним чинником у реалізації державної антикорупційної політики України. Її діяльність спрямовано на моніторинг здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, а також на сприяння ефективному судовому контролю за досудовим розслідуванням.

Окрім того, Етичну раду створено відповідно до положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [70] для допомоги органам, що обирають або призначають членів Вищої ради правосуддя (Президент України, Верховна Рада України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, Всеукраїнська конференція прокурорів, з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ), у встановленні відповідності кандидатів критеріям професійної етики та доброчесності [70].

Окреслені положення вчергове підтверджують, що судову реформу в Україні зорієнтовано на глибоку демократизацію відносин між державою та суспільством. Громадський контроль за діяльністю органів судової влади розпочинається вже на етапі добору кандидатів до одного з ключових конституційних органів суддівського врядування, що засвідчує послідовне утвердження принципів прозорості, доброчесності та суспільної довіри.

Неінституційні адміністративно-правові форми громадського контролю охоплюють сукупність організаційно-правових способів залучення зацікавлених представників громадськості й ІГС до процесів спостереження й оцінювання діяльності органів судової влади. Насамперед ідеться про громадський моніторинг судових засідань – суспільно значущу форму активної діяльності, яка в Україні стала ініціативною і стало розвивається. Цей вид контролю ґрунтується на дієвих юридичних механізмах і спрямований на підтримання належної якості функціонування судової системи, утвердження принципів прозорості та справедливості правосуддя.

Особливість громадського моніторингу полягає в його інклюзивності та відкритості: участь у ньому беруть представники різних соціальних і професійних груп – юристи, правозахисники, активісти, студенти, журналісти, члени громадських об'єднань. Така різноманітність забезпечує гнучкість, різноманітність і стійкість до політичного чи адміністративного впливу. Безумовно, інституційні форми контролю передбачають більш системну та організовану роботу у сфері правосуддя, проте, на нашу думку, реалізація індивідуальних громадських ініціатив і залучення пересічних громадян до спостереження за судовими процесами є важливою умовою побудови справді демократичного правопорядку в Україні.

Моніторинг судових процесів у сучасних умовах дедалі більше утверджується як реальний інструмент виявлення сильних і слабких сторін функціонування судової системи [144, с. 29–35]. Його сутність полягає у збиранні незалежними спостерігачами об'єктивної інформації безпосередньо під час судових засідань, із фіксацією конкретних дій учасників процесу, загальної атмосфери в залі суду, рівня дотримання процесуальної дисципліни та відповідності міжнародним стандартам правосуддя.

Залежно від цілей, тривалості та масштабу громадський моніторинг може мати різні форми: системний моніторинг передбачає довготривалі спостереження, що дають змогу виявляти тенденції, сталі закономірності та приховані проблеми, не помітні у короткостроковій перспективі; тематичний моніторинг зосереджено на певній категорії справ або конкретному аспекті судової практики, наприклад на розгляді справ про адміністративні правопорушення чи дисциплінарні провадження; цільовий моніторинг проводять у відповідь на суспільно резонансні події для швидкого й неупередженого оцінювання судового процесу.

Спільними рисами всіх форм моніторингу є прагнення підвищити якість і довіру до правосуддя, оскільки незалежне спостереження дозволяє об'єктивно оцінити перебіг судових засідань і визначити, наскільки реальні

процедури відповідають стандартам прав людини, принципам змагальності, рівності сторін і відкритості судового розгляду [145, с. 6–8].

Ці теоретичні узагальнення повною мірою інтегровано в чинне законодавство України, вони розвивають положення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), яка визначає відкритість судового розгляду однією з основоположних гарантій незалежності, неупередженості та справедливості правосуддя [72].

Від початку відновлення державної незалежності України судова система постійно зазнає нормативних і структурних трансформацій, спрямованих на імплементацію цих стандартів. Вимоги щодо відкритості та прозорості судочинства, закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», отримали подальший розвиток у процесуальних кодексах України (ЦПК, КПК, КАСУ). Суди зобов'язані забезпечувати відкритість судового процесу, допускаючи обмеження лише у випадках, визначених законом.

Державні гарантії гласності судочинства поширюються на розгляд цивільних, кримінальних та адміністративних справ. Зокрема, Кодекс адміністративного судочинства України (статті 11, 12, 243) закріплює принцип відкритості та публічності: громадяни мають право отримувати інформацію про дату, час і місце розгляду справи; знайомитися з предметом позову, сторонами, рухом справи та судовими рішеннями; бути присутніми на відкритих засіданнях і отримувати дані про їхній перебіг.

Рішення про проведення закритого судового засідання ухвалюють лише у виняткових випадках (наприклад, для захисту державної, комерційної або приватної таємниці). Водночас навіть у таких ситуаціях базова інформація про справу залишається відкритою, що забезпечує баланс між правом громадськості на доступ до правосуддя та захистом приватних інтересів [117].

Важливим організаційним аспектом відкритості судочинства є фіксація судового процесу. Кожне судове засідання підлягає обов'язковому протоколюванню та технічному запису, що забезпечує повноту, достовірність і відтворюваність процесуальної інформації. Протокол і технічний запис є

доказовим інструментом, який гарантує об'єктивність перебігу судового розгляду та захищає права учасників процесу у разі виникнення спірних ситуацій або подальшого оскарження. Законодавство також надає учасникам процесу та іншим присутнім право здійснювати власну фіксацію судового засідання дозволеними засобами, що розширює межі громадського контролю. Порядок фіксації детально врегульовано Інструкцією щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, затвердженою Наказом Державної судової адміністрації України від 6.06.2022 № 156 [146].

Публічність оголошення судових рішень є ще однією гарантією прозорості правосуддя. Якщо складання повного тексту рішення потребує додаткового часу, суд оголошує вступну та резолютивну частини з обов'язковим повідомленням про строк виготовлення повного тексту [117]. Такий порядок сприяє оперативному інформуванню учасників процесу та суспільства, підтримуючи належний рівень довіри до судової влади.

Варто підкреслити, що право на громадський моніторинг судової діяльності є універсальним і не обмежується спеціальними суб'єктами. Доступ до інформації про діяльність судів і судові рішення гарантується Законами України «Про доступ до публічної інформації» та «Про доступ до судових рішень» [147], що утворює відкритість судової влади як невіддільний складник демократичного врядування.

Залучення громадськості до діалогу з органами судової влади в Україні сьогодні є ознакою демократичного устрою й об'єктивною вимогою часу, що поступово закріплюється в законодавстві та адміністративній практиці. Водночас за фасадом нормативних гарантій нерідко приховується формальний підхід, коли громадські обговорення фактично зводяться до публікації оголошень чи імітації відкритості. Саме тому важливо розмежовувати ті правові норми, які реально забезпечують вплив громадськості на процеси в судовій сфері, від тих, що залишаються декларативними.

Конституційною основою громадського контролю у форматі консультацій і слухань є стаття 38 Конституції України, що гарантує право

кожного брати участь в управлінні державними справами безпосередньо або через своїх представників. Цей принцип органічно пов'язує громадські консультації із сутністю сучасного демократичного врядування: судова влада має бути відкритою до діалогу з суспільством, оскільки втрата відкритості спричиняє зниження рівня довіри до правосуддя та держави загалом.

Більш практичного виміру механізми громадського контролю набувають завдяки положенням Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якому закріплено низку норм, спрямованих на забезпечення відкритості процедур добору, призначення, кваліфікаційного оцінювання суддів, а також здійснення дисциплінарної відповідальності (зокрема, статті 87, 92, 93). Відповідно до закону діяльність ВРП чи ВКС України у частині розгляду кандидатур, скарг і зауважень є публічною, з можливістю для громадськості подавати обґрунтовані аргументи, факти та зауваження [67].

На жаль, на практиці реальний діалог між судовою владою та суспільством лише формується. У низці випадків спостерігається формальне дотримання відкритості, коли представників громадськості запрошують на засідання для виконання протокольної ролі. Водночас дедалі частіше відбуваються справжні публічні дискусії, обговорення кандидатур та рішень.

Не менш важливою є роль підзаконних актів, які конкретизують положення законодавства у сфері відкритості діяльності органів судової влади. У 2010 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 996, якою було деталізовано процедури проведення консультацій з громадськістю щодо формування та реалізації державної політики. Саме цей документ започаткував практику організації круглих столів, відкритих слухань, онлайн-опитувань і забезпечення доступу громадськості до процесу розроблення та оцінювання проєктів управлінських рішень.

Органи судової влади та Державна судова адміністрація України адаптують ці механізми до своїх потреб [66]. Показовими є підзаконні документи різних періодів – від Наказу ДСА України від 22.01.2007 № 6 «Про затвердження Заходів щодо забезпечення реалізації стратегії Кабінету

Міністрів України у сфері налагодження системного інформування громадськості про роботу Державної судової адміністрації України» до оновленого Наказу ДСА України від 24.05.2021 № 173 «Про затвердження положень, що регулюють питання доступу до публічної інформації та звернень громадян», що встановлює порядок практичної та інформаційної взаємодії судових органів із населенням, зокрема організацію зустрічей, консультацій, спільних заходів, а також передбачає проведення відкритих обговорень і обов'язкове оприлюднення рішень.

Варто також наголосити на «європейському куті зору». Українське законодавство поступово гармонізується з європейськими стандартами на нормативному рівні (через імплементацію положень, рекомендованих Радою Європи та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі) і на практиці. Це особливо помітно у діяльності великих міст і окремих судів, які публічно звітують про результати консультацій із громадськістю, оприлюднюють аналітичні звіти або здійснюють онлайн-трансляції відкритих слухань.

Водночас наявність нормативної бази не гарантує якісної комунікації між судами та суспільством. Дієвий громадський контроль можливий лише тоді, коли участь громадськості перетворюється на реальний інструмент впливу – можливість ставити питання, оскаржувати рішення, пропонувати альтернативні підходи та, впливати на остаточний результат.

Такий рівень взаємодії ще потребує подальшого розвитку, однак законодавче й адміністративне підґрунтя для цього вже сформоване.

Можливість громадян впливати на функціонування судової влади виходить за межі суто декларативних положень і реалізується через конкретні правові механізми, зокрема подання звернень, скарг і повідомлень про порушення. Ці інструменти забезпечують реальну участь суспільства у контролі за якістю, прозорістю та підзвітністю судової системи, дозволяючи громадянам бути активними суб'єктами судово-громадянської взаємодії.

Законодавча основа такого впливу ґрунтується на поєднанні загальних та спеціальних норм. Відправною точкою є Закон України «Про звернення

громадян», який гарантує право кожної особи подавати індивідуальні чи колективні заяви, скарги та пропозиції щодо діяльності органів державної влади, зокрема й судових установ [124]. Закон передбачає обов'язковість розгляду звернень і надання мотивованої відповіді у визначені строки, що створює юридичні передумови для реагування на виявлені порушення, зловживання або недоліки в роботі судових органів і посадових осіб.

Значення цього механізму істотно зростає в умовах розширення доступу громадян до адміністративного судочинства. Згідно зі статтями 19 і 55 КАСУ кожна особа має право звертатися до суду з позовами щодо дій або бездіяльності органів публічної влади, включно з органами судової системи [117]. Такий підхід відкриває простір для юридично оформленого спротиву свавіллю й водночас формує механізм правової відповідальності судової адміністрації перед суспільством.

Інший важливий аспект громадського контролю становлять етика та професійна відповідальність суддів. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» передбачено механізми подання скарг на неправомірні дії суддів, зокрема відкриття дисциплінарних проваджень [70]. У цьому разі громадяни повідомляють про факти зловживань чи недбалості й реально впливають на кадрову стабільність судового корпусу, а подекуди – на можливість подальшого здійснення суддею професійної діяльності.

Організаційне забезпечення реалізації цих процесів регламентується нормативними актами ДСА України [66]. Зокрема, накази ДСА України від 03.07.2018 № 341, № 254/107 від 23.05.2018, № 247 від 01.06.2020, № 300/276 від 06.06.2023 визначають порядок реєстрації, розгляду та надання відповідей на звернення громадян, а також організацію особистого прийому громадян керівництвом судових органів. Важливим аспектом цих документів є можливість використання електронного документообігу, що відповідає тенденціям цифровізації публічного управління і зростанню очікувань громадян щодо оперативності та прозорості комунікації з органами влади.

Додатковим каналом комунікації між судами та суспільством стала гаряча лінія, створена на підставі наказу ДСА України від 11.08.2023 № 378. Вона забезпечує громадянам оперативний доступ до консультацій, спрощує процедуру подання звернень і дозволяє фіксувати можливі зловживання чи порушення. Такий інструмент підвищує рівень поінформованості громадян і зміцнює підзвітність та відповідальність судової системи.

Інструментарій звернень і скарг у сфері правосуддя поступово набуває ознак чітко регламентованої, процедурно захищеної системи, що дозволяє фіксувати проблему й домагатися її розв'язання в межах визначених законом процедур. Це створює якісно нові умови для функціонування судової влади в моделі відкритого врядування.

Особливу увагу слід звернути на розвиток звітності в системі судової адміністрації. Наказ ДСА України від 30.07.2021 № 264 регламентує порядок складання річних звітів судів, які містять не лише статистичні показники, а й інформацію про виявлені проблеми, шляхи їх усунення та результати реалізованих рішень. Публікація цих звітів підвищує рівень поінформованості громадськості, забезпечує зовнішній моніторинг ефективності судової системи та створює передумови для формування довіри до правосуддя.

У сфері кадрового контролю важливе місце посідає наказ ДСА України від 05.12.2014 № 162, який регламентує перевірку достовірності відомостей про посадових осіб у межах реалізації положень Закону України «Про очищення влади» [140]. Це дає змогу громадянам ініціювати перевірки, посилюючи прозорість процедур призначення та добору кадрів у судах.

Фінансову відкритість судової системи забезпечує упровадження електронної системи закупівель, визначеної наказом ДСА України від 02.02.2016 № 19. Її застосування уможливлює громадський нагляд за використанням бюджетних коштів, підвищує раціональність і підзвітність у сфері фінансового менеджменту судової влади.

Антикорупційна політика судової адміністрації реалізується через затвердження профільних програм, з-поміж яких Антикорупційна програма,

ухвалена наказом ДСА України від 17.04.2019 № 387. Документ містить комплекс превентивних заходів і передбачає залучення громадськості до моніторингу їх виконання, що підвищує ефективність антикорупційної діяльності та зміцнює партнерство між судовими органами та ІГС

Механізми звернень, скарг, фінансової й дисциплінарної звітності формують багаторівневу, послідовно структуровану систему громадського контролю, яка охоплює правові, організаційні та процедурні інструменти. Їх розвиток не є формальністю, а віддзеркалює глибинні трансформації у сфері публічного управління судовою системою та зростання ролі громадян у забезпеченні доброчесності, прозорості й підзвітності судової влади.

Проведений ґрунтовний аналіз норм чинного законодавства України дозволяє чітко окреслити та системно описати сукупність адміністративно-правових форм громадського контролю за діяльністю органів судової влади, сформовану на основі релевантних нормативних і практичних чинників. Ця система має оновлену, адаптовану до сучасних викликів структуру, що віддзеркалює актуальні тенденції та перспективи розвитку в інформаційно-комунікативному та організаційно-правовому напрямках.

1. Залежно від рівня формалізації доцільно виокремити такі види громадського контролю: нормативно-легітимований контроль, коли громадськість бере участь у процедурах, чітко визначених законодавством і схвалених органами державної влади (громадські ради при судах, подання офіційних скарг, участь у дисциплінарних комісіях); частково унормований контроль, що охоплює діяльність із частковою формалізацією процедур, однак із недостатнім нормативним регулюванням (громадські слухання, внутрішні ініціативи судів, експертні фокус-групи); ініціативний контроль, який виникає з власної мотивації громадян або організацій без формального залучення публічних структур, проте часто стає джерелом виявлення системних порушень і водночас потребує подальшого унормування (публічні розслідування, моніторинг у соціальних мережах, громадські петиції).

2. За ознаками суб'єктності громадський контроль поділяється на такі види: інституційний контроль, який здійснюють інститути громадянського суспільства, що мають спеціальний правовий статус і правосуб'єктність у відповідній сфері (антикорупційні ініціативи, професійні асоціації юристів, аналітичні центри); індивідуальний контроль, що ґрунтується на особистій громадянській позиції окремих осіб та реалізується через подання скарг, звернень, участь у відкритих засіданнях, особисте спостереження; колективний контроль, у межах якого ініціативи формуються групами громадян чи активістів, об'єднаних спільною метою (колективні петиції, спільні звернення, діяльність ініціативних груп); міжнародний контроль, який здійснюється через співпрацю України з міжнародними партнерами та організаціями (спостереження місій ОБСЄ, звіти Ради Європи, експертні оцінки міжнародних інституцій), що забезпечують незалежний аудит демократичних процесів.

3. За спрямованістю впливу громадський контроль охоплює такі різновиди: змістовий контроль судових рішень, який базується на експертизі правових висновків, узагальненні судової практики, публічних рецензіях і професійних оглядах; організаційний контроль, що зосереджується на процедурних аспектах діяльності судів – розподілі справ, кадрових рішеннях, дотриманні регламентів і внутрішніх стандартів; превентивний контроль, спрямований на запобігання можливим порушенням, зокрема через участь громадськості у доборі суддів, формуванні комісій, обговоренні нормативних ініціатив; моніторинговий контроль, який передбачає довгострокове незалежне спостереження за діяльністю судів та інших органів правосуддя, часто із використанням відкритих трансляцій, онлайн-спостереження, громадських звітів; аналітичний контроль, що виявляється у системному вивченні тенденцій судової практики (підготовка тематичних звітів, рекомендацій і пропозицій, розробка аналітичних матеріалів для органів публічної влади).

4. З урахуванням форм реалізації громадський контроль можна поділити на такі види: процедурно інтегрований контроль, у межах якого громадськість безпосередньо долучається до механізмів прийняття управлінських і кадрових рішень (участь у конкурсних процедурах, дорадчих органах, громадських комісіях); публічно-комунікаційний контроль, що забезпечує зворотний зв'язок між владою і суспільством через відкриті заходи, медійну активність, інформаційні кампанії, організацію круглих столів, публічних дебатів, громадських форумів; цифровий (електронний) контроль – найбільш динамічна форма громадської участі, що має значний потенціал для залучення молодіжної аудиторії та оптимізації зворотного зв'язку з судами завдяки застосуванню сучасних цифрових технологій (електронні звернення, відкриті бази даних судової статистики, інтерактивні платформи зворотного зв'язку).

5. За інформаційною природою контрольна діяльність набуває таких форм: аналітико-інформаційна, орієнтована на аналіз відкритих і доступних джерел публічної інформації (рейтинги суддів, щоквартальні аналітичні огляди); фактологічна, що передбачає документування, збереження й оприлюднення відомостей про факти порушень, службову недбалість чи інші інциденти (реєстрація порушень, публічне повідомлення про події); оцінно-аналітична, у межах якої здійснюється експертна оцінка діяльності судів на основі професійних і правозахисних стандартів (висновки правозахисних організацій щодо справедливості судових рішень); практико-орієнтована, заснована на персональному досвіді та свідченнях учасників судових процесів (опитування, відгуки, інтерв'ю, суб'єктивна оцінка якості взаємодії з судом).

Отже, запропонована класифікація адміністративно-правових форм громадського контролю дає змогу систематизувати чинні підходи до участі громадськості у сфері правосуддя і створити концептуальне підґрунтя для подальшого нормативного вдосконалення ефективних адміністративних практик. Вона є важливим юридичним інструментом у формуванні стандартів відкритості, прозорості та підзвітності судової влади, а також орієнтиром для подальших наукових розвідок у галузі адміністративного права.

2.3. Адміністративні процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади

Проведений у підрозділах 2.1 та 2.2 аналіз законодавчих і організаційних засад громадського контролю у сфері судової влади засвідчує, що сам факт існування правових форм не гарантує їхньої ефективності. Цілком закономірним є перехід до розгляду адміністративно-правових процедур як ключового елемента, що наповнює форми реальним змістом і визначає результативність залучення громадськості до публічного управління.

Нині дедалі очевиднішим стає усвідомлення того, що номінальна наявність інституцій чи механізмів контролю не забезпечує їх дієвості. Без належного процедурного наповнення такі інститути є формальними або функціонують виключно демонстративно, що спричиняє поширення непрофесійності та корупційних ризиків у судовій гілці влади [148].

Повна цифровізація, розвиток сервісної держави, децентралізаційні процеси – усі ці фактори підсилюють потребу в належному процедурному узгодженні механізмів громадського контролю, здатному забезпечити реальну дієвість і прозорість юридичних конструкцій у системі правосуддя.

Варто зауважити, що дискусія щодо співвідношення понять «форма» і «процедура» у вітчизняному адміністративному праві триває давно. На думку В. Білої, правова форма є зовнішнім вираженням юридично значущої діяльності, тоді як процедура – це її внутрішня організаційна логіка, що структурно забезпечує досягнення правового результату. Дослідниця слушно наголошує, що жодна форма не функціонує належним чином, якщо порядок дій не визначено [149, с. 100].

У цьому контексті все залежить від ступеня прозорості процедурних правил: існування громадських рад, можливість подання звернень чи участі у відкритих судових засіданнях набуває реального значення лише тоді, коли порядок таких дій є унормованим, відкритим і передбачуваним. За відсутності чітких процедур створюється ілюзія доступу, що породжує фрустрацію громадян і підриває довіру до судових інституцій.

Важливою в цьому разі є позиція І. Юрійчука, який наголошує, що процедура в адміністративному праві – це не формалізована послідовність дій, а спеціально структурований механізм досягнення юридично значущого результату, тобто потрібно окреслити. чітко визначений набір етапів, дотримання яких унеможлиблює прояви свавілля у правозастосуванні [150, с. 152]. Власне, лише на основі врегульованої процедури можна говорити про реальне функціонування механізмів моніторингу, а не їхню показову імітацію. Окрім того, варто розмежовувати поняття «контроль» і «нагляд». У нормативному полі ці категорії іноді ототожнюють, проте наукова доктрина наполягає на їхній функціональній диференціації. Громадський контроль передбачає активне залучення широкого кола учасників – від окремих громадян до громадських об'єднань і професійних спільнот, тоді як нагляд здебільшого здійснюють державні органи у межах делегованих повноважень.

На нашу думку, О. Маркова цілком обґрунтовано підкреслює доцільність створення універсальних процедур контролю, особливо в умовах динамічної цифровізації та впровадження новітніх форм судового процесу. Дослідниця слушно зауважує, що такі процедури мають забезпечувати баланс інтересів усіх сторін і захищати від можливих зловживань держави, гарантувати доступ до правосуддя та справжню участь громадськості у підвищенні його якості [151, с. 66]. З огляду на це кожна процедура повинна бути не декларативною, а регулятивною, тобто стати не описом послідовності дій, а дієвим інструментом забезпечення справедливості.

На нашу думку, О. Маркова обґрунтовано наголошує на доцільності створення універсальних процедур контролю, особливо в умовах динамічної цифровізації та впровадження новітніх форм судового процесу. Підкреслює, що вказана процедура має не тільки забезпечувати рівновагу інтересів усіх сторін, а й захищати від зловживань з боку держави, гарантуючи доступ до правосуддя та можливість впливати на його якість [151, с. 66]. У цьому сенсі кожна процедура повинна мати не примарний, а регулятивний характер: бути не лише описом кроків, а способом забезпечення справедливості.

Одним із найвідчутніших викликів у сфері громадського спостереження є відсутність цілісного нормативного регулювання адміністративних процедур. Невизначеність оптимального підходу, відсутність усталених стандартів і єдиної уніфікованої моделі спричиняють варіативність тлумачення правових норм та нерівномірність їх застосування у різних регіонах держави, тому дедалі більш обґрунтованою стає ідея розроблення окремого законодавчого акта, який закріпить єдину модель адміністративних процедур і тим самим уніфікує правила дій у сфері публічного управління.

У межах предмета нашого дослідження насамперед привертає увагу зовнішній аспект реалізації процедур громадського контролю. Важливо забезпечити можливість відвідування відкритих судових засідань, подання запитів, участь у роботі громадських рад та консультативних органів, однак ці форми набувають реального змісту, коли мають чітко визначене процедурне підґрунтя. За відсутності нормативного забезпечення навіть найкращі ініціативи ризикують залишитися декларативними, без практичної реалізації.

Справжню ефективність контрольних форм визначає не їх наявність, а насамперед рівень правової визначеності, відкритість до участі, інституційна сталість та відповідність принципам рівності й невибіркової. Водночас цього недостатньо, оскільки сутність контрольної діяльності розкривається саме через процедуру, яка впорядковує дії учасників, визначає часові межі, розподіляє повноваження та встановлює послідовність кроків. Завдяки процедурі учасники процесу чітко орієнтуються у своїх правах і обов'язках, а можливості для свавільних рішень посадових осіб істотно зменшуються.

Саме процедура визначає реальний зміст практики громадського контролю, оскільки від того, як вибудовано послідовність дій, залежать реальні наслідки – формальний нагляд чи справді сприяння прозорості та підзвітності. За відсутності чітко визначених процедур навіть найрозвиненіші форми участі втрачають ефективність, бо без належного процедурного наповнення вони перетворюються на зовнішній атрибут, що створює лише ілюзію відкритості та контролю.

Характерною рисою процедур громадського спостереження є їх деталізованість, передбачуваність і чітка послідовність дій, визначені строки, межі компетенції та відповідальність сторін. Такі процедури забезпечують реальну можливість контролю результатів, запроваджують механізми запобігання формалізму й чіткі способи реагування на виявлені порушення.

Юридичні форми та адміністративні процедури функціонують у взаємозалежності як елементи єдиного механізму громадського контролю. Форма задає структуру та межі дій, тоді як процедура визначає практичну реалізацію цих дій у конкретному управлінському чи правовому контексті. За відсутності належного процедурного забезпечення форми втрачають життєздатність і дієвість, натомість гармонійне поєднання їх елементів створює підґрунтя для повноцінної реалізації громадських ініціатив. Як бачимо, лише узгоджена взаємодія форм і процедур забезпечує сталість, легітимність та відкритість судової системи, що відповідає суспільним очікуванням сучасної України.

Сьогодні адміністративні процедури, що забезпечують громадський контроль у питаннях добору, оцінювання та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, фактично стали дієвим фільтром на шляху формування прозорого, доброчесного та підзвітного суддівського корпусу. Саме законодавча база цих процедур, на якій ґрунтується цей процес, дозволяє залучити громадськість до ключових етапів суддівської кар'єри й установити зрозумілі правила у сфері захисту публічних інтересів.

Процедура добору кандидатів на посаду судді вирізняється високим рівнем відкритості, що передбачає обов'язкове громадське обговорення кандидатур із залученням представників громадянського суспільства. Як передбачено Розділом IV «Порядок зайняття посади судді суду загальної юрисдикції» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і Положенням про порядок складання кваліфікаційного іспиту і методику оцінювання кандидатів, затвердженим рішенням ВККС України від 19.06.2024 № 185/зп-24, кожен кандидатуру комплексно оцінюють за професійними критеріями й ,

а й за рівнем суспільної довіри та репутаційної бездоганності [67; 152]. Громадяни, правозахисні організації та професійні асоціації є активними суб'єктами цього процесу, що дозволяє їм подавати зауваження, ініціювати публічні дискусії, формувати етичні орієнтири.

ІГС, правозахисні та фахові організації активно залучаються до формування індивідуальних рекомендацій щодо кандидатів на посаду судді. Їхня участь полягає у висловленні підтримки або застережень і в підготовці аргументованих висновків, здатних вплинути на остаточне рішення органів добору суддів. На цьому етапі експертна спільнота отримує реальну можливість оцінити кандидатів комплексно з огляду на професійну компетентність і на етичну репутацію кандидатів.

Беззаперечно, провідна роль у цьому процесі належить Громадській раді доброчесності (ГРД). У першому розділі дисертації детально розглянуто її правовий статус і механізми діяльності, тому потрібно зробити лише важливі узагальнення. ГРД проводить відкриті зустрічі з кандидатами, під час яких здійснює оцінку не лише відповідності формальним вимогам, а й дотримання етичних, професійних та антикорупційних стандартів [153, с. 42]. Ця процедура є своєрідним індикатором доброчесності, який дозволяє вчасно виявити й відсіяти кандидатури, що не відповідають суспільним очікуванням і стандартам суддівської етики, на етапі входження до суддівського корпусу.

До складу Громадської ради доброчесності залучають авторитетних представників провідних громадських організацій, які мають тривалий досвід у сферах правозахисної діяльності, антикорупційного аналізу, юридичних експертиз та журналістських розслідувань. З-поміж інституцій, що делегували своїх фахівців, варто відзначити такі визнані структури, як Фондація DEJURE, Центр політико-правових реформ, Медійна ініціатива за права людини, Центр прав людини ZMINA, Інститут законодавчих ідей, Антикорупційний штаб, Слідство.Інфо, Громадське радіо, Асоціація правників України, Всеукраїнська громадянська платформа «Нова країна» [154]. У складі Ради репрезентовано професійне юридичне середовище та широку палітру громадських експертів,

здатних здійснювати комплексний аналіз кандидатів на посаду судді з огляду на етичні стандарти, доброчесність і відповідність суспільним очікуванням.

Добір суддів охоплює значно ширший спектр дій, ніж формальне залучення громадських організацій. Представники громадськості беруть активну участь у процедурних етапах оцінювання, що позитивно впливає на якісні параметри майбутнього суддівського корпусу. Зокрема, громадські експерти систематично спостерігають за професійною діяльністю кандидатів, а також збирають та аналізують інформацію щодо дотримання ними етичних норм, антикорупційних вимог і стандартів професійної поведінки, що дає змогу отримати об'єктивне, всебічне уявлення про кандидата.

ІГС після отримання повного обсягу потрібних даних готують незалежні висновки, у яких обґрунтовують рівень професійної придатності та ступінь доброчесності кандидатів. Такі документи спираються на перевірені джерела та містять переконливі аргументи, що мають вагоме значення під час ухвалення кадрових рішень. Окрім цього, представники громадських інституцій мають право бути присутніми на засіданнях ВККС України, де вони публічно висловлюють свої позиції, надають пояснення і зауваження, які офіційно враховують під час розгляду справ та ухвалення рішень.

Також не менш важливим є комунікаційний складник процесу, тому результати оцінювання, висновки щодо кандидатів і пов'язані матеріали систематично оприлюднюють на офіційних вебресурсах, що повноцінно сприяє перевірці процедур і прозорості рішень, а також налагодженню відкритого діалогу між громадськістю та органами суддівського врядування.

Сучасні дослідники зауважують, що інститут дисциплінарної відповідальності суддів в Україні давно перестав бути суто етичним орієнтиром професійної поведінки. Нині це реальне знаряддя впливу на якість роботи судів і підзвітність суддівського корпусу. На перший погляд, процедура розгляду скарг є стандартною від моменту реєстрації звернення до ухвалення рішення та інформування заявника, однак за цією формальністю стоїть складна система гарантій відкритості, неупередженості та

відповідальності перед суспільством, спрямована на реалізацію права кожного на справедливий суд [155, с. 32].

Право кожної особи на здійснення неупередженого правосуддя закріплене не лише в Конституції України, а й деталізоване в положеннях Законів України «Про Вищу раду правосуддя» та «Про забезпечення права на справедливий суд» [70; 156]. Ці нормативно-правові акти визначають загальні правила й особливості застосування дисциплінарної відповідальності суддів і регламентують процедури, спрямовані на забезпечення балансу між незалежністю судової влади та підзвітністю її представників перед суспільством. Однією з ключових гарантій цього балансу є ефективний і публічний розгляд скарг на дії суддів із реальним залученням представників громадськості до таких процесів.

Новостворена Служба дисциплінарних інспекторів передбачає реалізацію повноважень щодо проведення дисциплінарних проваджень стосовно суддів (Рішення ВРП від 10.12.2024 № 3582/0/15-24). До її складу входять посадові особи, керівники служби, їхні заступники та працівники, які забезпечують організаційний та аналітичний супровід.

На початку діяльності до Служби передано 10906 дисциплінарних скарг. Водночас у 2024 р. зафіксовано помітне зростання інтенсивності роботи Дисциплінарних палат ВРП. Загалом проведено 139 засідань, що майже в одинадцять разів перевищує показник попереднього року (2023 р. – лише 13 засідань). Такі дані демонструють системне пожвавлення діяльності органів суддівського врядування й поступовий перехід до реальної, а не формальної підзвітності суддівського корпусу.

Для деталізації наведених показників зазначимо, що у 2024 р. відбулося зростання дисциплінарної активності ВРП. Зокрема Перша Дисциплінарна палата провела 42 засідання, на яких ухвалено 65 рішень і 459 ухвал (для порівняння: у 2023 р. – лише 4 рішення та 29 ухвал). Друга Дисциплінарна палата здійснила 49 засідань, ухваливши 87 рішень і 926 ухвал (у 2023 р. – 4 рішення та 107 ухвал). Третя Дисциплінарна палата провела 48 засідань, на

яких прийнято 58 рішень і 482 ухвали (у 2023 р. – 6 рішень і 42 ухвали). Така експоненційна динаміка переконливо демонструє зростання навантаження на дисциплінарні органи та підвищення суспільного запиту на очищення судової системи й посилення ефективності правових механізмів реагування на порушення в суддівському середовищі [157].

Статистичні дані відображають реальну картину реформування судової сфери, демонструють поступову стабілізацію дисциплінарної практики й водночас підтверджують впровадження принципів відкритості як засадничої основи правової, соціальної та демократичної держави.

У сучасних умовах кожна особа має не лише право звертатися зі скаргою на дії судді, а й можливість бути присутньою під час її розгляду. Законодавство передбачає обов'язкове оприлюднення рішень ВРП та забезпечення відкритого доступу до матеріалів дисциплінарних справ. Це створює умови для змістовного громадського нагляду за дисциплінарними процедурами, сприяє зміцненню довіри до судової влади, зменшує ризики зловживань і гарантує дотримання стандартів справедливого судочинства.

Аналіз публікацій у фахових юридичних виданнях дає підстави стверджувати, що участь громадськості у дисциплінарних процесах нині виходить далеко за межі звичайного подання звернень чи скарг. Вона стає комплексною, зокрема, передбачає спостереження за перебігом слухань, аналіз публічної інформації щодо результатів розгляду справ та подальше поширення. Діючі нормативні приписи зобов'язують органи суддівського врядування інформувати заявників про ухвалені рішення та забезпечувати відкритість дисциплінарного провадження, що підкреслює важливість належної комунікації між органами правосуддя та суспільством.

У зв'язку із цим громадський контроль перестає бути формальністю, а перетворюється на індикатор реального стану судової системи. Сам факт доступності процедур і прозорості дисциплінарних рішень засвідчує готовність судової влади визнавати помилки, реагувати на суспільну критику та підтримувати постійний публічний діалог. Прозорість дисциплінарних

механізмів набуває практичного значення як підтвердження здатності судової влади бути відкритою, підзвітною та адаптивною у взаємодії з громадянами.

Важливим показником прозорості судової юстиції є динаміка інформаційних запитів і звернень громадян. За офіційними статистичними даними, протягом 2024 р. до секретаріату ВРП надійшло 5425 звернень, що в 1,4 разу менше порівняно з 2023 р. (7512 звернень). Кількість листів від фізичних осіб скоротилася із 7147 до 5153, від юридичних осіб – з 232 до 143. Зменшилася також кількість запитів, що надійшли від народних депутатів України та парламентських комітетів – із 38 до 23. Натомість зросла активність об'єднань громадян: кількість їх звернень збільшилася з 95 до 106. Такі тенденції засвідчують поступове переформатування комунікаційного простору судової влади.

Унаслідок вивчення результатів опрацювання звернень визначено, що в переважній більшості випадків авторам надано відповідні роз'яснення – загалом 5281 звернення; ще 85 звернень надіслано за належністю, 42 – передано для розгляду іншим структурним підрозділам, а 13 – повернуто авторам на підставі статей 5, 7, 8 Закону України «Про звернення громадян».

Окремої уваги заслуговує динаміка надходження запитів на інформацію до ВРП. У 2024 р. їх кількість зросла до 1547, що у 2,5 рази більше, ніж у попередньому році (622 запити). З-поміж них 1398 – подано електронною поштою, 124 – поштовим зв'язком, 18 – особисто, а ще 7 – через телефонний або факсимільний зв'язок. Показовим також є використання телефонної «гарячої лінії», через яку зафіксовано 2474 звернення [157].

Забезпечення відкритого доступу до судових засідань, судових рішень та публічної інформації є основоположною умовою формування реальної довіри до правосуддя. У сучасних умовах суспільство вже не задовольняється деклараціями про відкритість, а очікує прозорих, передбачуваних і чітко врегульованих процедур, які гарантують ефективний громадський нагляд за діяльністю судових органів.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» містить базові положення, що визначають інституційні засади публічності судової влади. Публікація інформації про діяльність судів на офіційних порталах судової влади України забезпечує рівний доступ усіх зацікавлених осіб до даних про судові процеси, незалежно від їхнього статусу чи соціальної ролі [67]. Принцип відкритості судочинства підтверджено й на міжнародному рівні, зокрема, у статті 6 Європейської конвенції з прав людини (1950 р.), що зобов'язує Україну гарантувати гласність і публічність судових процесів.

Практично це означає, що будь-яка особа має право бути присутньою на судовому засіданні, окрім випадків, прямо передбачених законом, наприклад, коли йдеться про захист державної таємниці, приватного життя чи інтересів неповнолітніх. У таких ситуаціях закритий розгляд потрібно обґрунтувати й формалізувати у процесуальному рішенні. У Законі передбачено можливість аудіо- та відеофіксації судових засідань, якщо це не суперечить судовому рішенню або не порушує прав інших учасників процесу [158, с. 33–36].

Відкриті судові засідання поступово перетворюються на один із дієвих інструментів громадського моніторингу. Представники громадських організацій та медіа фіксують перебіг судових процесів і готують незалежні аналітичні звіти, які підсилюють атмосферу підзвітності суддів і сприяють прозорості ухвалення рішень.

Ще одним ключовим виміром прозорості судочинства є відкритість судових рішень. У Законі України «Про доступ до судових рішень» визначено механізм офіційного оприлюднення судових актів у Єдиному державному реєстрі судових рішень, що забезпечує вільний доступ будь-якої особи до змісту судових документів [147]. Наявність такого ресурсу усуває можливість кулуарних домовленостей і «закритих» рішень, підвищує рівень юридичної обґрунтованості судових актів та створює умови для комплексного аналізу судової практики. Завдяки системному дослідженню опублікованих рішень стало можливим виявляти тенденції, прогалини, помилки тлумачення норм права та потенційні корупційні ризики у діяльності судів.

Окрім того, важливим складником публічності є доступ до інформації про діяльність судів. Відповідно до Законів України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про медіа» судові органи зобов'язані оперативно надавати відповіді на інформаційні запити громадян і журналістів, що стосуються організації роботи суду, розкладу засідань, статистичних даних, кадрових і адміністративних питань [63; 111]. Відмова у наданні такої інформації можлива лише у чітко визначених законом випадках і має бути вмотивованою та документально обґрунтованою. Поєднання доступу до судових рішень і публічної інформації створює реальні механізми контролю за діяльністю судів, забезпечуючи відкритість, передбачуваність і підзвітність судової влади перед громадянами та медіа.

Конкретні приклади регламентації процедур поводження з публічною інформацією та організації зв'язків із громадськістю судових інстанцій наведено, зокрема, в Положенні про забезпечення доступу до публічної інформації у Верховному Суді України, затвердженому наказом Верховного Суду від 06.05.2011 № 16/0/18-11 [159], у низці аналогічних нормативно-правових актів судів загальної юрисдикції. Ці документи детально визначають організаційні та процедурні аспекти права громадян на отримання інформації про діяльність судів, забезпечуючи виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» у функціонування судової влади.

Положення визначає основні канали доступу до інформації, порядок участі у відкритих судових засіданнях, а також процедури надання інформації за запитами. Окремо розмежовано категорії інформації: загальнодоступна та обмеженого доступу (конфіденційна, таємна, службова), окреслено перелік даних, які не належать до публічної інформації. Усі рішення щодо обмеження доступу, відмови в наданні інформації чи продовження строку її розгляду потрібно належно обґрунтовані й зафіксувати в офіційній відповіді на запит.

Особливої уваги заслуговує чіткий розподіл відповідальності між структурними підрозділами апарату суду щодо опрацювання та надання інформації за різними напрямками діяльності, що підвищує ефективність

розгляду запитів, зменшує ризики зловживань або бюрократичних зволікань і забезпечує прозорість інформаційної взаємодії між судами та громадськістю.

З огляду позицій провідних фахівців у галузі адміністративного права, можна переконливо стверджувати, що сучасне поняття відкритого правосуддя охоплює етичні аспекти діяльності судів і є стратегічним інструментом підвищення результативності та легітимності судової влади [160, с. 120–121]. Нормативне врегулювання доступу до судових засідань, рішень та публічної інформації створює додаткові гарантії від зловживань, формує суспільну довіру до правосуддя й слугує індикатором європейської зрілості правової системи України. Саме такий підхід поступово зміщує акценти з декларативної відкритості на реальну підзвітність і якість функціонування судової влади.

З огляду на окреслену проблематику варто зазначити, що використання електронних сервісів, систем онлайн-моніторингу та відкритих даних поступово перетворюється на один із ключових інструментів забезпечення прозорості та підзвітності судової системи. Чинна нормативна база, зокрема, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про доступ до публічної інформації», положення КАСУ, спеціальні накази ДСА України, закріплюють право громадян отримувати інформацію про перебіг судових справ і прийняті рішення, відслідковувати хід дисциплінарних проваджень щодо суддів у відкритому доступі.

Детальний аналіз норм спеціального законодавства та Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21, дозволяє зробити низку суттєвих узагальнень. Розвиток цифрової інфраструктури у сфері судочинства та поетапний запуск Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи демонструють докорінну зміну технологічного укладу функціонування судів і трансформацію парадигми громадського контролю над їхньою діяльністю [161; 162]. На сучасному етапі електронний суд уже не

сприймається як допоміжний інструмент – він став повноцінним сервісом, що забезпечує відкритість, доступність і підзвітність системи правосуддя для широкого кола користувачів – від пересічних громадян до експертного середовища. Такий формат істотно розширює можливості громадського нагляду, мінімізує суб'єктивізм у питаннях доступу до інформації та підвищує прозорість взаємодії між суспільством і судовими органами.

Електронний суд забезпечує можливість дистанційного подання документів, відстеження перебігу судових справ і отримання повних текстів судових рішень. Уся взаємодія з судами здійснюється в режимі реального часу без потреби у паперових процедурах чи додаткових запитах [163].

Окремої уваги заслуговує регламент, який визначає принципи функціонування «Електронного кабінету». Через персональний кабінет користувач отримує повний цифровий доступ до справ, процесуальних дій і комунікацій із судом, що автоматично фіксуються для забезпечення прозорості та аналітичного контролю. Використання цієї системи суттєво мінімізує вплив людського чинника у взаємодії з інформаційними ресурсами судової влади. Документообіг, реєстрація подань, надсилання і розгляд матеріалів відбуваються в захищеному середовищі, тому практично усунуто ризики вибіркового реагування чи маніпуляцій із даними.

Важливим функціональним доповненням стала можливість електронної реєстрації на судові засідання, що усуває ризики формального чи упередженого доступу й гарантує рівні умови участі для всіх зацікавлених осіб. Судові засідання фіксують і зберігають у файловому сховищі з можливістю дистанційного доступу до записів і протоколів, що забезпечує дистанційний громадський моніторинг судової практики.

Загалом запровадження системи електронного суду є суттєвим кроком у напрямі якісної трансформації інструментів громадського нагляду. Це не просто технічна або сервісна опція, а повноцінний елемент системи публічного контролю, нормативно закріплений у чинному законодавстві. Його функціонування засвідчує прагнення держави забезпечити реальну

відкритість і підзвітність судової влади, підвищити якість правосуддя та довіру суспільства до суду в умовах цифрової епохи.

Проведений аналіз дозволяє виокремити за базовими критеріями основні групи адміністративних процедур громадського контролю у судовій системі:

1. За рівнем формалізації: нормативно-легітимовані процедури, передбачені чинним законодавством і деталізовані підзаконними актами; вони є обов'язковими для органів судової влади та мають уніфікований порядок реалізації (процедура подання й розгляду скарг на суддів, участь громадськості у конкурсах на посади суддів, проведення відкритих слухань, підготовка публічних звітів судів); частково унормовані процедури, формалізовані лише частково, залишають певний простір для автономії учасників та інституцій (громадські слухання й консультації з питань судової політики, ініціативи судів щодо онлайн-трансляцій чи відкритих круглих столів, діяльність експертних фокус-груп або аналітичних платформ); ініціативні процедури – власна ініціатива громадян чи громадських організацій, не є формально обов'язковими, проте часто стають чинником привернення суспільної уваги (публічний аудит, журналістські розслідування щодо діяльності суддів, громадський моніторинг судових процесів, подання петицій або запитів через електронні сервіси).

2. За суб'єктом ініціації: інституційні процедури здійснюються ІГС, антикорупційними центрами, громадськими радами, асоціаціями; індивідуальні процедури (реалізують окремі громадяни: звернення, скарги, запити на інформацію); колективні процедури передбачають колективні звернення, петиції, груповий моніторинг, спільну аналітику; міжнародні процедури проводять, підтримують міжнародні організації, спостережні місії (ОБСЄ, РЄ), закордонні експерти.

3. За спрямованістю впливу: процедури змістового контролю, спрямовані на аналіз і оцінку рішень, рекомендацій, дотримання стандартів (огляди судових рішень, експертні висновки); організаційні процедури, пов'язані з участю у доборі суддів, дисциплінарних процедурах, процедурних

слуханнях; превентивні процедури, спрямовані на попередження порушень через моніторинг, підготовку пропозицій до кадрових рішень, участь у процедурі очищення влади; моніторингові процедури – довготривале спостереження за перебігом судових процесів, відкритість судових засідань, онлайн-трансляції, ведення публічної аналітики; аналітичні процедури – підготовка незалежних звітів, аналітичних оглядів, незалежний аудит судової практики та фінансової звітності судів.

4. За формою реалізації: процедурно інтегровані – пряма участь у конкурсних і дисциплінарних комісіях, дорадчих органах; публічно-комунікаційні – проведення круглих столів, відкритих слухань, публічних звітів, прес-конференцій; цифрові (електронні) – реалізація через електронні портали («Електронний суд»), онлайн-моніторинг, в Єдиному реєстрі судових рішень, електронні звернення.

5. За інформаційною природою: аналітико-інформаційні процедури – аналіз публічної інформації, підготовка оглядів, статистичних звітів; фактологічні процедури – фіксація і поширення даних про судові події, інциденти, результати судових засідань; оцінно-аналітичні процедури – експертизи, незалежні оцінки діяльності суддів чи суду загалом; практико-орієнтовані процедури – збір відгуків, соціологічні опитування учасників процесу, суб'єктивна оцінка взаємодії з судовою системою.

Така системна класифікація процедур не лише структурує весь масив практичних кроків у сфері громадського контролю, а й забезпечує логічну наступність із класифікацією його форм. Вона підкреслює багатовимірність і гнучкість контрольної діяльності, створює можливість адаптації моделей громадської участі до реальних потреб суспільства та специфіки розвитку судової системи України.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі дисертації розглянуто правові засади здійснення громадського контролю за діяльністю судової влади, зокрема проаналізовано зміст нормативного регулювання, форми реалізації повноважень громадських інституцій та специфіку адміністративних процедур у цій сфері. У дослідженні поєднано теоретичне обґрунтування з аналізом практичних аспектів, що віддзеркалено в авторських публікаціях [164–166], де послідовно розкрито проблемні питання та запропоновано концептуальні підходи до їх розв’язання.

1. Громадський контроль у сфері судової влади має багаторівневе адміністративно-правове забезпечення, сформоване на основі конституційних принципів та конкретизоване в законах, підзаконних актах та внутрішніх положеннях органів державної влади. Важливою рисою сучасної української правової системи є її інтеграція міжнародних стандартів відкритості, публічності й активної участі громадськості в процесах прийняття рішень.

Ці положення деталізовано в спеціалізованому законодавстві, що закріплює не лише право громадян на участь у контролі, а й обов’язки органів публічної влади забезпечувати регулярне інформування, прозорість процедур, умови для комунікації з громадськістю, спрощений порядок подання та розгляду звернень, доступ до відкритих даних й електронних реєстрів. Адміністративно-правові гарантії охоплюють також встановлення юридичної відповідальності за ненадання або приховування інформації, створення електронних платформ для подання звернень і скарг, унормування процедур громадських слухань і консультацій. Сукупність цих елементів утворює розгалужену інституційну інфраструктуру, що забезпечує реальний вплив громадськості на діяльність судової влади.

2. Особливість судової влади в системі громадського контролю полягає в її подвійній ролі: з одного боку, суди виступають об’єктом спостереження та контролю з боку суспільства, а з іншого – залишаються гарантом судового захисту прав і свобод громадян, тобто інструментом контролю за діяльністю інших органів державної влади. На практиці це реалізується через низку

інституційних і процедурних механізмів. Громадськість має дієві інструменти впливу на роботу судів: участь у відкритих засіданнях, акредитація спостерігачів, подання звернень, діяльність у громадських радах при органах суддівського самоврядування та судової адміністрації, залучення експертів до аналізу судової практики, організація публічних консультацій та обговорень законодавчих ініціатив у сфері правосуддя.

Інформаційну відкритість і прозорість судової влади забезпечує функціонування електронних реєстрів судових рішень, регулярне оприлюднення звітів, доступ до статистичних та аналітичних даних, публічні бюджетні звіти, онлайн-платформи для комунікації із громадянами. У сфері процедурної організації судочинства упроваджено адміністративні інструменти: інструкції з діловодства щодо звернень громадян, нормативи обліку публічної інформації, порядок проведення громадських експертиз і консультацій, класифікатори звернень і скарг. Така системність сприяє уніфікації підходів до організації і здійснення громадського контролю.

3. Громадський контроль у судовій сфері є не лише складником демократичної легітимації влади, а й дієвим запобіжником корупції, непрофесіоналізму й зловживань. Завдяки поєднанню правових, інституційних та інформаційно-комунікаційних механізмів формується багаторівнева система взаємної підконтрольності, що зміцнює правовий порядок, підвищує рівень довіри суспільства до судової влади, сприяє зростанню якості й ефективності судочинства. Подальший розвиток механізмів громадського контролю залежить від неухильного дотримання принципів відкритості та прозорості судової системи, активного впровадження сучасних інформаційних технологій для забезпечення оперативного доступу до судової інформації та розширення можливостей інтерактивної взаємодії громадян із судами. Важливе значення має також формування культури активної громадянської участі, правової обізнаності населення та забезпечення реальної незалежності громадських інституцій, які здійснюють моніторинг діяльності судової влади.

4. Аналіз адміністративно-правових форм громадського контролю у сфері судової влади засвідчує, що українська модель вирізняється багаторівневістю, гнучкістю та поступовим наближенням до європейських практик участі громадськості. Громадський контроль охоплює як інституційні, так і неінституційні механізми, що забезпечують залучення до процесів спостереження й оцінювання представників організованих структур громадянського суспільства та окремих громадян. Інституційні форми представлено діяльністю громадських рад при судах, Громадської ради доброчесності, Громадської ради міжнародних експертів, Етичної ради. Вони стали реальними каналами впливу суспільства на кадрову політику судової системи, дисциплінарну відповідальність суддів, оцінювання їхньої доброчесності й професійної придатності. Водночас активно розвиваються цифрові формати участі, що оптимізують процеси комунікації, роблять контроль доступним і прозорим. Неінституційні формами є незалежний громадський моніторинг судових засідань, участь у публічних слуханнях, подання звернень, скарг і петицій, що посилюють персоніфікований вимір громадського впливу та забезпечують додаткові гарантії неупередженості, відкритості та підзвітності судової влади.

5. Реалізація громадського контролю у сфері судової влади ґрунтується на стандартах відкритості, прозорості та підзвітності. Законодавством закріплено принципи гласності судових процесів, відкритості судових рішень і фіксації засідань, а також гарантовано право громадян на звернення, скарги, участь у громадських консультаціях. Упровадження цифрових інструментів, зокрема електронних платформ для звернень, онлайн-доступу до судових рішень, статистики та звітів, суттєво розширило можливості громадськості для здійснення зовнішнього контролю за діяльністю судів. Система звітності, регулярна публікація статистики та результатів роботи сприяють підвищенню якості комунікації між судами і суспільством. Особливого значення набули нові формати громадської участі у публічному обговоренні питань

судочинства – круглі столи, відкриті слухання, фокус-групи, консультаційні форуми, що створюють додатковий простір для діалогу та взаєморозуміння.

6. Водночас ефективність громадського контролю, попри розвинену нормативну базу, значною мірою залежить від якості впровадження процедур та рівня довіри до судової системи. Формальний підхід, імітація відкритості чи недосконалість підзаконних механізмів нівелюють потенціал залучення громадськості, створюючи лише видимість прозорості замість реального впливу. Підвищення результативності можливе за умови системного оновлення законодавчої бази, розширення партнерства з інститутами громадянського суспільства, розвитку цифрових сервісів і платформ участі, упровадження ефективного механізму зворотного зв'язку, постійного громадського моніторингу та відкритого оприлюднення його результатів.

7. Дослідження підтверджує, що ефективність громадського контролю у сфері судової влади залежить передусім від процедурного наповнення правових форм, оскільки це забезпечує реальний вплив громадськості на добір, оцінювання, дисциплінарну відповідальність суддів, забезпечують доступ до судових засідань, рішень та публічної інформації. Вони регламентують послідовність дій, строки, межі компетенції, відповідальність учасників, забезпечуючи передбачуваність і виключаючи свавільні рішення чи вибіркового підхід. Прозорі процедури дозволяють громадянам ініціювати звернення, домагатися їх розгляду, отримувати обґрунтовані відповіді. Упровадження цифрових інструментів (системи «Електронний суд», онлайн-звернень, відкритих даних) суттєво розширило можливості контролю, знизило рівень бюрократизації та підвищило прозорість судової діяльності.

8. Адміністративні процедури громадського контролю в судочинстві вирізняються різноманітністю й адаптивністю до сучасних викликів. Їх можна класифікувати за рівнем формалізації (нормативно-легітимовані, частково унормовані, ініціативні); суб'єктами (інституційні, індивідуальні, колективні, міжнародні); спрямованістю (змістові, організаційні, превентивні, моніторингові, аналітичні); формою реалізації (інтегровані, публічно-

комунікаційні, цифрові); інформаційною природою (аналітичні, фактологічні, оціночні, практико-орієнтовані). Така багатовимірна структура віддзеркалює теоретичні підходи й запити сучасної практики. Водночас зберігаються виклики – від відсутності єдиних стандартів процедур до ризику формалізму та неоднаковості застосування в регіонах. Для подолання доцільно ініціювати розроблення окремого нормативного акта, який би уніфікував та деталізував адміністративні процедури громадського контролю у сфері судоустрою.

Сучасна цифровізація і поєднання традиційних та новітніх інструментів забезпечують відкритість, підзвітність і сталість діалогу між судами й суспільством. Динаміка розвитку цих процедур засвідчує поступове формування ефективної системи контролю, здатної відповідати високим стандартам прозорості й довіри. Подальший розвиток має ґрунтуватися на поєднанні нормативної чіткості, інституційної сталості й інноваційних рішень, що є запорукою зміцнення демократичних засад судової влади в Україні.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

3.1. Міжнародно-правові стандарти громадського контролю за діяльністю судів і суддів

Розвиток демократичних засад взаємодії населення, інститутів громадянського суспільства й професійної спільноти з суб'єктами публічної адміністрації в Україні ґрунтується на нормах, принципах і цінностях міжнародного права. Після проголошення Загальної декларації прав людини ООН (1948), а згодом – Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (обидва 1966), Декларації про право на розвиток (1986), у міжнародному правопорядку фундаментально закріплено організаційні та юридичні механізми захисту прав людини й функціонування державного апарату на принципах верховенства права, законності та людиноцентризму [167].

Обов'язковою, істотною і беззаперечною ознакою існування цивілізованого суспільства є закріплення в національному законодавстві сукупності реальних і дієвих правових інструментів легітимного впливу громадян на діяльність суб'єктів владних повноважень і контроль за їхніми управлінськими рішеннями. У європейському правовому просторі такі ідейні та правові засади закріплено в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи (1950) [168], що дало початок формуванню незалежного, справедливого й професійного суду, для якого громадський контроль став атрибутом розвитку сфери правосуддя.

Загалом постає потреба розглянути основні міжнародно-правові стандарти забезпечення системної оцінки та моніторингу діяльності представників громадянського суспільства, медіа та інших зацікавлених осіб у

сфері судочинства. Такий аналіз сприятиме виробленню об'єктивних і обґрунтованих висновків, пропозицій і рекомендацій із трансформації національного законодавства й адміністративної практики щодо громадського контролю за діяльністю органів судової влади в сучасних умовах.

Умовно у масиві міжнародно-правових актів можна виокремити три взаємопов'язані складники. Перший нормативний блок охоплює загальні документи, що визначають базові концептуальні засади здійснення судових функцій і закріплюють універсальні міжнародні стандарти правосуддя. Зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966) безпосередньо не згадано поняття громадського контролю, проте гарантовано ключові засади прозорості, участі та підзвітності судової діяльності. Зокрема, у ст. 14 проголошено право кожної особи на справедливий і публічний розгляд її справи незалежним та безстороннім судом [71]. Це положення фактично легітимізує відкритість судового процесу як передумову його громадського спостереження та оцінювання суспільством і громадськими інституціями.

Підтримується свобода думки, вираження поглядів, зібрань та асоціацій, право на поширення інформації (ст. 19–22). З позиції контролю за діяльністю судової влади ці положення створюють правові передумови для функціонування правозахисних організацій, спостерігачів, журналістів і професійних спільнот, які можуть відкрито й публічно здійснювати моніторинг або критичний аналіз функціонування судової системи. У ст. 25 Пакту закріплено право кожного брати участь в управлінні публічними справами, що нині реалізується через участь громадськості у формуванні державної судової політики, обговоренні правових реформ, консультаціях щодо кандидатур на суддівські посади, дисциплінарних провадженнях [71].

Визначальний вплив на становлення національної системи громадського контролю має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950), яка містить низку норм, що безпосередньо формують юридичні підстави для здійснення публічного контролю (статті 6, 8, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 34) [72]. Зокрема, передбачено забезпечення таких фундаментальних прав і

свобод: права на справедливий суд; права на ефективні засоби правового захисту; права на подання індивідуальних заяв; права на повагу до приватного й сімейного життя; свободи вираження поглядів і думок; свободи мирних зібрань та об'єднань; заборони дискримінації; заборони зловживання правами; установлення меж застосування обмежень [72]. Положення є цілісним комплексом гарантій для громадян і юридичними обмеженнями для держави.

Указані норми стали підґрунтям функціонування демократичного суспільства, Зокрема, право на справедливий суд забезпечує відкритість і прозорість судового процесу, участь громадськості та реальний доступ до правосуддя. Право на ефективний засіб юридичного захисту і можливість індивідуальних звернень до Європейського суду з прав людини [169] гарантують дієвість правового механізму у випадках порушення прав чи недотримання індивідуальних свобод.

Свобода вираження поглядів передбачає право вільно висловлювати позицію, отримувати інформацію, здійснювати конструктивну критику дій державних органів і посадових осіб, формуючи публічний контроль через дискусії і консультації. Цей принцип розкриває механізми самоорганізації суспільства, дозволяє створювати громадські об'єднання, проводити мирні зібрання й безпосередньо впливати на рішення публічної адміністрації.

Антидискримінаційний стандарт забороняє вибіркове чи упереджене ставлення представників держави, тоді як гарантії права на приватність зобов'язують органи влади належно обґрунтовувати втручання у приватне життя. Норми Конвенції прямо забороняють використання правових механізмів для переслідування неправомірних цілей чи зловживань владою.

У підсумку, детальний аналіз положень Конвенції засвідчує, що вона формує цілісну систему взаємної державно-громадської відповідальності, у межах якої громадяни отримують реальні інструменти контролю та захисту прав, а публічні інституції функціонують у межах законності, рівності й прозорості. Така модель забезпечує баланс між владними повноваженнями та громадянською активністю. Безсумнівним є факт взаємопов'язаності

міжнародного закріплення суб'єктивних прав людини й ефективної реалізації функцій інституту громадського контролю за діяльністю судової влади

Другий нормативний блок охоплює спеціальні міжнародні стандарти громадського контролю, віддзеркалені у низці документів, що безпосередньо регламентують діяльність судових органів та гарантії їх незалежності [170]. У попередньому масиві міжнародно-правових актів зосереджено увагу на загальних засадах функціонування правосуддя як складника державної влади, відкритої, прозорої й підзвітної суспільству, а цей блок спрямовано на конкретизацію процедур і принципів, які забезпечують інституційний вимір відкритості судової системи.

З огляду на це важливо згадати «Основні принципи незалежності судових органів», схвалений резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 від 29.11.1985 та № 40/146 від 13.12.1985. Його положення зорієнтовано на зміцнення транспарентності, безсторонності та професійної відповідальності суддів, що створює нормативне підґрунтя для формування демократичних механізмів суспільного нагляду за функціонуванням судової влади.

Міжнародний акт послідовно наголошує на тому, що незалежність суду має реальний сенс у поєднанні з можливістю громадян здійснювати контроль у формах, які не становлять загрози для принципу автономії правосуддя. Відкритість судових розглядів забезпечує доступ усіх охочих до публічної інформації та дає змогу присутнім, представникам медіа й правозахисних організацій фіксувати порушення процесуальних норм, виявляти ознаки упередженості чи зовнішнього впливу. Такий механізм є правомірною та дієвою формою моніторингу, що не порушує принципу неупередженості суду й не допускає втручання у зміст судових рішень.

Документ також передбачає підзвітність судової влади через відкриті дисциплінарні процедури, механізми оскарження рішень чи дій суддів, прозорі процеси їх призначення та звільнення з посад. Із цієї позиції громадський контроль є ефективним інструментом для формування дисциплінованого й доброчесного професійного середовища, у межах якого

система правосуддя здатна повною мірою реалізувати свої функції і зміцнити довіру суспільства до судових рішень [171].

Водночас у міжнародних стандартах детально окреслено межі дозволеного, коли ініційовані громадські контрольні заходи підлягають обмеженню за умов виявлення підстав вважати, що вони поєднані з втручанням, тиском або спробою впливу на перебіг чи зміст судових процесів, а також на окремих представників суддівського корпусу. Отже, будь-які форми громадського нагляду, навіть у питаннях, що мають високу суспільну значущість, потрібно здійснювати виважено, з гарантією недопущення зловживань суб'єктами громадянського суспільства, професійної чи політичної спільноти.

Нормативним підґрунтям регулювання цієї сфери є Європейська хартія про статус суддів Ради Європи (1998) та Пояснювальна записка до Хартії (Модельний кодекс) від 10.07.1998. Це фактично кодифікований документ, у якому закріплено основні поняття, принципи та концептуальні положення і чітко визначено механізми, інструменти та процедури ефективної взаємодії судів із громадськістю. Найважливішим аспектом цих актів є гарантування належного функціонування судової влади у поєднанні зі збалансованістю інституту громадського контролю.

Керівний підхід Європейської хартії полягає у проголошенні принципу повної незалежності судів із одночасним упровадженням дієвих запобіжників проти монополізації судової влади. Усі рішення, що стосуються добору, призначення, звільнення, дисциплінарної відповідальності, просування по службі й професійного навчання суддів, ухвалює незалежний, неупереджений орган, персональний склад якого формується суддівським корпусом. Органи публічної адміністрації не мають права втручатися в ці процеси. Водночас документ гарантує суспільству впевненість у тому, що судові рішення є об'єктивними, без впливу інших гілок влади [172].

Продовжуючи цю логіку Хартія встановлює, що процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності слід реалізовувати за участю

компетентного незалежного органу, із можливим залученням фахових експертів та обов'язковими гарантіями захисту прав судді, включно з правом на апеляційний перегляд. Такий підхід забезпечує рівновагу між незалежністю судової влади та вимогою її підзвітності, що є змістом громадського контролю.

Окрім того, у Хартії представлено ключові положення про гарантії незалежності судової влади, з-поміж яких – належне матеріально-технічне забезпечення, соціальні гарантії, рівень заробітної плати та пенсійного забезпечення суддів, чітко визначені процедури звернення суддів до компетентних інстанцій у разі порушення принципів правосуддя [173]. Документ передбачає захист судді від будь-якого зовнішнього тиску чи економічного впливу, фінансову незалежність і змогу захистити професійні права у національних правозахисних або антикорупційних інституціях.

Європейська хартія про статус суддів Ради Європи (1998) кодифікує засади незалежності судової влади й закладає основи справедливого, ефективного та суспільно довіреного правосуддя. На нашу думку, її значення полягає у формуванні збалансованої моделі суддівської автономії, що поєднує незалежність суду з прозорістю і підзвітністю перед суспільством.

Логічним продовженням еволюції міжнародних нормативних засад забезпечення діяльності судів у межах паритетної взаємодії принципів незалежності, справедливості та підзвітності суспільству стало прийняття Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених Резолюцією Економічної і Соціальної Ради ООН від 27.07.2006 № 2006/23. У цьому документі незалежність судової влади визначено первинною передумовою здійснення правосуддя та основною гарантією справедливого розв'язання судових справ. Принципи незалежності важливо послідовно відстоювати й реалізовувати в індивідуальному та інституційному вимірах [174].

Незалежність витлумачено як особисту внутрішню позицію судді, що вимагає фактичної автономності при ухваленні рішень і зовнішнього підтвердження неупередженості через поведінку, яка викликає суспільну довіру. Саме через таку поведінку суспільство отримує впевненість у

справедливості судової влади, формується механізм громадського контролю без прямого втручання у зміст правосуддя.

Особливе місце серед засад Бангалорських принципів посідає чесність і невідкупність судді, які визначають етичну основу професії. Громадяни мають бути переконані, що судова влада вільна від корисливих мотивів, тиску чи проявів корупції, а її представники дотримуються високих моральних і професійних стандартів, тобто етична бездоганність суддів є критерієм суспільної довіри та невіддільним складником громадського контролю.

Процесуальна рівність у законодавчо визначеному й особистісному вимірах її реалізації є однією з ключових гарантій справедливого судочинства. Суддя повинен усвідомлено абстрагуватися від будь-яких упереджень і водночас створювати професійну, доброзичливу атмосферу, у якій кожен учасник процесу відчуває повагу, рівність і неупереджене ставлення. Особлива увага до соціального, культурного та етнічного розмаїття суспільства перетворює судову діяльність на реальний інструмент недискримінаційного правосуддя.

Варто наголосити також на принципах компетентності та старанності, які становлять завершальний компонент Бангалорських принципів поведінки суддів. Громадськість очікує від судової влади морального авторитету й високого рівня професійної підготовки, глибоких знань, практичних умінь і навичок. Своєчасність, правильність і процесуальна визначеність розгляду справ, якість ухвалених судових рішень слугують критерієм внутрішньої дисципліни судді та публічного обов'язку перед суспільством.

Третій нормативний блок містить значний масив міжнародних документів, які детально закріплюють спеціалізовані стандарти реалізації громадського контролю за судовою владою. Суб'єктами формування і впровадження відповідних глобальних вимог є РЄ, її структурні підрозділи, дорадчі й експертні органи (Консультативна рада європейських суддів, Європейська комісія з ефективності правосуддя), а також деякі міжнародні

інституції у судовій та інших дотичних сферах, зокрема, Організація з безпеки і співробітництва в Європі.

Фахове європейське середовище, представлене суддями, науковцями та громадськими діячами у межах названих організацій, послідовно висловлює узгоджену позицію щодо природи й ролі громадського контролю за судами. Вона ґрунтується на кількох ключових положеннях, які формують основу сучасної демократичної судової системи. Передусім наголошено, що незалежність суддів не є їхнім особистим привілеєм, а суспільною гарантією верховенства права. Саме громадяни мають право впливати на формування стандартів суддівської незалежності, зокрема через доступ до інформації, публічні обговорення та прозорість діяльності органів влади.

Також акцент зроблено на належному функціонуванні та відкритості судових рішень, оскільки доступність цих документів і можливість їхнього неупередженого аналізу забезпечують реальний моніторинг судової діяльності, підсилюють довіру суспільства до правосуддя та знижують ризики зловживань і непрозорих практик [175, с. 28–29].

Доцільно зосередитися на позиції про важливість забезпечення реального балансу між незалежністю та підзвітністю судової влади, що нині визначено однією з найважливіших умов ефективного функціонування демократичної правової держави. Важливе значення має налагодження функціонування судових рад чи спеціальних органів, які повинні мають систематично звітувати перед суддівською спільнотою і суспільством шляхом щорічних звітів, публічних консультацій, відкритих обговорень та участі у конструктивному діалозі з громадянським суспільством. Саме ці механізми створюють інституційні гарантії прозорості, мінімізують ризики зловживань владними повноваженнями й підвищують рівень довіри до правосуддя.

Зазначені положення нормативно закріплено в Рекомендації CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки» від 17.11.2010. Документ визначає формальні параметри суддівської незалежності й підкреслює її

органічний зв'язок із суспільством. У Рекомендації чітко наголошено, що незалежність судової влади не є абстрактним постулатом чи професійним привілеєм, а фундаментальною гарантією справедливості, законності та захисту прав кожної людини. Без реального забезпечення інституційної та процедурної незалежності судів будь-які декларації про права людини є суто формальними, позбавленими практичного змісту.

Аналізований нормативний акт послідовно підкреслює, що незалежність судової влади не може існувати ізольовано чи самодостатньо, а має бути збалансована підзвітністю, відкритістю. Громадяни повинні чітко розуміти зміст ухвалених судових рішень, логіку їх прийняття, критерії добору суддів, а також структуру та механізми адміністрування судової системи. У цьому контексті транспарентність є інструментом громадського контролю і водночас законним механізмом обґрунтованої, конструктивної критики, що сприяє зміцненню суспільної довіри до правосуддя [176].

Особливу вагу у структурі цих гарантій має прозорість роботи судів. Публічність проголошення рішень, відкритий доступ до їхніх мотивувальних частин, а також роз'яснення складних судових справ у доступній формі є тими інструментами, які мінімізують можливість спотворення інформації, зменшують ризики спекуляцій і формують об'єктивне уявлення суспільства про функціонування судової влади.

Важливою новацією сучасної європейської практики є інституціалізація комунікаційних механізмів судової влади. Призначення судових речників та створення спеціалізованих комунікаційних підрозділів у судах підвищує рівень відкритості й дозволяє забезпечити оперативний, зрозумілий та достовірний зв'язок із громадськістю, що особливо актуально в умовах інформаційного перенасичення та зростання запиту суспільства на публічність.

Окремої уваги заслуговують вимоги до процедур добору суддів, які мають бути доступними, неупередженими, об'єктивними та ґрунтуватися виключно на професійних заслугах кандидатів. При цьому наголошено на

потребі в упровадженні стабільних інститутів суддівського самоврядування, що забезпечують захист судової влади від політичного, адміністративного чи корпоративного впливу.

Значущою є й ідея організованого зворотного зв'язку між судами та громадськістю через опитування, скарги, консультації, вивчення громадської думки та інші соціологічні інструменти. На думку авторів документа, такий підхід дозволяє враховувати очікування суспільства, підвищувати ефективність роботи судової системи та вдосконалювати її діяльність відповідно до запитів громадян. Окрім того, яскравим прикладом реалізації цього принципу є теза про важливість налагодження постійних каналів комунікації між судами й громадянами. Лише за таких умов судова влада може бути дієвою і легітимною. Правосуддя є частиною суспільства й зобов'язане йому служити, справджувати прагнення на демократію та справедливість, чому сприяє створення постійно діючих організаційно-процедурних механізмів отримання інформації та співпраці, що формуються радами суддів або іншими незалежними державними і недержавними інституціями [176].

Документ не обмежується простим декларуванням принципів незалежності чи підзвітності, а вимагає впровадження прозорих процедур і реальної відкритості судової системи для суспільного моніторингу. Саме така багаторівнева модель організації судової влади здатна забезпечити сталу довіру громадян не на рівні декларацій, а в щоденній практиці здійснення правосуддя. Окрім того, ефективність реалізації цих принципів залежить від органічного поєднання професійної етики судді з практичним утіленням ідей відкритості, доступності та високої професійності.

Велика хартія суддів (Основоположні принципи), яку ухвалила Консультативна рада європейських суддів 17.11.2010, підтверджує сталість європейських стандартів судочинства, що ґрунтуються на трьох першорядних засадах – незалежності, прозорості та підзвітності, які водночас є основою громадського контролю. Повторне розкриття змісту цих принципів не є доцільним, однак наголосимо на вагомій ролі незалежних інституцій, зокрема

рад магістратури, які відповідають за кадрову політику та дисциплінарну відповідальність суддів, а також сприяють відкритості діяльності судової влади з урахуванням суспільного зворотного зв'язку.

Важливою є також роль суддівської етики, формування якої здійснюють самі судді з урахуванням громадської думки та суспільних очікувань, що зміцнює довіру до судової влади, підвищує моральну відповідальність перед громадянами, а не лише формальну відповідальність перед законом [177]. У результаті формується правосуддя нового типу, яке, з одного боку, захищене від будь-яких форм тиску чи втручання, а з іншого – перебуває під постійним демократичним наглядом громадськості. Лише за таких умов суд залишається справедливим, авторитетним і легітимним для суспільства.

Висока експертна оцінка фахівців Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) охоплює широке коло питань суддівської діяльності, що дає змогу РЄ виробляти зважені рекомендації для держав-членів у розбудові демократичної, незалежної та підзвітної судової системи.

Аналіз документів КРЕС дозволяє стверджувати, що основну увагу в них зосереджено на ролі й місці громадянського суспільства в системі правосуддя. Зокрема, це підтверджує низка ключових документів: Висновок № 7 (2005) від 23–25.11.2005 «Правосуддя та суспільство»; Висновок № 10 (2007) від 21–23.11.2007 «Судова рада на службі суспільства»; Висновок № 14 (2011) від 7–9.11.2011 «Правосуддя та інформаційні технології»; Висновок № 17 (2014) від 24.10.2014. «Оцінювання роботи суддів, якість правосуддя та повага до незалежності судів» [178].

У змісті цих документів наголошено, що розвиток народовладдя в європейських державах передбачає право громадян на доступ до достовірної інформації про організацію діяльності органів публічної влади, включно з умовами формування законів і функціонуванням судової системи.

Правосуддя, як підкреслює КРЕС, є механізмом розв'язання спорів і важливим інститутом демократичного суспільства, який виконує нормативну, освітню і просвітницьку функції. Судові рішення мають забезпечувати

громадянам упевненість у верховенстві права, передбачуваність правозастосування та довіру до держави. Основні тези цих висновків можна згрупувати за такими напрямками реалізації міжнародних стандартів [178]:

1. Суспільне значення інформування громадськості. Передбачено право громадян на отримання відкритої інформації про організацію, умови й процедури створення нормативно-правових актів, функціонування судової системи. Правосуддя має надавати орієнтири, відомості та запевнення щодо права й особливостей його застосування. Поширення відомостей про діяльність судів сприяє зміцненню довіри й формує правильне розуміння ролі судової влади в демократичній державі.

2. Прозорість і відкритість судової системи. Судові установи повинні ставати більш доступними й зрозумілими завдяки системному інформуванню громадськості про власну діяльність. Рекомендовано організовувати відвідування судів здобувачами освіти й іншими особами, реалізовувати освітні програми, забезпечувати участь суддів у цих заходах [179].

3. Прямі зв'язки судів із громадськістю. Передбачено створення відділів або уповноважених осіб у судах, відповідальних за особистий прийом громадян, опрацювання заяв і надання роз'яснень. Практикуються зустрічі з представниками громадських організацій, політичних інституцій, студентства тощо. Заохочується ініціативна діяльність самих судів щодо поширення інформації та налагодження комунікації з громадянами.

4. Роль держави та фінансування судових установ. Держава має забезпечувати громадянську освіту, у межах якої значну увагу приділено розумінню системи правосуддя. Фінансування програм відкритості повинно бути гарантоване окремо від операційного бюджету судів. Судові органи мають брати участь у прийнятті рішень щодо фінансових асигнувань, що посилює їхню незалежність і відповідальність перед суспільством.

5. Взаємодія з медіа та журналістами. Професійна журналістська спільнота має право доступу до судових засідань і рішень у межах, визначених законом. Судді не повинні коментувати власні рішення у ЗМІ, проте важливо

налагоджувати офіційні канали комунікації через інформаційні служби судів, які забезпечують роботу з медіа, поширення рішень, організацію відвідувань і публічних заходів [180].

6. Публічність і доступність судових слухань. Відкритість суду є фундаментальною гарантією правосуддя, а її обмеження допускається лише у випадках, передбачених законом. При допуску медіа до засідань потрібно захищати права учасників процесу. Дозволено відеозапис в освітніх та історичних цілях, якщо не перешкоджає слуханню та не порушує права сторін.

7. Баланс між транспарентністю та правами людини. Судова система зобов'язана забезпечувати рівновагу між реалізацією права особи на доступ до публічної інформації й захистом приватного життя, гідності, репутації, презумпції невинуватості. При цьому мають безумовно дотримуватися принципи незалежності суду та захисту конфіденційних даних і матеріалів.

У попередніх підрозділах дисертації вже наголошено на важливості застосування сучасних інноваційних технологій і цифровізації правосуддя як ключового складника трансформації держави з позиції європейської інтеграції України та посилення ролі громадянського суспільства.

Питання впровадження цифрових інструментів у сфері правосуддя, а також формування відповідних міжнародних стандартів відкритості й доступності судової інформації закріплено в низці міжнародних актів, з-поміж яких Рекомендації № R(95)11 Комітету Міністрів Ради Європи від 11.09.1995 «Щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах»; Рекомендації Rec(2001)3 Комітету Міністрів РЄ від 28.02.2001 «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг із використанням новітніх технологій»; Висновку № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів від 7–9.11.2011 «Правосуддя та інформаційні технології».

У представлених документах визначено базові принципи інформаційної відкритості, технічної сумісності та публічного доступу до рішень судів, забезпечено розвиток електронного правосуддя та сформовано міжнародно

визнані стандарти прозорості судової діяльності, які важливо імплементувати в національне законодавство України.

Також у цих нормативно-правових актах передбачено обов'язок держави забезпечити відкритий, зручний і стабільний доступ громадян до актуальної правової інформації в електронному форматі. Підкреслено вимогу безоплатності такого доступу, а також гарантованої достовірності, повноти й регулярного оновлення відповідних даних [181].

Особливого значення надано цифровізації судових процедур, що охоплює доступ до судових рішень, електронних реєстрів, можливість подання позовів і заяв, отримання процесуальних документів та моніторинг судових справ в онлайн-режимі [182]. Таке технічне рішення істотно зменшує бюрократичні бар'єри, підвищує відкритість судової системи та створює ефективне підґрунтя для зворотного інформаційно-комунікативного зв'язку між судами та громадськістю.

Насамкінець доцільно згадати ще одну міжнародну інституцію, яка відіграє помітну роль у формуванні та впровадженні стандартів громадського контролю в судовій сфері – Європейську комісію з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), яка є спеціалізованим органом Ради Європи. Її діяльність спрямовано на підвищення ефективності, якості та незалежності системи правосуддя держав-членів РЄ. До компетенції CEPEJ не належить ухвалення директивних адміністративних актів, обов'язкових до виконання державами-учасниками, проте її рекомендації, аналітичні матеріали, статистичні огляди та методичні документи становлять вагоме джерело орієнтирів для реформування судової системи, оскільки враховують актуальні суспільні тенденції та еволюцію правового поля.

Показовими прикладами діяльності CEPEJ є: «Контрольний перелік на тему сприяння доступу до правосуддя» від 3.07.2008; «Інструкція щодо проведення опитування користувачів про рівень задоволеності якістю судових послуг» 10.09.2010 [170]. Документи є основою для системного моніторингу

якості функціонування судової влади, упровадження індикаторів ефективності судів й інструментів оцінювання громадської довіри до правосуддя.

Аналіз міжнародно-правових стандартів у сфері громадського контролю за судовою владою переконливо засвідчує, що вони не є абстрактними деклараціями, а мають виразну прикладну та регулятивну цінність. Принципи відкритості судового процесу, право на індивідуальне звернення, свобода вираження поглядів, прозорість процедур призначення й оцінювання суддів утворюють цілісну систему демократичного впливу суспільства на функціонування правосуддя. Їхня сутність полягає не лише у юридичних гарантіях, а й у створенні реального простору для громадянської участі, у межах якого розкривається демократичний потенціал взаємодії між судовою гілкою влади та суспільством.

Європейська модель громадського контролю ґрунтується на балансі між незалежністю судів і підзвітністю їхньої діяльності. Йдеться про розвинені практики зворотного зв'язку, функціонування судових рад, інституційну відкритість, високі етичні стандарти поведінки суддів. Важливу роль у цьому відіграють цифрові технології, які відкривають нові можливості для доступу до правової інформації, моніторингу судових процедур і публічного оцінювання якості судових послуг.

У такій системі громадський контроль постає не як загроза судовій автономії, а як її природне доповнення, що зміцнює легітимність судової влади, підвищує рівень суспільної довіри до правосуддя й формує підвалини справжньої правової держави.

3.2. Удосконалення адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю судової влади в умовах європейської інтеграції

У сучасних умовах євроінтеграційного поступу України вдосконалення адміністративно-правових механізмів громадського контролю за діяльністю судової влади є актуальним завданням і одним із ключових викликів для національної правової системи. Курс на модернізацію правосуддя передбачає

не лише технічне оновлення інституційного середовища, а й глибоке переосмислення ролі громадян у процесі реалізації правосуддя, тобто йдеться про реальне залучення суспільства до оцінювання, спостереження та моніторингу роботи судів і суддів як прояв зрілої демократії та відповідь на суспільний запит бачити судову владу відкритою, підзвітною і зрозумілою.

Прагнення до демократичного європейського майбутнього вимагає суттєвого перегляду національних підходів до організації судової влади. Це означає гармонізацію українського законодавства з правовими рамками ЄС, стандартами РЄ та рекомендаціями міжнародних правових інституцій. Водночас ключовим завданням є не лише декларування відданості цим принципам, а їх послідовне впровадження у правозастосовну практику: у судові процедури, комунікацію з громадянами, щоденну діяльність суддів і працівників судового апарату.

Метою вдосконалення адміністративно-правових механізмів громадського контролю є побудова судової системи, якій довіряє суспільство. Правосуддя має здійснюватися відкрито та у взаємодії з громадськістю. Упровадження принципів прозорості, підзвітності й відкритості є не лише вимогою міжнародних партнерів України, а й насамперед внутрішнім суспільним запитом. Це важлива умова сталого демократичного розвитку, без реалізації якої принцип верховенства права не можна втілити на практиці.

Проблематика громадського контролю у сфері здійснення правосуддя набуває особливої актуальності в умовах демократизації правової системи й орієнтації на міжнародні стандарти відкритості, прозорості й підзвітності державних інституцій. Попри законодавче проголошення принципів гласності та відкритості судочинства, ця система ще перебуває на етапі становлення. Відчутним залишається дефіцит уніфікованого термінологічного апарату й відпрацьованого правового механізму, який би забезпечував комплексну реалізацію цих засад. З огляду на це наукове співтовариство і суб'єкти правотворчості дедалі наполегливіше наголошують на потребі у нормативному визначенні сутності громадського контролю у законах, що

регламентують організацію судової влади, порядок здійснення правосуддя та забезпечення доступу до публічної інформації.

Аналіз чинного законодавства України засвідчує, що поняття «громадський контроль» у сфері судової влади використовують фрагментарно, без нормативного закріплення змісту. Така ситуація породжує низку системних проблем: від неоднозначного застосування на практиці до обмеження реалізації прав і свобод громадян, зацікавлених у здійсненні нагляду за діяльністю судової гілки влади. В умовах зростання очікувань суспільства логічним і обґрунтованим є внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [67]. У відповідних положеннях варто визначити поняття громадського контролю, окреслити основні форми, суб'єкти, а також закласти фундаментальні принципи реалізації.

Громадський контроль у судовій сфері доцільно тлумачити як форму суспільної участі, що здійснюється фізичними особами, інституціями громадянського суспільства, правозахисними організаціями та акредитованими спостерігачами й полягає в систематичному моніторингу, фаховій оцінці, поданні обґрунтованих пропозицій щодо організації та функціонування судів, а також у залученні до відкритих засідань, дисциплінарних процедур, громадських експертиз та аналізу судових рішень.

Включення сформульованого визначення громадського контролю до Розділу I «Засади організації судової влади» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечить уніфікацію підходів у сфері публічного адміністрування правосуддя. Такий крок сприятиме гармонізації національного законодавства із міжнародно-правовими стандартами, закріпленими в Бангалорських принципах поведінки суддів (2006) [174], рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи [170], а також у практиці Європейського суду з прав людини, що стосується прозорості, відкритості та підзвітності судової діяльності.

Удосконалення законодавства передбачає нормативне закріплення ключових форм реалізації громадського контролю. Практика низки

європейських держав, віддзеркалена у звітах Європейської мережі судових рад (ENCJ) [183] та керівних принципах Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (БДПЛ) [184], підтверджує, що ефективний громадський контроль не обмежується пасивним правом присутності на судових засіданнях. Він передбачає активну участь представників громадянського суспільства, професійних і правозахисних структур у здійсненні моніторингу процесу правосуддя, аналізі його результативності та доброчесності. Особливої ваги набуває право громадян подавати скарги на дії чи бездіяльність суддів, а також участь у публічних обговореннях, що стосуються функціонування судових установ. Не менш важливою формою є проведення громадських експертиз судової практики, спрямованих на виявлення системних проблем правозастосування, оцінку доступності та прозорості судових процедур.

Забезпечення окреслених правових можливостей громадян має знайти подальший розвиток у положеннях Закону України «Про звернення громадян» шляхом доповнення нормами, що передбачатимуть можливість подання звернень, скарг і повідомлень щодо діяльності судів та суддів не лише індивідуально, а й групами осіб, ІГС, аналітичними центрами [124].

У разі надходження скарг, що стосуються публічної діяльності судів, доцільно встановити обов'язок відповідних органів судової влади надавати письмову, вмотивовану відповідь із зазначенням підстав і результатів розгляду. Водночас варто запровадити механізм оприлюднення узагальненої інформації про такі звернення у межах щорічної звітності судів, що посилить прозорість і підзвітність судової влади перед суспільством.

До ефективних форм громадського контролю належать також публічний аналіз і моніторинг судових рішень, що забезпечує зростання довіри до правосуддя, сприяє виявленню типових помилок, прогалин і зловживань, а також формуванню обґрунтованих пропозицій щодо їх усунення. Показовим прикладом практичної реалізації такого контролю є аналітичні звіти кампанії «ЧЕСНО. Фільтруй суд!», що стосувалися оцінювання доброчесності

кандидатів до ВРП. Їхні результати стали основою для публічних дискусій та вплинули на відмову в призначенні окремих кандидатів [185], що переконливо засвідчує реальний потенціал громадського експертного середовища у формуванні судової влади.

Утім, у формулюванні принципів громадського контролю потрібно конкретизувати процедурні механізми його реалізації. Для цього доцільно доповнити Закон «Про судоустрій і статус суддів» положеннями, які чітко визначатимуть правові засади участі громадян і громадських інституцій у здійсненні контролю за судовою владою, зокрема:

1) закріплення права громадян і громадських інституцій на незалежний моніторинг відкритості судових процесів, дисциплінарних процедур, а також інших форм процесуальної діяльності;

2) врегулювання порядку акредитації громадських спостерігачів при судах із гарантіями їхньої незалежності, неупередженості й захисту від тиску;

3) формалізація процедур подання громадських скарг на дії або бездіяльність суддів із визначенням строків розгляду, гарантій об'єктивності ухвалених рішень;

4) унормування проведення громадських слухань і консультацій із залученням громадськості з питань розгляду окремих аспектів судоустрою;

5) розширення повноважень громадських організацій щодо проведення експертиз проєктів нормативно-правових актів, аналізу судової практики та підготовки рекомендацій з удосконалення правосуддя.

Практичним розвитком наведених рекомендацій є потреба у внесенні змін до Закону України «Про громадські об'єднання», якими варто визначити особливий статус громадських організацій, що здійснюють спостереження за діяльністю судів [61]. На нашу думку, найперше доцільно закріпити вимоги до їхньої реєстрації, прозорості діяльності та наявності внутрішнього кодексу етики, а також установити обов'язок щорічного оприлюднення звітів із результатами проведеного моніторингу. Окрім того, слід визначити процедуру акредитації таких інституцій при судах, окреслити їхні права та обов'язки,

зокрема щодо неупередженості, дотримання стандартів об'єктивності та недопущення конфлікту інтересів, передбачити юридичну відповідальність за порушення встановленого порядку спостереження.

Одним із важливих напрямів удосконалення системи є забезпечення реального права на доступ до інформації про діяльність судів. Закони України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» [111] створюють підґрунтя для прозорості, однак у судовій сфері зберігається низка бар'єрів, пов'язаних із недостатньою деталізацією обов'язків органів судової влади з інформування громадськості. З огляду на це доцільно ініціювати законодавчі зміни, які передбачатимуть:

1) чітке зобов'язання судів регулярно оприлюднювати дані про свою діяльність (судові рішення, статистику розгляду справ, інформацію про дисциплінарні провадження) із дотриманням вимог конфіденційності;

2) розширення кола суб'єктів, уповноважених ініціювати інформаційні запити, зокрема акредитованих спостерігачів, громадські організації, аналітичні центри;

3) установлення прозорих строків розгляду запитів та гарантій доступу до релевантної інформації;

4) визначення вичерпного переліку підстав для відмови в наданні інформації та заборону довільного обмеження доступу;

5) запровадження юридичної відповідальності за безпідставну відмову в доступі до публічної інформації.

Доповнення комплектності та узгодженості законодавчих змін слід здійснити шляхом розширення переліку відкритої інформації та конкретизації механізмів доступу до неї у Законі України «Про інформацію» [110]. Доцільно визначити мінімальний обсяг відомостей, які суди зобов'язані регулярно оприлюднювати, зокрема статистичні дані про розгляд справ, графіки судових засідань, інформацію про дисциплінарні провадження. Потрібно уточнити розмежування між службовою та конфіденційною інформацією (ст. 6),

установити чіткі строки реагування на інформаційні запити громадян та відповідальність за безпідставну відмову в наданні публічної інформації.

Доцільно доповнити (КУпАП) [116] новою статтею про встановлення адміністративної відповідальності за перешкоджання або необґрунтоване обмеження здійснення громадського контролю за діяльністю судів; відмову в доступі до відкритої судової інформації без належних підстав; поширення недостовірних чи маніпулятивних даних про діяльність судів у публічному просторі від імені організацій, що здійснюють спостереження. Окремо передбачити відповідальність акредитованих спостерігачів за розголошення конфіденційної інформації або втручання у хід судового процесу.

Ці положення повністю узгоджено з міжнародними стандартами, визначеними Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950) (статті 6, 10, 13) [72], Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (1966) (стаття 19) [71], Рекомендацією CM/Res (2010)12 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (17.11.2010) [176], усталеною практикою Європейського суду з прав людини [186]. Україна задекларувала стійку прихильність до європейських демократичних цінностей, тому має імплементувати зазначені стандарти у своє правове поле.

Водночас реалізація концепції громадського контролю не позбавлена певних складнощів. Передовсім потрібно забезпечити баланс між відкритістю та захистом конфіденційної інформації, а також запобігти будь-яким формам втручання в здійснення правосуддя. Важливо гарантувати належний рівень підготовки акредитованих спостерігачів, установити чіткі критерії для організацій, що долучаються до контролю і визначити ефективні механізми реагування на виявлені порушення. Досвід держав-членів ЄС (зокрема, Польщі, Італії, Франції) [187–189] переконливо засвідчує, що успішність інституту громадського контролю значною мірою залежить від рівня правової культури суспільства, розвиненості громадянського сектора та готовності судової системи до прозорій взаємодії.

Визначення й нормативне закріплення поняття і сутності громадського контролю в законодавстві України, що регулює судову діяльність і доступ до публічної інформації, є першорядною умовою посилення підзвітності судової влади та вимогою сучасних європейських стандартів демократії [190]. Зокрема, йдеться про розширення прав громадян і про створення ефективної моделі партнерства між суспільством і судовою гілкою влади на засадах прозорості, відкритості й відповідальності. Системний підхід до впровадження цієї моделі передбачає створення єдиного реєстру акредитованих спостерігачів; функціонування електронної платформи для подання повідомлень про порушення; нормативне визначення строків реагування судової адміністрації на такі звернення. У цьому контексті внесення змін до Законів України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про доступ до публічної інформації» слід розглядати як ключовий крок на шляху до глибшої інтеграції України у європейський правовий простір.

Для успішної імплементації найкращих європейських стандартів транспарентності та підзвітності у національне судове середовище, з урахуванням висновків регулярних аналітичних досліджень судових систем держав-членів РЄ, проведених Робочою групою з оцінювання судових систем Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ-GT-EVAL) [191], особливої актуальності набуває створення чіткого, узгодженого механізму участі громадян у моніторингу судових процесів. Розроблення такого нормативного акта стане вагомим кроком у напрямі демократизації правосуддя та поглиблення суспільної довіри до судової системи. Йдеться про важливість ухвалення «Типового положення про участь спостерігачів у судових процесах», яким потрібно врегулювати критерії акредитації спостерігачів; перелік їхніх прав, обов'язків і гарантій діяльності; процедури взаємодії із судовими органами; механізми фіксації процесуальних подій. Розробниками цього документа мають виступити Рада суддів України спільно з ДСА України та Громадською радою при Раді суддів України.

Насамперед «Типове положення про участь спостерігачів у судових процесах» має закріпити базові умови участі спостерігачів: правовий статус, порядок акредитації, обсяг прав, обов'язків та гарантій незалежності. Визначення статусу спостерігача повинно ґрунтуватися на принципах рівного доступу, об'єктивності та недискримінації, без надання будь-яких переваг чи обмежень за професійною приналежністю, політичними поглядами або соціальними характеристиками. Процедура акредитації має бути прозорою, обґрунтованою та неупередженою, урахувати критерії професійної етики, нейтральності й доброчесності кандидатів. Вона повинна гарантувати реальну можливість присутності спостерігачів на відкритих судових засіданнях, їх взаємодію із судовими органами, а також право на подання аналітичних матеріалів і висновків. Це має поєднуватися з чітким дотриманням етичного кодексу, що виключає вплив на хід правосуддя або використання отриманої інформації в приватних чи політичних інтересах.

Окрім того, важливо визначити межі й умови здійснення громадського спостереження. Відповідне положення має не лише гарантувати право на участь у відкритих судових засіданнях, а й передбачати інші форми взаємодії із судовою владою, зокрема участь у відкритих зборах суддів, публічних слуханнях із дисциплінарних питань, а також можливість надання оцінки їх результатів. Для забезпечення балансу між принципом відкритості правосуддя та захистом прав учасників процесу, потрібно чітко визначити підстави й порядок обмеження таких дій передусім в інтересах національної безпеки, охорони персональних даних або недопущення розголошення відомостей, що становлять слідчу таємницю. Такі норми важливо узгодити з положеннями чинних процесуальних кодексів, насамперед КПК та КАСУ [117; 192].

Водночас до положень КАСУ доцільно норми, що закріплюють право акредитованих спостерігачів бути присутніми на відкритих судових засіданнях і здійснювати фіксацію перебігу слухання технічними засобами за умови дотримання встановленого процесуального порядку (статті 10, 11). Окрім того, слід визначити дієві процесуальні механізми подання

громадськими організаціями правових висновків у справах, що мають значний суспільний інтерес. Важливо також чітко окреслити підстави для проведення закритого судового засідання, установивши обов'язок суду надавати вмотивоване повідомлення про обмеження доступу до слухання.

Особливої уваги потребує питання організації комунікації між судом і спостерігачами. Ефективність такої взаємодії залежить від передбачення в положенні не лише процедур доступу до інформації, а й форм співпраці, що охоплюють підготовку звітів, участь в освітніх заходах, поширення практик публічної звітності та належне реагування судової влади на зауваження, що надходять від громадськості. У цьому аспекті цінними є численні рекомендації Європейської комісії з ефективності правосуддя, зокрема «Посібник з підтримки впровадження Керівних принципів щодо сприяння змінам у напрямку електронного правосуддя» (2019) та звіт CEREJ «Європейські судові системи: коло оцінки за 2020 рік» (2020) [2], які акцентують на важливості створення прозорого механізму зворотного зв'язку від судів.

Питання захисту персональної інформації заслуговує на окремий розгляд, оскільки воно безпосередньо пов'язане з реалізацією громадського контролю у сфері правосуддя. З огляду на потребу внесення змін Закон України «Про захист персональних даних» [193] шляхом доповнення спеціальним розділом, у якому слід визначити особливості обробки персональних даних у сфері судочинства. Відповідні норми потрібно узгодити з принципами Загального регламенту Європейського Союзу щодо захисту даних GDPR (General Data Protection Regulation) [194]. Пропонується законодавчо закріпити обов'язок судів застосовувати засоби автоматичної деперсоналізації даних у випадках, коли інформація підлягає оприлюдненню або стає загальнодоступною. Важливо визначити правові механізми забезпечення конфіденційності участі спостерігачів у судових процесах і регламентувати порядок публічного поширення інформації з їхньої ініціативи. Слід чітко окреслити перелік даних, що не підлягають розголошенню, зокрема

відомості про осіб, які постраждали від правопорушення, або перебувають під державною охороною чи мають спеціальний правовий статус.

Надзвичайно важливо, щоб спостерігачі чітко усвідомлювали межі своєї ролі та не порушували довіри учасників судового процесу, утримуючись від розголошення конфіденційних або чутливих відомостей. Визначення таких обмежень повинно ґрунтуватися на балансі між правом громадськості на здійснення контролю та потребою в збереженні процесуальної етики й недоторканності приватного життя, з дотриманням вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Кодексу суддівської етики, затвердженого З'їздом суддів України 22.02.2013 [195].

Першорядною умовою успішної реалізації цього положення є активна позиція судів у комунікації з громадськістю. Упровадження посад відповідальних осіб або спеціалізованих підрозділів, які координують взаємодію зі спостерігачами, є цілком обґрунтованим і доцільним кроком. Регулярні зустрічі, брифінги, відкриті консультації з представниками громадських організацій, правозахисних інституцій та академічного середовища мають стати складником функціонування судової установи.

Загалом зазначений нормативно-правовий акт має врегульовувати процедурні аспекти й відображати нову філософію взаємин між судовою владою та суспільством відкрито, доброчесну, побудовану на взаємній відповідальності й прозорості. Його ухвалення стане знаковим кроком у напрямі якісного оновлення національної судової культури, що відповідатиме європейським цінностям та стандартам демократичного врядування.

Результати проведеного комплексного дослідження проблематики громадського контролю за діяльністю судової влади свідчать про її складність і багатогранність. Дискусії щодо забезпечення прозорості функціонування судової системи є тривалими й можуть розвиватися у теоретико-правовому, науковому, законотворчому та правозастосовному полі. Водночас навіть за умов активного розвитку правової доктрини та модернізації судової системи зберігається певна кількість нерегульованих аспектів, що є природним

наслідком динамічності, багатовекторності та непередбачуваності процесу розбудови української державності.

На підставі аналізу виявлено два ключові напрями подальшого розвитку відповідного законодавства. Для надання принципам транспарентності та підзвітності правосуддя реального практичного змісту важливо закласти чіткі процедурні й організаційні основи їхньої реалізації на рівні підзаконного регулювання. Йдеться про потребу системних змін, які мають бути оформлені у окремих положеннях й доповненнях до чинних нормативних актів, затверджуваних ДСА України у співпраці з Радою суддів України та за участі Громадської ради при ДСА України. Передусім доцільно розробити та впровадити нове Положення про комунікацію суду з громадськістю, у якому слід визначити відповідальні підрозділи або посадових осіб, що забезпечать сталий двосторонній зв'язок між судами та представниками громадянського суспільства. Обов'язковими формами взаємодії мають стати регулярні звіти про діяльність судів, проведення відкритих консультацій, брифінгів і громадських слухань з актуальних питань судочинства.

Окремого нормативного регулювання потребує порядок фіксації звернень громадян, представників професійної громадськості, медіа, наукових і правозахисних структур щодо роботи судів і суддів. У відповідних змінах до Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затверджених Наказом ДСА України від 20.08.2019 № 814 [196], варто передбачити ведення спеціального реєстру таких звернень, а також установити обов'язок надання змістовної письмової відповіді протягом не більше ніж 10 робочих днів. Результати розгляду мають щороку оприлюднюватися на офіційних ресурсах судів у вигляді зведених аналітичних звітів.

Удосконалення адміністративно-правових засад громадського контролю за діяльністю судової влади має потенціал стати точкою неповернення для української правової системи на шляху до реальної відкритості, підзвітності та довіри. Якщо запропоновані зміни імплементувати системно, із урахуванням європейських практик і без зведення всього до формальних декларацій, їхній

ефект вийде далеко за межі чергової юридичної інновації. Йдеться про глибинну трансформацію у сприйнятті ролі суду в суспільстві від образу закритої, відстороненої інституції до активного учасника відкритого демократичного діалогу, у межах якого судова влада не протистоїть громаді, а співпрацює з нею на засадах взаємної відповідальності та довіри.

Першим і найпомітнішим наслідком таких реформ стане поступове відновлення суспільної довіри до судової влади. Це не абстрактна категорія, оскільки рівень довіри піддається кількісному вимірюванню за допомогою міжнародно визнаних індикаторів Trust in Justice, Eurobarometer [197] і може стати об'єктивним критерієм ефективності впроваджених змін. Водночас підвищення прозорості судової системи, відкритість звітності, доступність публічної інформації та реальна участь громадськості в контролі якості правосуддя створюють нову інституційну культуру. Саме в такому середовищі зменшуються ризики корупції, усуваються кулуарні практики, впроваджуються стандарти врядування, визначені GRECO [3] та CEPEJ.

Глибоке вкорінення громадського контролю безпосередньо сприяє підвищенню позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень верховенства права, зокрема Rule of Law Index та World Justice Project [198]. Інституційне закріплення дієвих механізмів оцінювання правосуддя громадянами, формалізація процедур реагування на звернення, запровадження незалежних каналів моніторингу засвідчує готовність національної судової системи декларувати відкритість й демонструвати здатність до саморозвитку.

Найсуттєвішим результатом таких трансформацій є поява стійких, інституалізованих форм участі громадян у процесах оцінювання діяльності судової системи, що поступово перетворює громадський контроль на невіддільний елемент правової культури держави. У цьому контексті звітність у межах Justice Scoreboard [199] та рекомендації CEPEJ набувають практичного значення, задаючи європейські орієнтири ефективності судочинства й формуючи реальний інструментарій участі громадськості у розбудові сучасної моделі правосуддя.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі проаналізовано міжнародно-правові підходи до здійснення громадського контролю за роботою судів і суддів та окреслено напрями вдосконалення національної правової бази з огляду на міжнародні стандарти. Особливу увагу зосереджено на узгодженні демократичних вимог із внутрішнім правовим регулюванням. У викладі враховано положення авторських досліджень [200; 201], у яких обґрунтовано шляхи адаптації юридичних механізмів до викликів євроінтеграційного процесу.

1. Міжнародно-правові акти, що стали основою європейської правової традиції, послідовно утверджують принципову істину: ефективна система правосуддя неможлива без сталого зв'язку із суспільством, що передбачає усвідомлену присутність громадськості як легітимного й важливого елемента функціонування судів. Громадський контроль постає активною формою участі соціуму у захисті принципів справедливості, відкритості й підзвітності.

Відкритість судового процесу забезпечує публічну оцінку змісту судових рішень і процедурної поведінки його учасників. Такі норми дають змогу громадським організаціям, медіа й професійним асоціаціям виконувати функції незалежних наглядачів, здатних неупереджено фіксувати можливі відхилення від принципів законності. Це демонструє рівень демократичної зрілості держави й сприяє формуванню суспільної довіри до інституцій правосуддя як чинника, який не можна забезпечити формальними нормативними механізмами. У міжнародних нормативних актах право на інформацію, свобода зібрань і асоціацій, право на участь у публічному управлінні розглянуто як конкретні гарантії участі громадян у контролі за здійсненням правосуддя. Можливість спостерігати за судовими процесами, висловлювати критику, ініціювати обговорення перетворює правосуддя на публічну сервісну структуру, відкриту до діалогу з громадянами.

2. Міжнародні стандарти однозначно наголошують на тому, що судова незалежність не є самодостатньою категорією. Її легітимність і суспільне сприйняття з безпосередньо залежить від рівня підзвітності судів. Такий підхід

формує інституційну логіку: публічна довіра до правосуддя зростає тоді, коли громадяни переконані, що кожне рішення ухвалене на підставі закону та під контролем професійних, етичних і процесуальних норм. Міжнародне право проводить чітку межу між допустимими і недопустимими формами громадського впливу: громадський контроль не може перетворюватися на форму політичного, корпоративного чи інформаційного тиску.

3. Упродовж останнього десятиліття міжнародні інституції послідовно підкреслюють особливу роль цифрових технологій у формуванні нової якості судової відкритості. Суть полягає не лише в технічному спрощенні доступу до інформації, а в інституційному переосмисленні взаємодії судів із громадськістю у напрямі прозорості, зворотного зв'язку, підзвітності. Онлайн-доступ до судових рішень, електронні платформи подання звернень, інтегровані реєстри, цифрові консультації та опитування громадської думки поступово перетворюють громадян на активних учасників процесу контролю, отримавши володіти інформацією, впливати на політику правосуддя через звернення, консультації, критичні зауваження, брати участь у громадських радах чи слуханнях.

Міжнародні документи вказують на обов'язок держав створити технічно доступне, безкоштовне та стабільне цифрове середовище для реалізації прав громадян. Така інфраструктура здатна мінімізувати корупційні ризики, підвищити рівень правової культури населення і водночас зміцнити підґрунтя для справжньої довіри до суду. Цифровізація також відкриває перспективи більш гнучкої організації комунікації між судами і суспільством через інформаційні підрозділи при судах, судових речників, публічні брифінги, регулярні звіти. Ці форми комунікації дозволяють досягти прозорості та зрозумілості для широкої аудиторії. Вони допомагають зняти бар'єр складності юридичного дискурсу, роблять діяльність судової системи більш зрозумілою та відкритою до конструктивної критики й удосконалення.

4. Громадський контроль у сфері судової влади в умовах європейської інтеграції України набуває якісно нового змісту та вимірів. Його реалізація не

може обмежуватися лише деклараціями у загальних засадах відкритості чи участі. Йдеться про важливість побудови нормативно визначеного, юридично захищеного й функціонально повноцінного інструмента демократичного нагляду за судовою системою. Аналіз чинного законодавства засвідчує, що окремі елементи такого контролю вже існують, проте залишаються фрагментарними, нестандартизованими й позбавленими системної практичної реалізації. Саме тому внесення змін до профільних законів, зокрема «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», «Про громадські об'єднання», є не лише доцільним, а й важливим кроком для перетворення громадського контролю на ефективний інструмент участі у функціонуванні судової влади, тобто потрібно створити процедурну інфраструктуру для фахового, відповідального та аргументованого моніторингу, за якого права людини і авторитет суду залишаються недоторканими.

5. Потреба в інституціоналізації громадської участі є закономірною відповіддю на сучасні виклики демократизації правосуддя. Формальний доступ до суду як відкритого простору не можна вважати самодостатнім показником прозорості. Реальна участь громадян у моніторингу, аналізі, оцінюванні судової діяльності потребує нового рівня правового регулювання – від акредитації спостерігачів і встановлення гарантій їхньої незалежності до унормування процедур реагування на виявлені порушення чи зловживання. У запропонованих змінах закладено ідею створення загальнонаціонального реєстру акредитованих організацій із визначенням критеріїв їх доброчесності, звітності, об'єктивності. Водночас запропоновано формалізувати право громадських інституцій не лише на спостереження, а й на подання правових висновків, участь у публічних консультаціях щодо функціонування судів. Така участь має здійснюватися в чітко визначених процесуальних межах, що запобігатиме втручанням в автономію суду, але водночас гарантуватиме, що голос суспільства буде почуто своєчасно, змістовно й конструктивно.

6. Цифровізація правосуддя, що вже набула статусу міжнародного стандарту, має стати додатковою опорою для ефективного громадського контролю. Саме технологічні інструменти дають змогу забезпечити постійний доступ до актуальної публічної інформації, прозору реєстрацію звернень, оперативний зворотний зв'язок і можливість аналітичного опрацювання даних про діяльність судів. З огляду на це запропоновані норми спрямовано на закріплення обов'язків судових органів регулярно оприлюднювати інформацію про свою діяльність, своєчасно реагувати на звернення, забезпечувати доступ до судових рішень, статистики, та звітів, інформувати про результати розгляду скарг громадян. Усі згадані положення зміцнюють довіру до судової системи та формують якісно нову культуру правосуддя, засновану на відкритості, комунікації та партнерстві з громадянами. Модель судової влади, побудована на принципах цифрової прозорості й підзвітності, відповідає європейським стандартам *good governance* і, втілена в українських реаліях, здатна підвищити легітимність правосуддя та сприяти сталому розвитку демократичної правової держави.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що громадський контроль у судовій системі України є динамічною правовою та соціальною категорією, яка впродовж останніх десятиліть набула особливого значення в процесі розбудови демократичної, відкритої та підзвітної держави. Аналіз історичних етапів розвитку цього інституту дозволяє дійти висновку, що він не має сталої чи універсальної форми. Його зміст, методи та ефективність безпосередньо залежать від рівня розвитку інститутів громадянського суспільства, пріоритетів національної політики й усталеної практики реформ у сфері судочинства. Активізація громадян, поступове розширення прав і можливостей зацікавленої публіки, імплементація міжнародних стандартів забезпечили передумови для перетворення контролю з теоретичної концепції на дієвий інструмент демократичного впливу на публічну владу. Проблематика становлення громадського нагляду в сучасних умовах виявила пряму залежність від перебігу судової та адміністративної реформ, а також від рівня відкритості державних інституцій до конструктивного діалогу. Нині громадський контроль уже не розглядають як загрозу незалежності суду, а визнають невіддільним елементом збалансованої системи стримувань і противаг, що забезпечує сталу довіру суспільства до судової влади.

2. Ґрунтовно доведено, що склад суб'єктів громадського контролю за діяльністю органів судової влади є багатокомпонентним і не обмежується окремими громадянами чи інститутами громадянського суспільства. Також цю функцію виконують професійні організації, журналісти, представники медіа, правозахисні органи, експертно-аналітичні центри, а в окремих випадках – міжнародні місії й організації, які здійснюють незалежне спостереження за діяльністю судової системи і її моніторинг. Об'єктом контролю є не лише діяльність суддів, але й організаційне та адміністративне забезпечення функціонування судів, процес ухвалення рішень, розподіл справ, дотримання стандартів транспарентності та доступу до правосуддя. Основні

напрями громадського контролю охоплюють спостереження за судовими процесами, аналіз доступності інформації, участь у громадських слуханнях, експертизу судових актів, а також публічне реагування на факти зловживань, неефективності або порушення етичних норм. Комплексний підхід до аналізу об'єктів і суб'єктів контролю дає підстави стверджувати про їхню системотворчу роль у розбудові сучасної демократичної судової влади України. Подальший розвиток цієї сфери вимагає вдосконалення механізмів залучення громадськості до процесів здійснення правосуддя, посилення їхньої фахової спроможності та забезпечення інституційної сталості форм участі.

3. Аналіз сучасної державної політики у сфері громадського контролю засвідчив поступову еволюцію підходів від формального визнання права громадян на нагляд до створення дієвих інституційних, нормативних і процедурних механізмів його реалізації. Характерною тенденцією останніх років є посилення відкритості судової влади, розвиток комунікаційних платформ для взаємодії з громадськістю, упровадження систем електронного судочинства, що забезпечують оперативний доступ до інформації про діяльність судів. Водночас зберігається низка системних проблем: опір частини суддівського корпусу відкритості, недостатній рівень правової культури учасників процесів, ризики політизації окремих форм контролю, нерівномірність практики залучення громадськості в різних регіонах і судах, проте державна політика демонструє стає спрямування на імплементацію міжнародних стандартів прозорості, публічності та підзвітності, що засвідчує незворотність процесу демократизації судової влади в Україні.

4. Опрацювання чинної нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що формування правових засад громадського контролю за діяльністю судів в Україні має складну, багаторівневу й системну структуру. Основи закладено в Конституції України, законах «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до публічної інформації», «Про громадські об'єднання», а також у низці спеціальних законодавчих і підзаконних актів, які регламентують процедури доступу до судових рішень, відкритість судових

засідань і форми участі громадськості. Попри це, законодавча база залишається фрагментарною і потребує подальшої гармонізації з європейськими стандартами, передовсім щодо визначення чітких процедур контролю, гарантій захисту прав його учасників відповідальності за порушення принципів відкритості судового процесу. Окрім того, важливо імплементувати інноваційні норми, пов'язані із цифровізацією судових процедур, а також більш детально врегулювати взаємодію судів з громадськістю на рівні локальних актів. Законодавчі зміни мають не лише декларувати права й свободи громадян, а й забезпечувати їх реальну реалізацію через створення дієвих і захищених механізмів участі громадськості у здійсненні контролю за судовою владою.

5. Результати дослідження засвідчили, що адміністративно-правові форми громадського контролю у сфері судової влади характеризуються значною різноманітністю, гнучкістю та здатністю адаптуватися до суспільних потреб. Найбільш поширеними інструментами є подання запитів на отримання публічної інформації, участь у відкритих судових засіданнях, звернення та скарги громадян, участь у консультативно-дорадчих органах при судах, а також проведення незалежних приватних експертиз і моніторингів. Ефективність реалізації цих форм безпосередньо залежить від рівня відкритості судів, правової культури населення, обізнаності учасників процесу та підтримки з боку інститутів громадянського суспільства. Особливого значення набуває не лише формальна доступність цих правових засобів, але й реальна дієвість – здатність забезпечувати зворотний зв'язок, впливати на ухвалення рішень і сприяти підвищенню довіри до судової системи. Практика підтверджує, що найбільш результативними є комплексні моделі контролю, у межах яких адміністративно-правові інструменти поєднують з інформаційно-просвітницькими та комунікаційними заходами.

6. Узагальнення адміністративних процедур громадського контролю дозволяє виокремити кілька ключових напрямів: інформування та сповіщення громадян про діяльність судів, упровадження спрощених процедур подання

запитів і звернень, забезпечення доступу до даних та електронних реєстрів; організація публічних обговорень та консультацій. Особливого значення набувають процедури розгляду скарг і пропозицій сторін суспільної взаємодії, які слід поєднувати з неупередженим аналізом та системним інформуванням про результати реагування судової влади. В умовах цифровізації судочинства важливо розвивати електронні сервіси для комунікації громадян із судами, що істотно підвищує оперативність та прозорість процедур моніторингу, однак ефективність адміністративних процедур значною мірою залежить від рівня відкритості судів, правової культури працівників апарату суду та від належного нормативного врегулювання відповідних юридичних механізмів.

7. У процесі вивчення міжнародно-правових стандартів у сфері громадського контролю доведено, що найбільш ефективними є моделі, які поєднують гарантовану незалежність суддів із розвиненими формами прозорості та підзвітності судової влади перед суспільством. Документи Ради Європи, практика Європейського суду з прав людини, принципи GRECO, рекомендації CEPEJ та інші міжнародні підходи визначають публічність судового процесу, відкритість інформації, участь громадськості в здійсненні правосуддя як фундаментальні елементи сучасної демократичної держави. Україна поступово впроваджує ці стандарти, проте процес їх імплементації часто ускладнюють інституційні, процедурні та ментальними бар'єри. Особливого значення набуває адаптація кращих європейських практик – обов'язкового оприлюднення судових рішень, розроблення системи оцінювання якості правосуддя із залученням експертів колективних оцінок. Саме міжнародний досвід має слугувати орієнтиром для подальшої модернізації національної системи громадського контролю, сприяючи утвердженню незалежності судів і підвищенню рівня їх транспарентності.

8. На підставі проведеного аналізу тенденцій і проблем функціонування громадського контролю у сфері судової влади з'ясовано важливість визначення першорядних напрямів його вдосконалення. По-перше, потребує оновлення законодавча база передусім шляхом упровадження процедур

акредитації громадських спостерігачів, унормування загальних питань електронної взаємодії між судами та громадськістю, забезпечення правового захисту суб'єктів наглядової діяльності. По-друге, слід посилити інституційну спроможність громадських рад при судах, створити ефективні канали комунікації між судами та ініціативними об'єднаннями громадян, а також підвищити рівень правової освіти населення щодо можливостей реалізації права на контроль. По-третє, доцільним є широке впровадження цифрових рішень – відкритих платформ, онлайн-трансляцій судових засідань, автоматизованих систем збору й аналізу зворотного зв'язку. Реалізація цих напрямів сприятиме зміцненню довіри населення до судової влади, підвищенню якості та ефективності правосуддя, а також забезпечить поступову гармонізацію українських практик із найкращими європейськими стандартами відкритості й підзвітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Переклади актів acquis ЄС. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL : <https://salo.li/FA9e217>.
2. Представництво в Європейській комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи (CEPEJ) / Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL : <https://surl.li/dulygs>.
3. Group of States against Corruption. URL : <https://www.coe.int/en/web/greco>.
4. Venice Commission of the Council of Europe. Council of Europe. URL : <https://www.coe.int/en/web/venice-commission>.
5. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
6. Камінський П. Д., Нестеренко К. О. Контроль як основна функція органів публічної адміністрації України. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 120–125.
7. Арабаджиев Д. Ю. Соціальний контроль, громадський контроль і громадський моніторинг: до питання співвідношення понять. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2013. Вип. 11. С. 10–15.
8. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
9. Налуцишин В. В. Філософсько-правова парадигма соціального контролю як засобу забезпечення правового порядку: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.12 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2018. 403 с.
10. Козирєв М. П. Соціологія: підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 656 с.
11. Косінов С. А. Контроль у демократичній державі : монографія. Харків : Право, 2015. 360 с.

12. Соціологія : навчальний посібник / Є. В. Перегуда та ін. Київ : КНУБА, 2012. 140 с.
13. Зубарева О. І. Дискурс соціального контролю як об'єкт соціологічного теоретизування: методологічні реконфігурації : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.01 / Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2015. 221 с.
14. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
15. Терещенко М. М. Взаємодія державного та громадського контролю як інструмент реалізації публічного управління : монографія; Ін-т підгот. кадрів Держ. служби зайнятості України. Київ : Компринт, 2020. 190 с.
16. Вітвіцький С. С. Контроль як гарантія законності діяльності публічної адміністрації : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2016. 39 с.
17. Сківський О. І. Громадський контроль у публічному управлінні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. 38 с.
18. Смоляр О. А. Державний та громадський контроль у сфері місцевого самоврядування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 24 с.
19. Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2016. 283 с.
20. Лізаковська С. В. Розвиток механізмів взаємодії органів публічного управління з інститутами громадянського суспільства : дис. ... докт.

- наук з держ. упр. : 25.00.02 / Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021. 383 с.
- 21.Поклад О. В. Громадський контроль за діяльністю поліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2018. 22 с.
 - 22.Новіков О. О. Громадський контроль як інструмент підвищення ефективності державного управління в Україні : дис ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2021. 220 с.
 - 23.Василенко В. М. Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю за діяльністю Національної поліції : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 42 с.
 - 24.Ніронка Ю. М. Адміністративно-правове забезпечення громадського контролю за діяльністю органів публічної влади : монографія; НДІ публ. права. Одеса : Фенікс, 2021. 151 с.
 - 25.Терещук О. Д. Адміністративно-правові засади громадського контролю за правоохоронною діяльністю в Україні: теорія і практика : монографія. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 460 с.
 - 26.Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади : монографія / Л. Р. Наливайко, О. В. Савченко. Київ : «Хай-Тек Прес», 2017. 276 с.
 - 27.Рогатіна Л. П. Громадський контроль над державою: сутність, механізми реалізації та перспективи розвитку : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2011. 204 с.
 - 28.Буханевич О. М., Івановська А. М. До питання про правову природу публічного контролю. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 103–109.

29. Віховський О. О., Ковтун О. А. Види публічного контролю у концепті сучасних тенденцій розвитку громадянського суспільства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 9. С. 1–18.
30. Ігнатенко О. С. Теоретичні основи та розвиток громадського контролю в системі публічного управління. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 4 (68). С. 30–34.
31. Дуліна О. В., Крупник А. С. Громадський контроль як складова публічного управління: багаторівневий вимір. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 3. С. 19–23.
32. Коцан-Олинець Ю. Я. Громадський контроль як ефективний засіб удосконалення діяльності державної влади в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 58–67.
33. Надвірнянська Н. М. Громадський контроль як фактор демократизації публічного управління в умовах реалізації державних реформ. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2021. № 11 (23). С. 88–96.
34. Чальцева О. М. Громадський контроль як вид публічного аудиту. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, серія «Політичні науки»*, 2022. Вип. 7. С. 51–55.
35. Чехович Т. В. Громадський контроль у системі засобів гарантування та реалізації принципу рівності перед законом у сфері публічного управління. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. Т. 2*. 2019. С. 3–8.
36. Віговський С. І. Адміністративно-правові засади контролю за діяльністю місцевих судів : дис. ... докт. філос. / Науково-дослідний інституту публічного права. Київ, 2021. 215 с.
37. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції у системі взаємовідносин із суб'єктами владних повноважень та громадськістю :

- автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 32 с.
- 38.Каблак П. І. Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Львівський університет бізнесу та права. Львів, 2015. 211 с.
 - 39.Нестор Н. В. Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2019. 539 с.
 - 40.Олійник В. М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2017. 246 с.
 - 41.Гарасимів Т. П. Правова модель партнерства судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2020. Т. 7. № 2. С. 48–55.
 - 42.Нестор Н. В. Поняття громадського контролю за діяльністю суддів та система суб'єктів його здійснення. *Форум права.* 2019. № 3. С. 134–140.
 - 43.Кравчук В. М. Громадський контроль судової влади як спосіб відновлення довіри суспільства до судів та суддів. *Актуальні проблеми правознавства.* 2016. Вип. 3. С. 11–16.
 - 44.Куліков О. П. Деякі питання посилення ролі громадськості у функціонуванні судової влади. *Київський часопис права.* 2022. № 3. С. 14–23.
 - 45.Кравченко І. М. Поняття та зміст громадського контролю над діяльністю адміністративних судів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2019. Вип. 2 (86). С. 115–125.
 - 46.Гоптарєв О. І. Громадський контроль за діяльністю судової влади на сучасному етапі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2018. № 4. С. 66–69.

- 47.Бліхар М. М., Крикавська І. В. Правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 283–287.
- 48.Гук Н. К., Чорнописька В. З. Громадський контроль у процесах демократизації судової системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2022. № 1 (33). С. 92–98.
- 49.Законодавство України / Офіційний портал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
- 50.Євроінтеграція / офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL : <https://minjust.gov.ua/eurointergration>.
- 51.Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>.
- 52.Конституційне право : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбра; Київ : ВАІТЕ, 2021. 528 с.
- 53.Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
- 54.Білоусов Є. М. Яковюк І. В. Міжнародне приватне право : підручник. Київ : Право, 2021. 408 с.
- 55.Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.]; за заг. ред. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
- 56.Конституційне право : підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 484 с.
- 57.Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

58. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.
59. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
60. Цивільне право (загальна частина) : навчальний посібник / О. В. Кіріяк, Ю. П. Пацурківський, М. М. Гудима-Підвербецька. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.
61. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
62. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.
63. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
64. Про суспільні медіа України : Закон України від 17.04.2014 № 1227-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text>.
65. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-vp#Text>.
66. Судова влада України. URL : <https://court.gov.ua>.
67. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
68. Про затвердження Типового положення про апарат суду : наказ ДСА України від 08.02.2019 № 131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text>.
69. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text>.

70. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.
71. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966.
URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
72. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
73. Буряка Є., Орленко О., Редько К., Чорновол А. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 135–143.
74. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.
75. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
76. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 № 183-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text>.
77. Е-урядування. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini> .
78. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
79. Стратегія реформування системи публічних закупівель («дорожня карта») : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 175-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-p#Text>.
80. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

- 81.Коваленко А. О. Стан і перспективи реалізації Цілей сталого розвитку в Україні. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2. С. 11–14.
- 82.Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>.
- 83.Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.06.2021 № 756-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/756-2021-p#Text>.
- 84.Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text>.
- 85.Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.
- 86.Дем'яненко О. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. *Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління і права*. 2019. № 4. С. 27–37.
- 87.Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: проблеми організаційно-функціонального забезпечення. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2021. № 2. С. 80–96.
- 88.Шайгородський Ю. Розвиток громадянського суспільства та проблема «дефіциту демократії». *Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 332–367.

- 89.Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-p#Text>.
- 90.Мовчанюк А. Концептуальні основи реформування системи державного управління в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 20–24.
- 91.Хаджирадєва С. Ефективність реалізації європейських програм підтримки реформування публічного управління в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 13. С. 797–816.
- 92.Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2021–2022 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 № 149-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-2021-p#Text>.
- 93.Андрійчук Т. Сучасний розвиток деліберативної демократії: внесок Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд». *Політикус*. 2021. № 3. С. 24–30.
- 94.Волошенюк О. В. Дорадча демократія: модернізація чи криза народовладдя? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 36–41.
- 95.Про затвердження плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2018–2020 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1088-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2018-p#Text>.
- 96.Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 № 263. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-p#Text>.
- 97.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» :

- указ Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>.
98. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
99. Про затвердження плану заходів на 2021 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 331-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2021-p#Text>.
100. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text>.
101. Статистика. Вища рада правосуддя. URL : <https://hcj.gov.ua/statistics>.
102. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
103. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове підґрунтя реалізації форм громадського контролю за діяльністю органів державної влади. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 94–98.
104. Наливайко О. Ю. Специфіка суб'єктів, об'єктів і напрямів громадського контролю за діяльністю органів судової влади України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 147–152.
105. Наливайко О. Ю. Сутність та зміст громадського контролю за діяльністю органів державної влади у розрізі адміністративного права. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 96–98.

106. Наливайко О. Ю. Сучасний стан та особливості розвитку інституту громадського контролю в системі судоустрою України. *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 196–205.
107. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
108. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text>.
109. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
110. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
111. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
112. Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 583. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2011-п#Text>.
113. Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації : указ Президента України від 05.05.2011 № 547/2011. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5472011-13130>.
114. Питання системи обліку публічної інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1277-2011-п#Text>.

115. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п#Text>.
116. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
117. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
118. Єдиний державний веб-портал відкритих даних / Міністерство цифрової трансформації України. URL : <https://data.gov.ua>.
119. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
120. Єдиний веб-портал використання публічних коштів / Міністерство фінансів України. URL : <https://spending.gov.ua/new/>.
121. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 №183-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
122. Електронна система публічних закупівель Prozorro / Міністерство фінансів України. URL : <https://prozorro.gov.ua/about>.
123. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
124. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>.
125. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування : указ Президента України від 07.02.2008 №109/2008. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109/2008#Text>.
126. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text>.

127. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, у медіа : постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 348. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-97-п#Text> .
128. Про затвердження Класифікатора звернень громадян : постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 858. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-п#Text>.
129. Деякі питання Єдиної системи опрацювання звернень : постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 976. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-п#Text>.
130. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text>.
131. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-п#Text>.
132. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
133. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
134. Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1068. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2021-п#Text>.
135. Судова влада : монографія / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків: Право, 2015. 792 с.

136. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.
137. Ковбас І. Громадські ради як інститут підвищення довіри громадськості до судової системи в Україні. *Ерліхівський журнал*. 2024. № 11. С. 35–42.
138. Гарасимів Т. Правова модель партнерства судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 48–55.
139. Курилін І. Р., Сопільник Л. С. Організаційні аспекти діяльності судів України в умовах воєнного стану. *Наукові Записки Львівського Університету Бізнесу та Права. Серія Економічна. Серія Юридична*. 2023. № 37. С. 62–69.
140. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>.
141. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
142. Положення про громадську раду при Раді суддів України : рішення Ради суддів України № 3 від 05.02.2015. URL : [https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/polozenni\(5\).pdf](https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/polozenni(5).pdf).
143. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
144. Моніторинг судових процесів в Україні : аналітичний звіт Центру політико-правових реформ. Київ : ЦППР, 2019. 48 с.
145. Банчук О., Куйбіда Р., Серeda М. Моніторинг судового процесу : посібник для громадських об'єднань. Київ : ВАІТЕ, 2015. 70 с.
146. Про затвердження змін до Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, затвердженої наказом ДСА України від 06.06.2022 № 156 : Наказ ДСА України від 18.07.2023 № 331. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0331750-23#Text>.

147. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.
148. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність : Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу / НАЗК. URL : <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf>.
149. Біла В. Правова форма як категорія науки адміністративного права. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки.* 2017. № 876. С. 98–104.
150. Юрійчук І. Правове поняття адміністративних процедур. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 5. С. 151–156.
151. Маркова О. О. Адміністративна процедура контролю (нагляду). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2021. № 49. С. 64–68.
152. Положення про порядок складання кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів : Рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 19.06.2024 №185/зп-24. URL : <https://surl.lu/lkqytf>.
153. Сербин Р. Система органів публічного адміністрування в діяльності суду. *Юридичний вісник.* Вип. 6. 2022. С. 39–49.
154. Громадська рада доброчесності. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL : <https://vkksu.gov.ua/rubric/gromadska-rada-dobrochesnosti>.
155. Сімонишина Ж. В., Рибалко В. О. Підстави дисциплінарної відповідальності суддів : практичний посібник для дисциплінарних інспекторів. Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 148 с.
156. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 №192-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19#Text>.

157. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2024 році 1' / Вища рада правосуддя. URL : https://hcj.gov.ua/files/zvit_btn/analiz.pdf.
158. Берназюк Я. Конституційний принцип гласності судового процесу та особливості розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом : презентація / Верховний Суд, Національна школа суддів України, Проєкт Ради Європи «Захист свободи слова та свободи медіа в Україні». Київ, 2023. 46 с.
159. Положення про забезпечення доступу до публічної інформації у Верховному Суді України : Наказ Верховного суду України від 06.05.2011 № 16/0/18-11. URL : <https://surl.li/gzcapq>.
160. Хотинська-Нор О. З. Суддівська етика як складова професійної етики члена вищої ради правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 75(3). С. 118–122.
161. Коршун А. Розвиток в Україні електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадянського суспільства: теоретико-правова характеристика. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. С. 20–24.
162. Обрусна С. Ю., Пасинчук К. М. Електронний суд як адміністративно-правова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 120–124.
163. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 №1845/0/15-21. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
164. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері громадського контролю в системі судоустрою України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 86. Ч. 4. С. 11–16.

165. Наливайко О.Ю. Адміністративно-правові форми та процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2025. № 2 (18). С. 90–100.
166. Наливайко О. Ю. Функціонування суб'єктів спеціального громадського контролю у сфері діяльності судової влади як складова юридичного механізму захисту прав людини. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 66–73.
167. Організація Об'єднаних Націй в Україні : Офіційний вебсайт. URL : <https://surl.li/dvyrxy>.
168. Офіс Ради Європи в Україні : Офіційний вебсайт. URL : <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>.
169. European Court of Human Rights. URL : <https://surl.li/krywmyf>.
170. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства / за заг. ред. Ю. Землицької ; European Union, USAID. Київ, 2015. 708 с.
171. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені Резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29.11, 13.12.1985. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text.
172. Європейська Хартія про статус суддів від 10.07.1998. URL : <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>.
173. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів (Модельний кодекс) від 10.07.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a46#Text.
174. Бангалорські принципи поведінки суддів від 27.07.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.
175. Documents of the Consultative Council of European Judges = Документи Консультативної ради європейських суддів : [офіц. вид.] / упоряд.

- А. О. Кавакін. 3-тє вид., допов. Київ : Видавничий Дім «Ратіо Дециденді», 2020. 940 с.
176. Рекомендація CM/Res (2010)12 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.
 177. Велика хартія суддів (Основоположні принципи), прийнята Консультативною радою європейських суддів від 17.11.2010. URL : https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/velyka_hartiya_suddiv.pdf.
 178. Висновок № 7 (2005) від 23–25.11.2005 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів РЄ з питання «Правосуддя та суспільств». URL : <https://salo.li/B896d1e>.
 179. Висновок № 17 (2014) від 24.10.2014 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів РЄ про оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади. URL : <https://rm.coe.int/-17-2014-/1680792012>.
 180. Висновок № 10 (2007) від 21–23.11.2007 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів РЄ щодо судової ради на службі суспільства. URL : https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf.
 181. Рекомендація Res (2001)3 від 28.02.2001 Комітету Міністрів РЄ щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій. URL : https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2001_3_2001_02_28.pdf.
 182. Висновок № 14 (2011) від 07–09.11.2011 Консультативної ради європейських суддів щодо правосуддя та інформаційних технологій. URL : <https://surl.li/rihqbw>.
 183. European Network of Councils for the Judiciary. URL : <https://www.encj.eu>.

184. Trial Monitoring: A Reference Manual for Practitioners, Revised edition 2012. Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). URL : <https://www.osce.org/odihr/94216>.
185. ЧЕCHO. Фільтруй суд! Центр демократії та верховенства права. URL : <https://surli.cc/hcybnf>.
186. European Court of Human Rights. URL : <https://surl.li/krwmyf>.
187. Grabowska-Moroz B., Śniadach O. The Role of Civil Society in Protecting Judicial Independence in Times of Rule of Law Backsliding in Poland. Utrecht Law Review. 2021. Vol. 17. No. 2, P. 59–69.
188. The Consiglio Superiore della Magistratura. URL : <https://ejtn.eu/office/italy-high-council-of-the-judiciary/>.
189. Constitutional Council. URL : <https://surl.li/aeiqjs>.
190. Зв'язки із громадськістю в судах : навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів / Вон Д. та ін. Київ : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2015. 232 с.
191. Evaluation of judicial systems / European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL : <https://surl.li/gdvjjd>.
192. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
193. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL : <https://surl.li/blgfzt>.
194. General Data Protection Regulation. URL : <https://gdpr.eu>.
195. Про затвердження Кодексу суддівської етики : XI З'їзд суддів України (22.02.2013). URL : <https://surl.li/konukv>.
196. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : Наказ ДСА України від 20.08.2019 № 814. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text>.
197. Eurobarometer – Public opinion in the European Union. URL : <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home>.
198. WJP Rule of Law Index. URL : <https://salolli/606Fd4E>.

199. EU Justice Scoreboard – European Commission. URL : <https://surli.cc/xxbvo> .
200. Наливайко О. Ю. Особливості втілення міжнародно-правових стандартів у державну політику України щодо громадського контролю у судовій системі. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 123–126.
201. Наливайко О.Ю. Громадський контроль за судовою владою: міжнародно-правові стандарти та адміністративно-правові механізми в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 51–56.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове підґрунтя реалізації форм громадського контролю за діяльністю органів державної влади. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 94–98.

2. Наливайко О. Ю. Специфіка суб'єктів, об'єктів і напрямів громадського контролю за діяльністю органів судової влади України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. 14. С. 147–152.

3. Наливайко О. Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері громадського контролю в системі судоустрою України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 86. Ч. 4. С. 11–16.

4. Наливайко О.Ю. Адміністративно-правові форми та процедури громадського контролю у сфері діяльності органів судової влади. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2025. № 2 (18). С. 90–100.

5. Наливайко О.Ю. Громадський контроль за судовою владою: міжнародно-правові стандарти та адміністративно-правові механізми в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 2. С. 51–56.

6. Наливайко О. Ю. Сутність та зміст громадського контролю за діяльністю органів державної влади у розрізі адміністративного права. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (ЦДУ ім. В. Винниченка, 11 лист. 2022 р.). Кропивницький, 2022. Ч. 1. С. 96–98.

7. Наливайко О. Ю. Сучасний стан та особливості розвитку інституту громадського контролю в системі судоустрою України. *Сектор безпеки*

України: актуальні питання науки та практики : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого, 27–28 квітн. 2023 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2023. Ч. 1. С. 196–205.

8. Наливайко О. Ю. Функціонування суб'єктів спеціального громадського контролю у сфері діяльності судової влади як складова юридичного механізму захисту прав людини. *Права людини в період збройних конфліктів* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (3 лист. 2023 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2023. С. 66–73.

9. Наливайко О. Ю. Особливості втілення міжнародно-правових стандартів у державну політику України щодо громадського контролю у судовій системі. *Актуальні проблеми національного законодавства* : збірн. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (ЦДУ ім. В. Винниченка, 21 лист. 2024 р.). Кропивницький, 2024. Ч. 1. С. 123–126.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

26 травня 2025/ № 34-н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка Наливайка Олега Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні» в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Матеріали дисертації Наливайка Олега Юрійовича на тему «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні» впроваджено в освітній процес Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка протягом 2024–2025 навчального року.

Теоретичні положення дисертації є актуальними, мають значний науковий і практичний інтерес, що зумовило їх використання у викладанні лекційного та семінарського матеріалу з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи України», «Актуальні проблеми адміністративного права України», а також спецкурсів для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальностями 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність».

Практичне застосування результатів дисертаційної роботи в освітньому процесі забезпечило підвищення якості підготовки здобувачів вищої освіти. Зокрема, результати були використані при підготовці та проведенні тематичних лекцій, розробці практичних і семінарських занять, створенні методичних рекомендацій та тестових завдань для студентів. Вивчення основних положень і висновків дисертації дало можливість забезпечити системний аналіз актуальних проблем громадського контролю у сфері судової влади, надати студентам сучасне бачення ролі громадян у процесах забезпечення відкритості та прозорості судової системи, а також сформувати здатність комплексно вирішувати практичні завдання щодо адміністративно-правового регулювання громадського контролю у сфері правосуддя.

Результати дослідження були впроваджені під час організації студентських наукових гуртків, проведення круглих столів і науково-практичних конференцій факультету. Особливу увагу приділено використанню результатів дослідження при викладанні розділів, пов'язаних із міждисциплінарним підходом до аналізу функціонування судової влади, реалізації адміністративно-правових механізмів громадського контролю, впровадженням європейських стандартів good governance та цифрових інструментів у діяльності судових

органів. Це сприяло не лише поглибленню теоретичної підготовки, а й формуванню у студентів практичних компетентностей у сфері взаємодії держави, судової влади та громадянського суспільства.

З урахуванням зазначеного, впровадження результатів дисертації Наливайка Олега Юрійовича в освітній процес сприяло розширенню професійних знань і навичок здобувачів, формуванню сучасного правового світогляду, підвищенню рівня підготовки фахівців у галузі адміністративного, конституційного та судового права.

Довідку обговорено на засіданні кафедри права та правоохоронної діяльності (протокол № 9 від 10 квітня 2025 року).

**Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка,
доктор психологічних наук, професор**

Лілія КЛОЧЕК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Президент
Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор
Сергій КОРОЄД

« 15 » Грудня 2025 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації Наливайка Олега Юрійовича на
тему «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю
органів судової влади в Україні» у науково-дослідну діяльність Науково-
дослідного інституту публічного права

Комісія в складі: завідувача відділу докторантури і аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, провідного наукового співробітника відділу, доктора юридичних наук, старшого дослідника Шкарупи Костянтина склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Наливайка Олега Юрійовича на тему «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній діяльності наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних проблем науки адміністративного права, забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності діяльності органів судової влади та використовуються Інститутом в межах реалізації науково-дослідної теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Наливайка Олега Юрійовича на тему «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні» вважати впровадженими у наукову діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на розв'язання актуальних проблем науки адміністративного права та розвитку демократичних механізмів контролю у сфері судової влади.

Завідувач відділом докторантури і аспірантури,
доктор юридичних наук, професор

Лариса СОРОКА

Завідувач відділом науково-правових експертиз та
законопроектних робіт,
доктор юридичних наук, професор

Ксенія КУРКОВА

Провідний науковий співробітник відділу,
доктор юридичних наук, старший дослідник

Костянтин ШКАРУПА

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел. 044 228-1031
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel. 044 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

№ _____

На № _____

від _____

Довідка

**про використання результатів дисертації
Наливайка Олега Юрійовича на тему «Адміністративно-правові
засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в
Україні» в науково-дослідній діяльності Науково-дослідного інституту
публічного права**

Інформуємо, що наукові положення дисертації Наливайка Олега Юрійовича на тему «Адміністративно-правові засади громадського контролю за діяльністю органів судової влади в Україні» присвячені дослідженню актуальних теоретичних і практичних проблем адміністративно-правового забезпечення громадського контролю у сфері судової влади. У роботі визначено основні тенденції розвитку інституту громадського контролю, проаналізовано сучасну нормативно-правову базу, виявлено ключові проблеми, запропоновано шляхи їх вирішення з урахуванням міжнародного досвіду та європейських стандартів good governance.

Результати дисертації активно використовуються у науково-дослідній роботі відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема під час реалізації теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0120U105390). Окрему увагу приділено рекомендаціям щодо вдосконалення законодавчого регулювання правового статусу громадського контролю та його суб'єктів, які впроваджуються у розробці наукових висновків, експертних матеріалів, а також при підготовці аналітичних записок і консультацій для органів влади.

Використання результатів дисертації Наливайка Олега Юрійовича сприяє формуванню сучасних наукових підходів до правового регулювання громадського контролю, розширенню дослідницьких можливостей і підвищенню ефективності наукової та експертної діяльності Інституту.

Президент Інституту,

доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД